

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vivijana Milanović

**Spreminjanje vzorcev politične participacije v času ekonomske krize: primerjava starih
in mladih demokracij v Evropi**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vivijana Milanović

Mentor: izr. prof. dr. Mitja Hafner-Fink

**Spreminjanje vzorcev politične participacije v času ekonomske krize: primerjava starih
in mladih demokracij v Evropi**

Ljubljana, 2017

Zahvala

*Zahvaljujem se mentorju izr. prof. dr. Mitji Hafner-Finku za vso strokovno pomoč,
potrpežljivost in nasvete pri pisanju magistrskega dela!*

*Hvala staršema in sestri, ki so mi v času študija stali ob strani, verjeli vame in me spodbujali
pri dokončanju študija!*

Spreminjanje vzorcev politične participacije v času ekonomske krize: primerjava starih in mladih demokracij v Evropi

Politična participacija je za demokracijo ključnega pomena in posledično so za uspešno delovanje demokracij pomembni državljani, ki ne le oddajo svoj glas na volitvah, ampak so politično aktivni tudi preko različnih drugih oblik, ki so jim na voljo za politično sodelovanje. Na politično participacijo posameznikov vplivajo različni demografski dejavniki (spol, starost, izobrazba in dohodek) in kulturni dejavniki. Poleg naštetih pa lahko med dejavnike uvrstimo tudi razvitost demokracije in ekonomsko krizo. Negativen vpliv in hkrati posledice ekonomske krize, ki je zajela Evropo med leti 2008 in 2010, so se odrazile na številnih področjih, med katerimi je tudi politična participacija. Empirični del pričujočega magistrskega dela temelji na analizi vpliva ekonomske krize na različne (konvencionalne in nekonvencionalne) oblike politične participacije v starih in mladih demokracijah v obdobju od leta 2002 do leta 2014. Analizirano obdobje je razdeljeno na tri časovna obdobja, ki predstavljajo obdobje pred ekonomsko krizo, med krizo in po njej. Številni teoretiki skušajo pojasniti vpliv ekonomske krize na politično participacijo s teorijo zamer (kaže se v višji stopnji participacije) ali z modelom državljanskega voluntarizma (kaže se v nižji stopnji participacije). Višja stopnja politične participacije je prisotna v starih, že utrjenih demokracijah; v času ekonomske krize pa se razlike med starimi in mladimi demokracijami v pogledu (ne)konvencionalnih oblik participacije ne zmanjšajo.

Ključne besede: politična participacija, konvencionalne in nekonvencionalne oblike participacije, ekonomska kriza, stare in mlade demokracije, dejavniki participacije – spol, starost, izobrazba.

Changing patterns of political participation in times of economic crisis: a comparison of old and young democracies in Europe

Political participation is crucial for democracy, therefore citizens who are not only casting their votes in elections, but also politically active through various other available forms of political participation, are essential for the successful functioning of democracies. Individual's political participation is influenced by various demographic indicators (gender, age, education and income) and cultural indicators. In addition to indicators mentioned above, development of democracy and economic crisis can be included among the factors too. Negative impact and simultaneously consequences of the economic hardship that occurred in Europe/ Europe got into between 2008 and 2010, have been reflected in several areas, including political participation. The core element of the empirical part of the present thesis represent an analysis which focuses on impact of the economic crisis on the various (conventional and non-conventional) forms of political participation in old and new democracies in period from 2002 to 2014. The analyzed period is divided into three time sections representing the period before, during and after the the economic crisis. Many theorists try to explain the impact of the economic crisis on political participation: firstly, with the grievance theory (reflected in a higher level of participation) and secondly, with the civic voluntarism model (reflected in a lower level of participation). A higher level of political participation is noticed in old, already consolidated democracies; however in the period of the economic crisis, the differences between old and new democracies regarding (non)conventional forms of participation were not decreased.

Key words: political participation, conventional and non-conventional forms of participation, economic crisis, old and new democracies, participation indicators - gender, age, education.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	7
2	TEORETSKI OKVIR/IZHODIŠČA.....	8
2.1	Politična participacija	9
2.1.1	Konvencionalne in nekonvencionalne oblike politične participacije	10
2.1.2	Dejavniki politične participacije.....	14
2.2	Stare in mlade demokracije	19
2.2.1	Prehod iz enopartijskega sistema v večstrankarski sistem	22
2.2.2	Politična participacija v državah Vzhodne Evrope v času socializma	24
2.3	Gospodarska/ekonomska kriza in politična participacija	26
2.3.1	Pojasnjevanje politične participacije v času ekonomske krize	28
3	REZULTATI ANALIZ	30
3.1	ANALITSKI MODEL TER HIPOTEZE	30
3.2	Metode in podatki	34
3.3	Rezultati medčasovne primerjave	37
3.3.1	Spreminjanje vzorcev nekonvencionalne politične participacije – splošni pregled podatkov.....	38
3.3.2	Spreminjanje vzorcev konvencionalnih oblik politične participacije – splošni pregled podatkov.....	42
3.3.3	Spreminjanje vzorcev politične participacije v izbranih državah.....	45
3.3.4	Udeležba na nacionalnih volitvah	48
3.4	Spreminjanje dejavnikov politične participacije skozi čas	51
3.4.1	Interpretacija rezultatov binarne logistične regresijske analize za obdobje pred ekonomsko krizo (leto 2006).....	53
3.4.2	Interpretacija rezultatov binarne logistične regresijske analize za obdobje med ekonomsko krizo (leto 2010).....	60
3.4.3	Interpretacija rezultatov binarne logistične regresijske analize za obdobje po ekonomski krizi (leto 2014)	65
4	ZAKLJUČEK	73
5	LITERATURA.....	75
	PRILOGA A: Vprašanja iz sklopa o politiki, ki merijo konvencionalne in nekonvencionalne oblike politične participacije in na katerih temeljijo izbrani indikatorji.....	80
	PRILOGA B: Indeks politične participacije	82

PRILOGA C: Dejavniki protestne politične participacije po letih 2006, 2010 in 2014	84
PRILOGA Č: Dejavniki konvencionalne politične participacije po letih 2006, 2010 in 2014	90

KAZALO GRAFOV

Graf 3.1: Protestna politična participacija v izbranih državah	45
Graf 3.2: Konvencionalna politična participacija v izbranih državah	45

KAZALO TABEL

Tabela 3.1: Pregled obsega protestne participacije (v %) v mladih in starih demokracijah med leti 2002 in 2014	39
Tabela 3.2: Obseg konvencionalne politične participacije (v %) v mladih in starih demokracijah med leti 2002 in 2014	43
Tabela 3.3: Delež udeležbe na nacionalnih volitvah v mladih in starih demokracijah med leti 2002 in 2014	49
Tabela 3.4: Dejavniki nekonvencionalnih oblik politične participacije leta 2006	56
Tabela 3.5: Dejavniki konvencionalnih oblik politične participacije leta 2006	59
Tabela 3.6: Dejavniki nekonvencionalnih oblik politične participacije leta 2010	62
Tabela 3.7: Dejavniki konvencionalnih oblik politične participacije leta 2010	64
Tabela 3.8: Dejavniki nekonvencionalnih oblik politične participacije leta 2014	66
Tabela 3.9: Dejavniki konvencionalnih oblik politične participacije leta 2014	68
Tabela 3.10: Pregled vseh pridobljenih rezultatov	69
 Tabela C. 1: Dejavniki protestne participacije v Sloveniji	84
Tabela C. 2: Dejavniki protestne participacije na Poljskem	85
Tabela C. 3: Dejavniki protestne participacije v Španiji	86
Tabela C. 4: Dejavniki protestne participacije v Franciji	87
Tabela C. 5: Dejavniki protestne participacije v Nemčiji	88
Tabela C. 6: Dejavniki protestne participacije v Veliki Britaniji leta 2006	89
 Tabela Č. 1: Dejavniki konvencionalne participacije v Sloveniji	90
Tabela Č. 2: Dejavniki konvencionalne participacije na Poljskem	91

Tabela Č. 3: Dejavniki konvencionalne participacije v Španiji	92
Tabela Č. 4: Dejavniki konvencionalne participacije v Franciji	93
Tabela Č. 5: Dejavniki konvencionalne participacije v Nemčiji.....	94
Tabela Č. 6: Dejavniki konvencionalne participacije v Veliki Britaniji	95

1 UVOD

V magistrskem delu imata osrednjo vlogo politična participacija (konvencionalne in nekonvencionalne oblike) ter ekonomska kriza v starih in mladih demokracijah. Pri opredelitvi demokracije je ključnega pomena državljan s svojo politično akcijo. Volilna udeležba je zagotovo tista oblika politične participacije, pri kateri sodeluje največ državljanov, vendar pa se pri raziskovanju politične udeležbe ne moremo omejiti le na volitve. Pomemben del politične participacije predstavljajo tudi naslednje oblike:

1. konvencionalne, kamor večina avtorjev (Milbrath 1965, Verba in Nie 1972, Stockemer 2014) poleg udeležbe na volitvah uvršča še vzpostavljanje stika s politiki, delo v politični stranki, nošenje značke ali nalepke v podporo določeni politični izbiri (Roets in drugi 2014, 54) in
2. nekonvencionalne oblike politične participacije, kamor Dalton (v Della Porta 2003, 69) uvršča: »pisma bralcev, sodelovanje v bojkotu, samozmanjševanje davkov ali najemnin, zasedbo poslopij, cestne zapore, podpisovanje peticij, sedeče proteste, udeležbo v divjih stankah, udeležbo v mirnih sprevodih, povzročanje škode na gmotnih dobrinah, nasilje zoper ljudi«.

Brezovšek in Haček (2012, 211) z izrazom participacija označujeta »dejavnost, kjer posameznik sodeluje v procesih odločanja in v aktivnostih na področju družbenega življenja«.

Na participacijo posameznikov vplivajo različni dejavniki – spol, starost, izobrazba, dohodek – razporejeni znotraj naslednjih skupin: makro kontekstualna, demografska in socialna skupina dejavnikov. Poleg navedenih pa lahko med dejavnike uvrstimo tudi razvitost demokracije in ekonomsko krizo, ki sta na podlagi različnih modelov povezana s politično participacijo. Ker je vedno znova mogoče slišati, da stopnja politične participacije upada, želim v pričujočem delu raziskati, v kolikšni meri je nanjo vplivala ekonomska kriza, katere začetki v Evropi segajo v leto 2008.

Finančna in obenem gospodarska kriza je privedla do izgube številnih delovnih mest in posledično do zvišanja stopnje brezposelnosti. Do pojava množičnih protestov je prišlo predvsem v državah, ki so bile s strani ekonomske krize najbolj prizadete. Kljub temu pa si avtorji niso enotni glede stališča o tem, ali ekonomska kriza spodbuja ali zavira uporabo (ne)konvencionalnih oblik politične participacije. Kern in drugi (2015, 465–466) skušajo

pojasniti vpliv (pozitiven oz. negativen) ekonomske krize na participacijo z dvema pristopoma: s teorijo zamer in z modelom državljskega voluntarizma. Poleg tega pa se vidne razlike pojavljajo tudi med mladimi in starimi demokracijami – politična participacija je v starih demokracijah višja kot v mladih. Na sam razvoj in spreminjanje vzorcev participacije, ki se razvijajo skozi dolgaletna obdobja, tako vplivata družbeni in ekonomski razvoj države, ki sta povezana z demokratizacijo, katere naloga je spodbujanje političnega delovanja. Ne nazadnje pa je med dejavnike spreminjanja vzorcev politične participacije moč šteti tudi kulturno-vrednotno klimo v posamezni državi (Hafner- Fink in drugi 2011, 73).

Namen magistrskega dela je ugotoviti, kako so se vzorci konvencionalnih in nekonvencionalnih oblik politične participacije spreminjali v določenem obdobju –v treh časovnih obdobjih: pred ekonomsko krizo (leto 2006), med krizo (leto 2010) in po njej (leto 2014)– na primeru izbranih starih in mladih demokracij. Poleg navedenega je namen magistrskega dela ugotoviti tudi, kaj se dogaja z dejavniki politične participacije v času krize in po njej; pri tem se bom osredotočila na spol. Podrobneje: ali prihaja do kakšnih sprememb in če, do kakšnih – ali pomen spola glede na politično participacijo v preučevanem obdobju izginja? Ali je še vedno pri določenih oblikah participacije zaznati višji delež moškega spola, kot trdijo nekateri avtorji?

Generalna hipoteza, ki bo vodilo pričujočega dela, se glasi:

Ekonomska kriza je imela v Vzhodni Evropi zaradi njene nedavne izkušnje s socializmom in tranzicijo drugačne vplive kot v Zahodni Evropi.

V nadaljevanju bom predstavila teoretska izhodišča in ključne pojme: politična participacija in njeni dejavniki; mlade in stare demokracije ter njihov vpliv na politično participacijo; ekonomska kriza in pojasnjevanje politične participacije v času krize. Nato sledi tretji del, in sicer rezultati in analiza, ki sestoji iz predstavitve analitskega modela in hipotetičnih izhodišč, predstavitve podatkov ter predstavitve rezultatov glede splošnega pregleda podatkov politične participacije, analize spreminjanja vzorcev politične participacije v treh časovnih obdobjih ter analize spreminjanja dejavnikov participacije skozi čas. Zadnji sklop tvori zaključni del, kjer bodo predstavljene sklepne ugotovitve.

2 TEORETSKI OKVIR/IZHODIŠČA

2.1 Politična participacija

Pri opredelitvi pojma demokracija imata ključno vlogo državljani in njegovo politično delovanje. Koncept demokracije deluje v tesni povezavi s konceptom politične participacije. Zakaj je participacija sploh pomembna? Prvič: slednja predstavlja osrednji del demokratične teorije in je hkrati tudi v središču demokratične politične strukture. Drugič: participacija ima v primeru, ko in v kolikor je učinkovita, posebej pomemben odnos do vseh drugih, tako družbenih kot tudi političnih ciljev. Predstavlja proces, na podlagi katerega se zastavljajo cilji in izbirajo sredstva, ki se nanašajo na vse vrste socialnih vprašanj. To pa pojasnjuje, zakaj je participacija ključnega pomena tako za demokratično teorijo kot tudi za politični sistem na splošno. Cilji družbe so na podlagi participacije določeni v okviru predpostavke, da slednji povečujejo dodelitev ugodnosti v družbi in so ravno tako povezani s potrebami in željami ljudstva. Participacija ni v navezavi z nobenim od socialnih ciljev, ampak le-ta predstavlja tehniko tako za določanje ciljev in izbiro sredstev, kot tudi za doseg zastavljenih ciljev. Tretjič: participacija ni pomembna le zaradi povezanosti tega procesa s potrebami državljanov in željami vlade, temveč tudi zaradi drugih bolj neposrednih koristi (Verba in Nie 1972, 3–5).

Definicije politične participacije se od avtorja do avtorja nekoliko razlikujejo, hkrati pa je večini skupno, da poudarjajo naslednje:

- a) o participaciji je govora glede na posameznike;
- b) pri tem gre za prostovoljen proces;
- c) nanašajoč se na neko dejavnost ter
- d) za usmerjenost predhodno omenjene dejavnosti k vplivanju na oblast oz. vlado (Brezovšek 1995, 202).

Pojem politične participacije je poleg z že omenjenim pojmom demokracije povezan tudi s pojmom pozitivne svobode, in sicer nanašajoč se na »javno« udejstvovanje državljanov. S pojmom politična participacija je označeno sodelovanje prebivalcev določene države pri odločanju o zadevah ali tematikah javnega značaja, preko tako imenovanih formaliziranih kanalov (Tomšič 2002, 41).

Po Brezovškovi (1995, 202) definiciji je politična participacija: »Participacija v procesu vladanja in priložnost za politično participacijo je v bistvu priložnost za večino zasebnikov (v primerjavi z javnimi uradniki in izvoljenimi politiki), da so udeleženi v procesu, s katerim se zbirajo politični voditelji ter oblikujejo in uresničujejo vladne politike«.

Rush politično participacijo opredeli kot »vključenost posameznika v politični sistem na različnih ravneh dejavnosti, segajočih od popolnega nezanimanja do zasedanja politične funkcije« (Della Porta 2003, 64). Nadalje pa Verba in Nie na politično participacijo gledata nekoliko širše od drugih avtorjev, ki podajajo ožje definicije. Tako se po njunem mnenju politična participacija nanaša na »tiste dejavnosti državljanov zasebnikov, ki imajo večji ali manjši vpliv na izbiro vladnega osebja in/ali dejavnosti, ki jih sprejemajo« (Verba in Nie 1972, 2). Obsega dejanja, katerih namen je vplivati na vladne odločitve (prav tam).

Na tej točki se lahko vprašamo, kaj izraz dejavnosti sploh obsega. Večina literature na temo politične participacije se osredotoča predvsem na glasovanje na volitvah (Verba 2003, 664). Zato je le-to moč šteti med najpogostejšo vrsto politične participacije (Brezovšek in Haček 2012, 212), kar je povezano z naslednjimi razlogi: volitve predstavljajo osnovno demokratično institucijo, kar posledično pomeni, da je glasovanje osnovna pravica državljanov; seštevek glasov volilnih udeležencev določi, kdo bo vodil vlado in tudi državo. Poleg glasovanja na volitvah pa obstajajo tudi številni drugi načini, preko katerih lahko državljani sodelujejo v politiki – neposredni stiki z vladajočimi, udeležba na protestnih shodih, sodelovanje v volilni kampanji ... Pri teh dejavnostih oz. oblikah participacije prihaja do razhajanj v pogledih, ko je govora o posredovani količini informacij, o potrebah in željah državljanov in izvajanju pritiska na elite, da se na zahteve državljanov odzovejo (Verba 2003, 664). Državljeni imajo za sodelovanje na voljo tako konvencionalne (glasovanje na volitvah) kot tudi nekonvencionalne (udeležba na protestih) oblike politične participacije, ki bodo podrobneje predstavljene v nadaljevanju.

Verba in Nie (1972, 47) nakazujeta na obstoj štirih širših oblik politične participacije, ki se s strani državljanov uporabljajo v običajnih okoliščinah: glasovanje, aktivnost v volilni kampanji, kontakti s pomočjo državljanske iniciative in kooperativna oz. organizacijska participacija. S tem niso izčrpana vsa razpoložljiva politična dejanja, vendar pa je zajet širok in pomemben sklop slednjih, ki obsega več alternativnih načinov, s katerimi lahko državljani poskušajo vplivati na vlado.

2.1.1 Konvencionalne in nekonvencionalne oblike politične participacije

Politična participacija obsega številne različne oblike, kamor sodita tudi konvencionalna in nekonvencionalna participacija. Ta tipologija politične participacije predstavlja enega izmed

najbolj pogostih razlikovanj med različnimi oblikami politične participacije. Najprej bom predstavila nekaj možnih opredelitev različnih avtorjev.

Konvencionalna politična participacija se nanaša na prizadevanje ljudi, da vplivajo na politiko preko reprezentacije (strankarski aktivizem); ta vpliv pa se izvaja znotraj meja volilnega sistema (Roets in drugi 2014, 54).

Konvencionalno politično participacijo Davis (2008, 65) opredeljuje kot običajno politično vedenje, katerega del so ukrepi, s katerimi posamezniki izkazujejo podporo vladi (npr. sodelovanje pri domoljubnih praznovanjih) in delovanje, ki skuša spremeniti ali vplivati na vladne politike, bodisi z namenom zagotavljanja osebnih koristi ali za doseganje splošnih političnih ciljev.

Stockemer (2014, 202) opredeljuje nekonvencionalno politično participacijo kot vse vrste protestnih vedenj, ki nenamensko vključujejo fizično silo. Na tej točki naj izpostavim, da fizična sila ni prisotna pri vseh oblikah nekonvencionalne participacije (podpisovanje peticij, bojkotiranje izdelkov) kar avtor v nadaljevanju pojasni. V skladu z definicijo so v koncept vključene tri oblike oz. ukrepi mirnih političnih protestov: podpisovanje peticij, udeležba na zakonitih demonstracijah in protestih ter sodelovanje v bojkotih. Navedene oblike sodijo med najpogostejše oblike miroljubnih protestnih dejavnosti (prav tam). Pri nekonvencionalni politični participaciji gre za poskus vpliva na politični sistem od zunaj (Roets in drugi 2014, 54).

Davis (2008, 65) opredeljuje nekonvencionalno politično participacijo kot relativno nenavadno in občasno vedenje posameznikov, katerega namen je izzivati vladajoče in obenem predstavlja stres tako udeležencem v tovrstni participaciji kot tudi vladajočim.

Na podlagi zapisanega podajam naslednji opredelitvi konvencionalne in nekonvencionalne participacije:

- Konvencionalna politična participacija zajema ustaljena vedenja ljudi z namenom vplivanja na javne odločitve, kar pomeni, da gre za delovanja posameznikov skozi formalne kanale dostopanja do odločevalcev.
- Nekonvencionalna politična participacija zajema ravnanja posameznikov, za katera je značilno, da odstopajo od ustaljenih družbenih norm in družbenega reda z namenom vplivanja na politično elito in doseganja sprememb na različnih področjih vsakdanjega življenja.

Lester W. Milbrath se je v eni izmed prvih raziskav na temo politične participacije osredotočil na raziskovanje njenih oblik. Poleg tega pa je izdelal tudi hierarhijo slednje, v katero so razvrščene konvencionalne oblike participacije. Milbrathova hierarhija participacije (1965) sestoji iz treh velikih skupin:

1. opazovalske aktivnosti, kamor uvršča:

- udeležbo na volitvah;
- prepričevanje drugih, naj oddajo svoj glas;
- nošenje značke ali nalepke;
- spodbujanje k političnemu razpravljanju;

2. prehodne aktivnosti, med katere uvršča:

- udeležbo na različnih sestankih;
- vzpostavljanje stikov s političnimi voditelji;
- doniranje finančnih sredstev političnim strankam;

3. gladiatorske aktivnosti, med katere uvršča naslednje vrste politične participacije:

- udeležbo na sestankih različnih forumov;
- sodelovanje v politični stranki;
- pridobivanje ter iskanje donatorjev.

Poleg naštetih sta del hierarhije tudi apatičnost in »politik kot poklic« (Milbrath 1965).

Roets in drugi (2014, 54) med konvencionalne oblike participacije uvrščajo nekatere izmed predstavljenih aktivnosti v Milbrathovi hierarhiji participacije, in sicer: kontaktiranje politikov, delo v politični stranki, nošenje značke v podporo političnemu voditelju/kandidatu ali določeni politiki. Med konvencionalne oblike sodi poleg aktivnosti, naštetih v Milbrathovi hierarhiji, tudi sodelovanje v političnih shodih (zborih) (Stockemer 2014, 202).

Kot je bilo že omenjeno velja glasovanje za najpomembnejšo dejavnost v volilnem procesu in je hkrati tudi najbolj razširjena ter zakonsko urejena oblika participativne dejavnosti. Tako glasovanje na volitvah kot tudi ostale aktivnosti, ki so na voljo v času volilne kampanje, lahko uvrstimo med dve ključni obliki participacije, preko katerih lahko posamezniki sodelujejo v politiki (Verba in Nie 1972, 46–47). S pojmom ostale aktivnosti so mišljene participativne dejavnosti (kandidiranje na volitvah, delo v politični volilni kampanji), ki predstavljajo načine, na podlagi katerih lahko posameznik poveča svoj vpliv v samem volilnem procesu bodisi z vplivom na glasove drugih, izbiro kandidatov, sestavo vprašanj skozi kampanjo (Barrett in Burton-Smith 2014, 7).

Medtem ko zgoraj našete oblike sodijo med dejanja, katerih namen je vplivati na politični proces skozi strankarske arene, velja za nekonvencionalne oblike politične participacije, da želijo na politiko vplivati na podlagi neinstitucionaliziranih načinov (Stockemer 2014, 202). Roets in drugi (2014, 54) med nekonvencionalne oblike participacije uvrščajo: udeležbo na demonstracijah, podpisovanje peticij ter bojkotiranje izdelkov. Nadalje Barrett in Brunton-Smith (2014, 7) med nekonvencionalne oblike prištevata še vrsto dejavnosti¹, preko katerih lahko državljani sodelujejo. Izpostavila bom le nekaj možnih oblik, in sicer: pisanje pisem ter e-sporočil politikom ali javnim uslužbencem; pisanje člankov ali blogov s politično vsebino za medije; uporaba spletišča za socialno mreženje na internetu ali pridružitve skupinam, ki so politično usmerjene ali za distribucijo oz. delitev povezav s politično vsebino med prijatelji in ostalimi stiki; deljenje letakov, ki izražajo podporo določeni politični izbiri; sodelovanje na dobrodelni prireditvi za določeno politično izbiro; pisanje stenskih grafitov z vsebino, ki izraža podporo določeni politični izbiri; sodelovanje, participacija v različnih nezakonitih dejanjih v podporo politični izbiri. Na koncu pa naj predstavim še Daltonovo (v Della Porta 2003, 69) klasifikacijo nekonvencionalnih oblik, ki zajema naslednje dejavnosti: »pisma bralcev, sodelovanje v bojkotu, samozmanjševanje davkov ali najemnin, zasedba poslopij, cestne zapore, podpisovanje peticij, sedeči protesti, udeležba v divjih stavkah, udeležba v mirnih sprevodih, povzročanje škode na gmotnih dobrinah, nasilje zoper ljudi«.

Zgodovinsko gledano so bile nekonvencionalne oblike politične dejavnosti enačene z vsemi vrstami protestov; sestavljene so bile tako iz mirnih kot tudi nasilnih oblik delovanj. Nasilne oblike protestov so bile zamenjane in nadomeščene z mirnimi oblikami političnega spora, kot so sodelovanje v demonstracijah, bojkotiranje izdelkov, nameren nakup določenega blaga ter podpisovanje peticij. Podpisovanje peticij je oblika nekonvencionalne politične participacije, pri kateri obstaja zelo nizka stopnja tveganja, saj sam podpis peticije traja le nekaj minut ali celo sekund in zato tak način sodelovanja ostaja bolj ali manj neviden. V nasprotju s tem je udeležba na demonstracijah bolj odprto dejanje političnega sodelovanja, ki zahteva relativno veliko količino časa. Nekonvencionalne oblike politične participacije se uporabljajo na različne načine, npr.: bojkot je lahko izpeljan iz etičnih razlogov, medtem ko pa je izvor demonstracij v političnih razlogih. Na splošno so ta nenasilna politična dejanja obravnavana kot upravičena, legitimna in v mejah sprejetih norm (Stockemer 2014, 202).

¹ Podrobneje glej M. Barrett in I. Brunton – Smith. 2014. Political and Civic Engagement and Participation: Towards an Integrative Perspective str. 7.

2.1.2 Dejavniki politične participacije

Klasifikacij dejavnikov politične participacije je več vrst, zato je v prvi vrsti pomembno razlikovanje med:

»a) dejavniki na individualni ravni (značilnosti posameznika, ki vplivajo na njegovo odločitev za udeležbo) in

b) dejavniki na makro ravni (značilnosti družbe, političnega sistema in situacij)« (Hafner- Fink 2005, 72).

Politična participacija je na podlagi že opravljenih raziskav povezana z makro kontekstualnimi dejavniki, individualnimi karakteristikami ljudi (demografski dejavniki v pogledu značilnosti posameznikov), neposrednimi družbenimi ter z notranjimi psihološkimi dejavniki (Barrett in Brunton-Smith 2014, 8). Po mnenju P. Norris pa je moč politično participacijo pojasniti na podlagi treh vidikov: strukturnega, organizacijskega ter kulturnega. Prvi vidik je usmerjen v posameznikove t. i. socio-ekonomske značilnosti: spol, starost in družbeni razred. Le-ti so v tesni povezavi z viri (čas, denar, znanje ...), ki vplivajo na posameznikovo udejstvovanje v politiki. Drugi vidik osrednjo pozornost namenja vlogi različnih organizacij (politične stranke) (Norris 2013, 83).

Med makro kontekstualne dejavnike sodijo: značilnosti političnega sistema (proporcionalni/večinski volilni sistem), značilnosti populacije v državi (velikost volilne enote, stabilnost populacije, velikost manjšin glede na celotno prebivalstvo), struktura in značilnosti političnih institucij v državi (centraliziranost/decentraliziranost) ter zgodovinske, ekonomske, gospodarske in kulturne značilnosti neke države (Barrett in Brunton-Smith 2014, 8).

Individualne karakteristike ljudi obsegajo: družbeno-ekonomski položaj (SES), etnično pripadnost in spol (Barrett in Brunton-Smith 2014, 9). Norris (2013, 89) med demografske dejavnike uvršča tudi starost, ki sodi med osnovne kazalce politične participacije. Za preučevanje tega dejavnika je bilo potrebnega veliko časa in raziskovanja, da lahko sedaj z gotovostjo trdimo, da vpliva na različne oblike politične participacije.

Družbeno-ekonomski položaj kot eden izmed dejavnikov sodi med glavne napovednike politične participacije (Barrett in Brunton-Smith 2014, 9). Teza o tem, da so državljani z višjim socialnim in ekonomskim položajem bolj aktivni, kar pomeni, da v večji meri sodelujejo v politiki, je bila na podlagi raziskav v različnih državah že večkrat potrjena. Slednje pa velja v

primeru, ko se kot merila družbenega položaja uporabljajo stopnja izobrazbe, dohodek ali poklic. Za takšne povezave so možne različne razlage – višji kot je posameznikov družbeni status oz. položaj, bolj verjetno bo sodeloval v politiki, posledično bo imel večje sposobnosti, na voljo več sredstev, boljše poznavanje političnih zadev, bolj bo izpostavljen komunikaciji o političnih tematikah in bolj pogosto bo vzpostavljal stike z ostalimi posamezniki, ki so tudi aktivni (Verba in Nie 1972, 125–126).

Vpliv spola na politično udejstvovanje so potrdile številne raziskave, na podlagi katerih je bilo ugotovljeno, da se razlike med spoloma pojavljajo predvsem v zanimanju za politiko, pri volilni udeležbi, pri zakonitih in nezakonitih (konvencionalnih in nekonvencionalnih) načinih politične participacije ter pri sodelovanju v prostovoljnih organizacijah (Barrett in Brunton-Smith 2014, 9–10). Spol, poleg že omenjenih starosti in izobrazbe, sodi med eno izmed standardnih demografskih in socialnih karakteristik, ki se uporabljajo za napovedovanje ravni politične participacije posameznikov, političnega aktivizma in sodelovanja (Norris 2013, 90). Upoštevanje kulturnih, družbenih pa tudi religijskih norm je osrednjega pomena pri razumevanju spola kot enega izmed dejavnikov politične participacije. Slednje na pomemben način določajo vlogo spolov v družbi ter tako vplivajo na sodelovanje in vključevanje žensk in moških v politiko (Barrett in Brunton-Smith 2014, 10).

Neposredni družbeni (socialni) dejavniki so raznoliki in pestri, mednje uvrščamo: družino, stopnjo izobrazbe, množične medije, nevladne organizacije ter politične institucije. Družina je po mnenju Barretta in Burton-Smitha (2014, 10) z državljansko in politično participacijo povezana na številne načine, in sicer: raven državljanskega znanja se lahko napove na podlagi pismenosti in izobraženih virov pridobljenih v družini. Za mladostnike, katerih starši so politično aktivni velja, da se bolj zanimajo za politiko in politične zadeve, posledično pa imajo tudi višjo stopnjo državljanskega znanja. Odnos med participacijo in izobraževanjem ne obsega le posebnih znanj, spretnosti, motivacij, ki so del učnega načrta, temveč je veliko bolj obsežen – izobraževalni učinki so posplošeni na različne vidike sodelovanja in participativnega vedenja (Barrett in Brunton-Smith 2014, 10–11).

2.1.2.1 Spol kot dejavnik politične participacije

Kot je bilo že predstavljeno na politično participacijo vplivajo različni dejavniki. Ker je eden izmed ciljev pričujočega magistrskega dela ugotoviti, ali pomen spola kot dejavnika s časom

izginja, bom v tem podpoglavju na podlagi različnih teoretičnih in empiričnih izhodišč posebej izpostavila in predstavila spol kot dejavnik politične participacije.

Politična participacija, ki predstavlja jedro demokracije, velja za mehanizem, katerega naloga je zagotavljanje enakosti med različnimi družbenimi skupinami ne glede na etnično pripadnost, razred, starost, spol in lokacijo (Faieta in drugi 2015, 10). Enakopravna zastopanost ženskega in moškega spola v politični participaciji zagotavlja ravnovesje, ki natančno odraža sestavo določene družbe, hkrati pa lahko prispeva tudi k večji legitimnosti političnih procesov na način, da ti ob enaki zastopanosti spolov postanejo bolj demokratični in odzivni in obenem razumevajoči za probleme vseh segmentov družbe (Kassa 2015, 1).

Mnoge sodobne študije obravnavajo dejavnike, ki vplivajo na neenakost žensk glede politične udeležbe (Rožman in Mencin Čeplak 2012). Obstoječa literatura kaže na obstoj razlik med spoloma v primeru državljske vključenosti, kot tudi v primeru politične participacije, vendar pa razlike znotraj teh dveh polj niso enake. V prvem primeru gre za horizontalno razslojenost članstva v organizacijah, kar pomeni, da se pojavljajo razlike glede na spol pri vključevanju v določene aktivnosti (medtem ko se moški bolj vključujejo v ene aktivnosti, se ženske vključujejo v druge oz. se v aktivnosti, kjer so bolj dejavni moški, ženske sploh ne vključujejo). V drugem primeru –pri politični participaciji– pa se zdi, da se razkorak med spoloma zmanjšuje ali pa sploh ne obstaja več, ko govorimo o udeležbi na volitvah. Vendar pa te razlike bolj izstopajo pri ostalih oblikah politične participacije (Espinal in Zhao 2015, 127–128). Do podobne ugotovitve –da so razlike med spoloma pri volilni udeležbi izginile– sta v svoji raziskavi prišla tudi Coffé in Bolzendhal (2010, 319), ki nadalje menita, da ima na te razlike velik vpliv tako vrsta politične participacije (različne konvencionalne in nekonvencionalne oblike) kot tudi obseg slednje. Kot že omenjeno, se nekoliko večji razkorak med spoloma pojavi pri nekaterih drugih oblikah politične participacije, in sicer, če se od klasičnega glasovanja na volitvah premaknemo k bolj radikalnim oblikam participacije –nekonvencionalne oblike– bojkotiranje določenih izdelkov, udeležba na protestih (Stockemer 2014, 204). Ta razkorak med spoloma pa avtorji pojasnjujejo s tem, da se ženske v primerjavi z moškimi v manjši meri zanimajo za politiko in z njo povezanimi vsebinami ter imajo tako manj znanja s tega področja (pomanjkanje političnih virov –informacij in političnih interesov), lahko pa tudi zaradi slabšega dostopa do družbeno-ekonomskih virov (Stockemer 2014, 204, Coffé in Bolzendhal 2010, 319).

Razkorak med spoloma v pogledu politične participacije je nadalje moč razložiti z naslednjimi tremi razlagami oz. pristopi: strukturno, situacijsko in razlago glede socializacije v spolne

vloge. Omenjeni pristopi so povezani s splošnim družbeno – psihološkim pristopom, ki se ukvarja z motivacijskimi dejavniki politične participacije.

Strukturni pristop poudarja, da so razlike med spoloma v političnem vedenju pogojene z različnimi viri, ki so različno dostopni obema spoloma, kar pa je odvisno od položaja, ki ga posamezniki/ce zasedajo v družbi. Razlike v izobrazbi, dohodkih in poklicni usmerjenosti se odražajo v razlikah v političnem vedenju in navadah (Morales 2009, 224).

Situacijski pristop je podoben strukturnemu v tem, da so v ospredje postavljene vloge, ki jih ima ženski spol v družbi (žene, gospodinje) in njihov vpliv. Kot glavna posledica ženskega situacijskega položaja pa se pojavi razlika glede vpliva strukturnih dejavnikov (izobrazba, dohodek) na ženski spol v pogledu politične participacije (prav tako, 225).

Socializacijski pristop se ukvarja s trditvijo, da razlike med spoloma v političnem vedenju izhajajo iz socializacije; slednje je vsak posameznik deležen že v obdobju otroštva – iz socializacije v spolne vloge, kar pa »pripelje mlada dekleta do prepričanja da je politika nerazumljiva in ni vredna njihovega zanimanja« (prav tako, 225). Proces politične socializacije naj bi privedel do politične participacije in hkrati tudi do politične profesionalizacije; na ta način se posameznik v pogledu političnih vsebin usklajuje z delovanjem družbe v kateri živi (Rožman in Mencin Čeplak 2012, 358).

Poleg naštetih pristopov pa obstaja še vmesni pristop, ki pravi, da ko je govora o politični participaciji morajo biti v razlago razkoraka med spoloma poleg političnih virov –predvsem izobrazbe– vključene tudi politične dispozicije (psihološka vključenost, občutek za notranjo in zunanjo politično učinkovitost, strankarstvo ...), za katere velja, da so ključni dejavnik pri pojasnjevanju sodelovanja, ki ne more biti pojasnjeno samo s strukturnimi ali situacijskimi dejavniki. Veliko vlogo pri tem igra socializacijski pristop (Morales 2009, 225).

Kljub temu, da so številne izvedene študije pokazale, da se razkorak med spoloma z leti zmanjšuje, enakosti spolov na politični ravni ni bilo enostavno doseči. Čeprav je v večini držav uvedena demokracija, s tem ni bila dosežena stopnja enakomerne politične udeležbe glede na spol, kar pomeni, da bi bilo politično aktivnih 50 odstotkov pripadnikov moškega spola in 50 odstotkov pripadnic ženskega spola (Otieno 2016).

2.1.2.2 Razvitost demokracije kot dejavnik politične participacije

Značilnosti politične participacije v razvitih državah (starih demokracijah) se glede na mlade demokracije razlikujejo ne le po stopnji participacije, ampak tudi po kvaliteti slednje. Demokratizacija kot eden izmed dejavnikov politične participacije, sočasno z družbenim in ekonomskim razvojem države vpliva na politično sodelovanje. V bogatih in obenem najbolj

demokratskih državah so rezultati raziskav, ki zadevajo nekonvencionalne oblike participacije, pokazali nekoliko nepričakovan vzorec – zaznati je namreč višji delež protestne participacije (Hafner-Fink in drugi 2011, 73).

V državah, kjer vlada stabilnost demokracije (starih demokracijah), je moč zaznati izstopajočo stopnjo politične participacije, ki je višja od tiste v mladih demokracijah, vendar pa obstajajo tudi določene izjeme. Mlade demokracije so zavrgele svojo avtoritarno preteklost in se počasi premaknile v smeri demokratske konsolidacije in evropskega članstva; kljub temu pa do krhanja razlik med starimi in mladimi demokracijami ni prišlo. Politična participacija v državah Vzhodne Evrope, torej v mladih demokracijah, še vedno ostaja nizka (Memoli 2016, 128). Na politično participacijo imata v neposredni povezavi z demokratskim političnim sistemom pomemben pozitiven vpliv izpostavljenost demokratskim procesom in razvoj demokratskih institucij, kar podpira tezo o višji stopnji politične participacije v utrjenih demokracijah, ki so bile dalj časa izpostavljene demokratskim procesom kot pa mlade demokracije (Letki 2003, 24).

Barnes ugotavlja, da je v državah, ki so politično in ekonomsko najbolj razvite, konvencionalna participacija najbolj prisotna. Ta ugotovitev je z roko v roki s trditvijo, da je stopnja participacije višja v utrjenih demokracijah (državah z dolgo demokratsko tradicijo). Temu pa je tako zaradi večjega političnega napredka in v večini primerov tudi večje gospodarske razvitosti utrjenih demokracij (Barnes 2006).

Letki (2003, 5–6) raziskuje determinante politične participacije v postkomunističnih državah Vzhodne in Srednje Evrope s pomočjo naslednjih dejavnikov: pogostost razpravljanja o politiki, članstvo v politični stranki in udeležba na volitvah ter ugotavlja, da so stopnje takih oblik politične participacije nizke v postkomunističnih državah.

2.1.2.3 Ekonomska kriza kot dejavnik politične participacije

Ekonomska kriza predstavlja podlago za kolektivno politično participacijo, pri čemer je osrednjega pomena mobilizacija nezadovoljnih državljanov in način, na katerega se le-ti mobilizirajo. V večini evropskih držav je bilo že pred nastopom ekonomske krize moč opaziti naraščajoče stopnje političnega nezadovoljstva s politiko. Ob nastopu krize pa se je slednje le še poglobljalo in izražalo skozi upad podpore političnim sistemom, katerega je zaznamoval

negativen odnos do politike. Zaradi nezmožnosti vlad, da bi se soočile z nastalimi izzivi, so bili pod vprašaj postavljeni tako delovanje demokracije kot tudi osrednji politični akterji. Pričakovati je, da bodo državljani v času ekonomske krize bolj politično aktivni, kajti zamere v povezavi z delovanjem države, povzročene v času krize, zagotavljajo močne spodbude za višjo stopnjo konvencionalne in nekonvencionalne politične participacije (Christensen 2016, 20–21). Pri pojasnjevanju obsega politične participacije – predvsem protestnih oblik skozi čas – ima spreminjanje gospodarskih razmer veliko vlogo, zato same ekonomske krize kot dejavnika politične participacije ne moremo kar tako izključiti iz obravnave. Da lahko finančna in gospodarska kriza, ki vključuje spremembe cen, gospodarsko rast ter učinkovitost države, predstavlja dejavnik protestnih oblik politične participacije, so avtorji (npr. Gurr 1968) poudarili že v zgodnjih raziskavah. Posamezniki se zaradi soočenja s slabšim gospodarskim položajem države, ki prizadene tudi njih same, odločijo svoje nezadovoljstvo izraziti preko različnih oblik protestne participacije (povečini gre za udeležbo na demonstracijah) (Quaranta 2016, 737).

Ključna dejavnika pri pojasnjevanju protestne participacije v pogledu gospodarske krize sta pomanjkanje virov in zamere². Ko posamezniki –državljani– začutijo pomanjkanje, sodelujejo v protestni participaciji, saj jim to omogoča izražanje lastnih frustracij, zamer in nezadovoljstva, obenem pa tudi izražanje zahtev po spremembah v državi. Protest tako lahko razumemo kot instrumentalni dejavnik, katerega cilj je vplivati na družbeni in politični kontekst (prav tam). Dalton (v Quaranta 2016, 739) za pojasnjevanje mednacionalnih razlik v protestnem sodelovanju, poleg drugih dejavnikov, uporablja tudi teorijo zamer, ki kaže, da oblike osebnega nezadovoljstva pogosto izhajajo iz države ali gospodarstva in so povezane z verjetnostjo pridružitve protestnim dejavnostim.

2.2 Stare in mlade demokracije

Evropa je prepredena s številnimi nacionalnimi in mednarodnimi mejami, pri čemer smo v zadnjih desetletjih tudi priča delitvi slednje na dva pomembna bloka: Vzhodno Evropo (znotraj katere so umeščene mlade demokracije) in Zahodno Evropo (kamor sodijo stare demokracije). S tako delitvijo so družbeno-politični sistemi opredeljeni na način, ki ni v skladu z dejanskimi geografskimi in kulturnimi realnostmi (Monnier in Rychtarikova 1992, 129).

² Več o tem v poglavju o ekonomski krizi in pojasnjevanju politične participacije v času krize (Poglavje: 2.3.1).

V Srednji in Vzhodni Evropi se je parlamentarizem kot demokratična oblika vladanja uveljavil spremljajoč širše procese povezane z družbeno in politično modernizacijo, ki je vplivala tudi na razvoj demokratičnih institucij. Definicij politične modernizacije je veliko, zato bom izpostavila njeno osrednjo lastnost, in sicer »deideologizacijo«, kar pomeni, da je v času politične modernizacije nastopilo obdobje, ko so na področju vsakdanjega življenja prenehala veljati ideološka merila, izhajajoča iz različnih interesov (razrednih, kolektivnih) in predsodkov, ki so v času pred modernizacijo javnosti vsiljevala ozkoglednost, torej določena stališča in pogled na svet, ki niso v skladu z oblikovanjem kolektivnega interesa (Zajc 2000, 12).

Po Huntingtonu (v Zajc 2000, 12–13) temeljijo na pojmu politične modernizacije naslednje predpostavke: racionalizacija oblasti; delitev oblasti na tri veje – zakonodajno, sodno in izvršno; ločitev pravnega ter vojaškega področja od političnega in nadaljnji razvoj teh področij; višja politična participacija državljanov pri sprejemanju odločitev o skupnih zadevah in pri uveljavljanju lastnih interesov posameznika ter utrditev politične neodvisnosti nacionalne države.

Ko primerjamo države Srednje in Vzhodne Evrope z državami Zahodne Evrope velja za slednje nasilna in hkrati nemirna zgodnja zgodovina (z izjemo Nizozemske in Švice). Na drugi strani so bile države Srednje in Vzhodne Evrope deležne drugačnih problemov, saj je komunizem zajel delavska gibanja (Crouch 2013, 15). Zajc (2001, 17–19) meni, da so težave, katerih priča so bile države v različnih delih Evrope, imele v državah Srednje, Vzhodne in Jugovzhodne Evrope velik vpliv na politične spremembe, ki so se odvijale v začetku devetdesetih let. Pojem politične spremembe je na tej točki usmerjen na odpravo totalitarne ali avtoritarne oblasti ter na zagotovitev prehoda v parlamentarno demokracijo. Posledično so imele te politične spremembe velik vpliv na sam potek demokratizacije in na konsolidacijo demokracije. V nekaterih državah so bili prehodi in procesi demokratizacije izpeljani do konca, medtem ko so v drugih bili ustavljeni. Tako za nove države Vzhodne in Jugovzhodne Evrope (kamor sodi tudi nekdanje socialistične Jugoslavije) velja, da so se spremembe končale z ohranitvijo moči in položajev avtoritarne elite, ki je bila že na oblasti. Zato velja omeniti, da so bile spremembe ponekod povečini formalne, sam prehod pa je potekal kot »psevdodemokratizacija«. Že zgoraj omenjena ustavitev procesa demokratizacije je bila prisotna v nekaterih novih državah z območja nekdanje Jugoslavije, kar je posledično privedlo do vzpostavitve novega avtoritarnega sistema. Potek, predvsem pa sam način prehoda, je imel velik vpliv na izbiro političnega sistema (parlamentarnega ali polpredsedniškega), hkrati pa tudi na samo vrsto volilnega sistema v posamezni državi. Nadalje velja, da je demokratizacija v številnih državah Vzhodne Evrope

bila izpeljana kot »enostranska reforma vrha politične in upravne birokracije«. Pri tem sodijo med ključne akterje člani nekdanjih političnih struktur. Le-ti se zavzemajo za učinkovitejše gospodarstvo in za modernizacijo upravljanja. Pri tem pa so človekove pravice v primerjavi s političnim tekmovanjem, združevanjem in enakostjo pred zakonom potisnjene v ozadje (prav tam).

Številni avtorji se pri klasifikaciji držav na stare in mlade demokracije opirajo predvsem na različne demokratične prehode. Pojem demokratični prehod je uvedel Huntington in ga poimenoval val demokratizacije. Ta pojem označuje »večjo skupino prehodov držav iz avtokratičnih v demokratične« (Ferfila 2008, 416). Ob koncu 80-ih in v začetku 90-ih let 20. stoletja je bilo ozemlje Srednje in Vzhodne Evrope zaznamovano z že omenjenimi prehodi oz. natančneje s procesi demokratizacije kot tudi s procesi (re)parlamentarizacije. Ti procesi pa predstavljajo samo del svetovnega procesa družbene in zgoraj predstavljene politične modernizacije potekajočega v valovih (Zajc 2000, 13).

Huntington (v Ferfila 2008, 416) je valove demokratizacije opredelil in umestil na naslednji način:

- prvi val, ki obsega obdobje od leta 1828 pa do leta 1926, je zajel Severno ter Zahodno Evropo in Kanado, Združene države Amerike, Avstralijo ter Novo Zelandijo, kjer so prebivali britanski državljani.
- Drugi val obsega obdobje od leta 1943 in vse do leta 1962. Povod za drugi val demokratizacije sta bila: »zmaga zaveznikov v drugi svetovni vojni, »prisilna« uvedba demokratičnih režimov v državah poraženkah ter podpora ZDA in zahodnih držav razvoju demokracije v Latinski Ameriki in v Sredozemlju« (Ferfila 2008, 416) in »dekolonizacija Afrike in Azije, ki je rezultirala v številnih novih državah, ki so bile vsaj formalno demokratične.
- Tretji val demokratizacije se prične leta 1974. Sprožil ga je padec avtokratskih režimov tako v Španiji kot tudi na Portugalskem. Razširil pa se je v Latinsko Ameriko, Azijo, Osrednjo ter Vzhodno Evropo, ki sta bili v takratnem obdobju komunistični. Po Huntingtonovih navedbah so na sprožitev tretjega vala vplivali naslednji dejavniki: globalna gospodarska rast, ki je bila prisotna v šestdesetih letih in kateri je nato v sedemdesetih sledil zlom gospodarstva mnogih tako komunističnih kot tudi avtokratskih držav – med drugim tudi Jugoslavije. Med dejavnike je nenazadnje moč prištevati tudi nov prodemokratski pristop ZDA, Evropske unije ter Cerkve.

Monnier in Rychtarikova (1992, 133) umestita evropske države na naslednji način:

- na eni strani je Vzhodna Evropa, kamor sodijo: Bolgarija, Češko-Slovaška, Madžarska, Poljska in Jugoslavija;
- na drugi strani pa Severna Evropa, ki obsega: Dansko, Finsko, Norveško, Švedsko ter Zahodna Evropa z Belgijo, Francijo, Zvezno Republiko Nemčijo, Švico in Združenim kraljestvom. Na to stran avtorja uvrščata še Južno Evropo, in sicer Grčijo, Italijo, Portugalsko in Španijo.

Izhajajoč iz opredelitve valov demokratizacije sem države razvrstila v dve skupini, in sicer v mlade demokracije: Češka, Estonija, Madžarska, Italija, Poljska, Portugalska, Slovenija, Slovaška, Španija in Ukrajina ter stare demokracije, kamor sodijo Belgija, Danska, Finska, Francija, Nemčija, Irska, Islandija, Nizozemska, Norveška, Švedska, Švica in Velika Britanija.

2.2.1 Prehod iz enopartijskega sistema v večstrankarski sistem

Znotraj določenega političnega sistema se sprejemajo odločitve za katere velja, da so družbeno zavezujoče. Zato o transformaciji oz. preobrazbi neke družbene ureditve ne moremo govoriti, če pri tem ne gre za spremembo političnega sistema. Preobrazba političnega sistema je odvisna od institucionaliziranosti nadzora vladajoče elite nad družbo nasploh, to pa velja predvsem za prehod iz socialistične ureditve v demokratično. Za socialistični sistem so bili temeljni naslednji trije »stebri«:

- vodilna vloga komunistične partije, ki je bila ustavno zagotovljena;
- centralno planiranje kot ekonomsko pravilo (ali kot orodje ekonomske regulacije) ter

- ideološki monopol v smeri marksizem-leninizem (Tomšič 2002, 132).

Za enostrankarske sisteme (ali tudi sisteme z eno prevladujočo stranko), ki so bili prisotni v nekdanjih državah Vzhodne Evrope, je značilno, da so nastali zaradi enačenja »političnega sistema socializma z diktaturo proletariata«, kar posledično pomeni, da naj bi bil v družbi, ki stremi k izgradnji socializma, pomemben le en program, nanašajoč se na družbeni razvoj (Zajc 2000, 14). Poleg zgoraj navedenih temeljnih stebrov, politične sisteme socialističnega tipa označuje politični monopol komunistične partije. Iz tega je izhajala relativno monolitna politična struktura obvladovana in vodena s strani vrhovne partijske elite. Ta elita je obvladovala in nadzorovala vsa družbena področja ter jim narekovala ali celo »ukazovala«, kako naj delujejo (Tomšič 2002, 157–158). Wollmann (v Tomšič 2002, 157–158) pravi, da je bilo v obdobju socializma posebej pomembno: »obvladovanje mehanizmov kadrovske rekrutacije, na podlagi česar so vse ključne družbene pozicije zasedali ljudje, ki so bili člani partije /.../«.

Za strankarske sisteme z vidika celovitih političnih sistemov mladih post-komunističnih demokracij velja, da so se razvijali v kontekstu različnih vrst prehodov –političnih, družbenih in ekonomskih– ter hkrati konsolidacije njihovih izidov (Hafner-Fink in drugi 2011, 70).

Na podlagi primerjav opravljenih na temo prehodov držav v parlamentarno demokracijo ob koncu 80-ih in v začetku 90-ih let prejšnjega stoletja, so nekateri avtorji prišli do zaključka, da imajo prehodi določene skupne značilnosti. Za manj razvite sisteme je značilno, da gre pri prehodu iz enostrankarskih v večstrankarske politične sisteme povečini za spremembo »top down«, torej za samoreformiranje (npr. nekdanja Sovjetska zveza), v bolj razvitih državah Vzhodne Evrope pa je ta prehod temeljil na kolektivnem delovanju reformno usmerjenega segmenta politične elite in opozicije (z izjemo Romunije in nekdanje Vzhodne Nemčije, kjer so državljani množično izkazovali nezadovoljstvo s spremembo). Oblike prehoda se od države do države v različnih območjih Evrope razlikujejo. Na heterogenost različnih tipov prehodov vplivajo predvsem gospodarska razvitost, organizacija državljanov oz. civilne družbe, razmerje moči med opozicijo in politično elito (Zajc 2000, 20).

Med ključne značilnosti sodobnih demokracij Kustec (2000, 116) uvršča politično raznovrstnost, vključenost, zagotavljanje človekovih pravic, varstvo manjšin, politično kulturo, prepoznavanje, definiranje in omejevanje pravic, dolžnosti in pristojnosti države, državnih struktur in akterjev v političnih procesih, kjer je poleg pravic pomembno tudi prevzemanje lastne odgovornosti. Nadalje je za sodobne demokracije značilno tudi večinsko odločanje, katerega cilj je določeni skupini akterjev vključeni v politični proces preprečiti, da bi prišla do

absolutne in neomejene oblasti. Na tej točki naj izpostavim še, da so imele na vpeljavo in zadovoljitev vseh naštetih značilnosti sodobnih demokracij v vzhodnoevropskih (postsocialističnih) državah velik vpliv zgodovinske izkušnje, ki so se nanašale predvsem na funkcije ter vloge državnih vlad. Prehod v nov politični sistem in institucije je privedel do preobrazbe številnih področij –političnega, ekonomskega, varnostnega, socialnega– in posledično tudi do spremembe odnosov znotraj teh področij. Rešitve za preobrazbo in ostale probleme v povezavi s tem so morale ustrezati razmeram v zahodnoevropskih državah (prav tako, 116–117).

Za postkomunistične in obenem večnacionalne države velja, da so imele vse skupen vzorec prehoda, ko je govora o institucionalni ureditvi, ponovnem obujanju problematike, ki zadeva sposobnost za tvorjenje države in vključuje liberalizacijo ter demokratizacijo, kar je privedlo do fragmentacije političnega prostora posameznih nacionalnih držav (Brezovšek 2001, 91). Socialistična modernizacija je imela na takratno družbo tako pozitiven kot tudi negativen vpliv. Pozitivnost se kaže v strukturnem razlikovanju družbe. Tako z ekonomskega vidika in gospodarske rasti, kot tudi z vidika javnih storitev (kamor sodi razvoj oz. vzpostavitev zdravstva, izobraževanja, socialne pomoči za celotno državo), so bile socialistične države v določenem obdobju (zelo) uspešne. Posledično se je v prvih desetletjih po drugi svetovni vojni ta uspešnost kazala najprej pri samem izobraževanju ljudi, in sicer je moč zaznati višjo stopnjo izobrazbe ter tudi pri zdravstvenem stanju prebivalcev, ki se je znatno izboljšalo. Na drugi strani pa je imela ta modernizacija tudi negativen vpliv, ki se je kazal v pomanjkanju svobode in varnosti v družbi, kar pa se je pojavilo kot posledica usmerjenosti k antimodernosti in težnje k egalitarnosti in hkrati homogenosti družbe. Izhajajoč iz tega je bila za politično ureditev družb Srednje in Vzhodne Evrope značilna predvsem usmerjenost k avtoritarnim možnostim bolj kot k demokratičnim institucijam (Tomšič 2002, 127–128).

2.2.2 Politična participacija v državah Vzhodne Evrope v času socializma

Razvoj politične participacije v Srednji in Vzhodni Evropi ima tako zgodovinske kot tudi ideološke temelje. Politični sistem je bil v preteklosti strukturiran na način, ki ni omogočal širše, trajne in hkrati zavestne izkušnje političnega udejstvovanja, kar je odražalo družbeno strukturo takratnega obdobja. Takšna izkušnja se je v osrednjem in zahodnem delu Evrope pojavljala veliko pogosteje (Visegrady 1992, 258).

V socialistični družbi je tudi v povezavi s politično participacijo odigrala osrednjo vlogo modernizacija s svojimi značilnostmi. Za to obdobje je značilno, da varovanje človekovih pravic oz. praksa in kultura tega varstva nista bili urejeni (vzpostavljeni) (Tomšič 2002, 127). Med že zgoraj omenjenim omejevanjem človekovih pravic so bile posebej na udaru svoboda misli in javnega izražanja (predstavlja pogoj za avtonomno delovanje civilne družbe), pa tudi pravica do zbiranja in združevanja (ki je bila v celoti omejena, kar je posledično bilo povod za razvoj avtoritarnih enostrankarskih sistemov). Tako za totalitarne kot za avtoritarne sisteme je značilno nasprotovanje pravni ureditvi, ki temelji na posamezniku in na podlagi katere ima le-ta zagotovljene določene (naravne in neodtujljive) politične pravice, ki mu pripadajo kot človeku in državljanu (Zajc 2000, 17).

Pri analizi politične participacije v post-socialističnih državah je pomembno izpostaviti, da je bila večina prebivalcev teh držav politično socializiranih pod okriljem enostrankarskega sistema. Za slednjega je bilo značilno, da je bila dopustna politična participacija institucionalizirana in/ali usmerjena s strani uradnih organov (v določenih primerih je bilo za izpeljavo potrebno uporabiti represivni državni aparat). Poudarek na različnih oblikah participacije, ki vključujejo referendum, participacijo v različnih družbenih skupinah (protesti, interesne skupine) in udeležbo na demonstracijah je prisoten le v participatornih liberalnih demokracijah (Hafner-Fink in drugi 2011, 70–71).

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja so ravni politične participacije ostale višje v tistih državah, kjer so ljudje igrali pomembno vlogo pri razkroju komunističnega režima (Češkoslovaška, Nemčija, Poljska), torej v zahodnoevropskih državah. Po drugi strani pa so ravni politične participacije ostale nižje v vzhodnoevropskih državah, kjer so bili tranzicijski procesi vodeni predvsem s strani elit (Estonija, Madžarska), in sicer v vzhodnoevropskih državah. V pogledu same udeležbe na volitvah velja, da je stopnja slednje v novih demokracijah nižja kot v starih in utrjenih demokracijah, v 90-ih letih pa je prišlo do znatnega povečanja omenjenega razkoraka med starimi in mladimi demokracijami (Bernhagen in Marsh 2007, 49–50).

2.3 Gospodarska/ekonomska kriza in politična participacija

Dogodki, ki so se pričeli pojavljati leta 2007, so v veliki meri vplivali na gospodarstvo. Bili smo priča finančni in gospodarski krizi, ki je bila povod za recesijo. Recesija je s strani ameriškega nacionalnega urada za ekonomske raziskave³ definirana kot »obdobje krčenja med vrhuncem (peak) prejšnjega obdobja rasti in dnom (trough), ko se znova zažene rast« (Mattick 2013, 11–12). Finančna in gospodarska kriza, ki se je v Evropi pojavila leta 2008, je povzročila izgubo več milijonov delovnih mest, kar se je posledično odrazilo v povečani stopnji brezposelnosti (Kern in drugi 2015, 465). Kot že omenjeno, je bilo opaziti znake gospodarske recesije že leta 2007, slednjo je nato finančna kriza le še poglobljala in podaljševala (Štiblar

³ New York: National Bureau of Economic Research

2008, 106). Med na začetku omenjene dogodke sodijo taki, ki imajo svoje izvore v Združenih državah Amerike, ki veljajo tako za vodilno svetovno gospodarsko silo kot tudi finančno središče. Do gospodarskega zloma so privedli različni dejavniki: prevelika izposoja denarja posameznikom, izposoja denarja nezanesljivim komitentom, prodaja s strani bank t. i. »s premoženjem kritih dolžniških vrednostnih papirjev«, veliko je bilo drugorazrednih hipotekarnih posojil, zamude pri odplačevanju anuitet in ne nazadnje tudi hiter padec cen nepremičnin (Mattick 2013, 13–15). Kriza se je širila »v dveh smereh: prek ZDA v Evropo in druge dele sveta in iz finančnih trgov nazaj v realno gospodarstvo, kjer se je z razlaščanjem hipotekarnih posojil tudi začela« (Štiblar 2008, 86).

Če se ozremo nazaj v zgodovino kapitalizma lahko vidimo prisotnost številnih kriz. Te so bile bolj ali pa manj obsežne glede na število držav, ki so jih zajele. Krize so se med seboj razlikovale ne le po obsegu, ampak tudi glede na svoj vpliv, saj so ponekod prizadele le del gospodarstva, v posameznih državah pa celotna gospodarstva. V 20. stoletju, natančneje leta 1929, je bila z zlomom njujorške borze sprožena najhujša recesija, katere posledica je začetek velike gospodarske krize t. i. velika depresija. Krizo, ki je veljala za najhujšo in najobsežnejšo v 20. stoletju, je prehitela svetovna gospodarska kriza, ki se je v ZDA pričela v letu 2007, v Evropi pa leto kasneje, torej leta 2008. Močan negativen vpliv je imela na že razvita gospodarstva kot tudi na gospodarstva v razvoju (Stražisar in drugi 2015, 16).

Dosedanje krize so včasih služile kot katalizator in prispevale k napredovanju evropskih projektov tako, da niso zavirale integracijskega procesa. Številni avtorji so izrazili upanje, da bi tudi finančna kriza evroobmočja, ki se je v Evropi pričela leta 2008 in s katero se je Evropska unija soočala od leta 2010, morda lahko imela podobne koristne učinke. Po mnenju avtorjev naj bi evropska kriza izkazovala predvsem potencial za pospešitev demokratizacije odločanja v Evropski uniji, in sicer s poudarjanjem političnega pomena slednje v vsakdanjem življenju ljudi, z izpostavljanjem povezav med evropskimi družbami in tako motivirala državljane k vključevanju v bolj razširjene oblike aktivnega evropskega državljanstva – razne oblike politične participacije (Baglioni in Hurrelmann 2016, 104).

Zahodnoevropske države je v času ekonomske krize (leta 2008) zaznamoval padec čezmejnega pretoka blaga in inflacije. Recesija je bila prisotna v vseh večjih gospodarstvih. Vzhodnoevropske države so imele nerazvit finančni sistem, pojavljala pa so se tudi večja tveganja gospodarstev zaradi finančne nemoči za investicije; v določenih državah so javni in

zasebni sektor zaznamovali veliki dolgovi, obenem so bile obremenjene tudi z velikim zunanjim dolgom (Štiblar 2008, 110).

2.3.1 Pojasnjevanje politične participacije v času ekonomske krize

Za pojasnjevanje sprememb politične participacije avtorji (Verba, Solzman in Brady, pa tudi Pattie in Clarke) izpostavljajo naslednjih pet modelov: voluntaristični model, teorijo racionalne izbire, teorijo zamer, teorijo mobilizacije virov ter model socialnega kapitala (Fieldhouse in drugi 2007, 798). V pričujočem delu sta za pojasnjevanje politične participacije v obdobju ekonomske krize najbolj relevantna modela teorija zamer in voluntaristični model, zato ju bom v nadaljevanju podrobneje predstavila. Literatura in avtorji, ki se osredotočajo na politično participacijo, so razdeljeni v dve skupini, in sicer so na eni strani tisti, ki poudarjajo pomen sredstev (virov) za politično vključevanje, delovanje oz. participacijo – voluntaristični model, na drugi strani pa avtorji, ki so videli zamere kot pomembno spodbudo za politično delovanje – teorija zamer (Grasso in Giugni 2016, 663).

Teorija zamer

Vpliva finančne in gospodarske krize na politično participacijo glede na literaturo o politični mobilizaciji ni možno ne potrditi ne zavrniti, saj ni jasno ali ta spodbuja oziroma zavira politično participacijo. Z vidika teorije zamer finančna kriza pozitivno učinkuje na posameznikovo politično participacijo, kar pomeni, da se posameznik odloči politično udeleževati. Osnovna ideja te teorije pravi, da so različne oblike politične participacije – predvsem protestno vedenje – spodbujene s strani osebnega nezadovoljstva in zamer (kamor prištevamo življenjski standard, prihodke, zaposlitev) (Kern in drugi 2015, 465–466). Teorija zamer ni osnovana le na absolutni stopnji prikrajšanosti, temveč je osnova zanjo lahko tudi relativna raven prikrajšanosti. Občutek relativne prikrajšanosti se pojavi, v kolikor je posameznikova primerjava lastnega položaja s posebnimi pričakovanji –njihova pretekla ali prihodnja pričakovana situacija – primerljiva s položajem drugih oseb ali z normativnimi standardi, na podlagi česar posameznik zaključi, da ni prejel tistega, do česar je upravičen (prav tako, 468). Med vzroke za nastanek prikrajšanosti Gurr (v Kern in drugi 2015, 468) prišteva absolutno ali relativno upadanje stopnje socialnega in gospodarskega napredka, propad uveljavljenih vzorcev skupnostne organizacije in sistemov prepričanja v skupnosti ter nesposobnost vlad za ohranjanje družbenega reda ali sprejemanje potrebnih ukrepov za vrnitev slednjega. Do nenadnih zamer po mnenju Walsha (v Kern in drugi 2015, 468) najverjetneje

privede tudi hitro napredovanje gospodarske krize, ki za seboj pusti dramatične gospodarske in socialne posledice, ki naj bi po pričakovanjih vplivale na pojav protestnega vedenja. Zaradi posledic ekonomske krize se pri posameznikih lahko pojavita dve obliki prikrajšanosti: individualna relativna prikrajšanost, ki temelji na osebni primerjavi, saj posameznik meni, da je relativno prikrajšan glede na posplošenega drugega (posledice krize so prizadele osebno posameznika – izguba dohodka, zaposlitve, družbenega položaja) ter kolektivna relativna prikrajšanost, ki se pojavi, ko člani določene skupine zaznajo, da se »družbene sile razvijajo na način, ki jim ne bo omogočil uresničevanja njihovih interesov«. Medtem ko individualna relativna prikrajšanost vodi k individualnim odzivom, pa kolektivna relativna prikrajšanost povečuje verjetnost posameznikov za vključevanje v različne oblike politične participacije (Grasso in Giugni 2014, 664, Kern in drugi 2015, 468).

Na podlagi zadnje ekonomske krize lahko preverjamo veljavnost teorije zamer, saj naj bi ekonomska kriza oz. gospodarska recesija privedla do nastanka zamer, ki spodbujajo akterje k izražanju svojega nezadovoljstva (Kern in drugi 2015, 465–466).

Voluntaristični model

Model državljskega voluntarizma se osredotoča na družbeno-ekonomsko plat politične participacije in pravi, da naj bi tisti posamezniki, ki so deležni boljših virov, bolj verjetno sodelovali v politiki. Model obsega tudi splošno participacijo v političnem sistemu, kamor sodi angažiranost v politiki in identifikacija s strankami ter vloga strank pri mobilizaciji posameznikov (Fieldhouse in drugi 2007, 814). Z vidika modela državljskega voluntarizma ekonomska kriza negativno učinkuje predvsem na dostopnost do virov, ki so potrebni za politično participacijo. Dostopnost do materialnih virov je glede na omenjeni model v pozitivnem odnosu s politično participacijo. Voluntaristični model nadalje navaja, da bodo državljani, ki posedujejo čas, denar in državljanske spretnosti, za aktivno politično participacijo uporabili naštete vire ter tako posledično postali bolj aktivni. Zaradi zmanjševanja obsega razpoložljivih virov v času ekonomske krize model državljskega voluntarizma predvideva

upad politične participacije. V finančno in gospodarsko težkih časih –obdobje ekonomske krize– se državljani vse bolj osredotočajo na svoje lastne razmere, kar pomeni, da svojih še tako bornih virov ne porabijo za politično vključevanje. Zato avtorji domnevajo, da se bodo državljani v času ekonomske krize in gospodarskih težav, ki pestijo države –nižje stopnje dohodka, naraščajoča stopnja revščine in izguba zaposlitve– umaknili iz političnih aren (Kern in drugi 2015, 469–470).

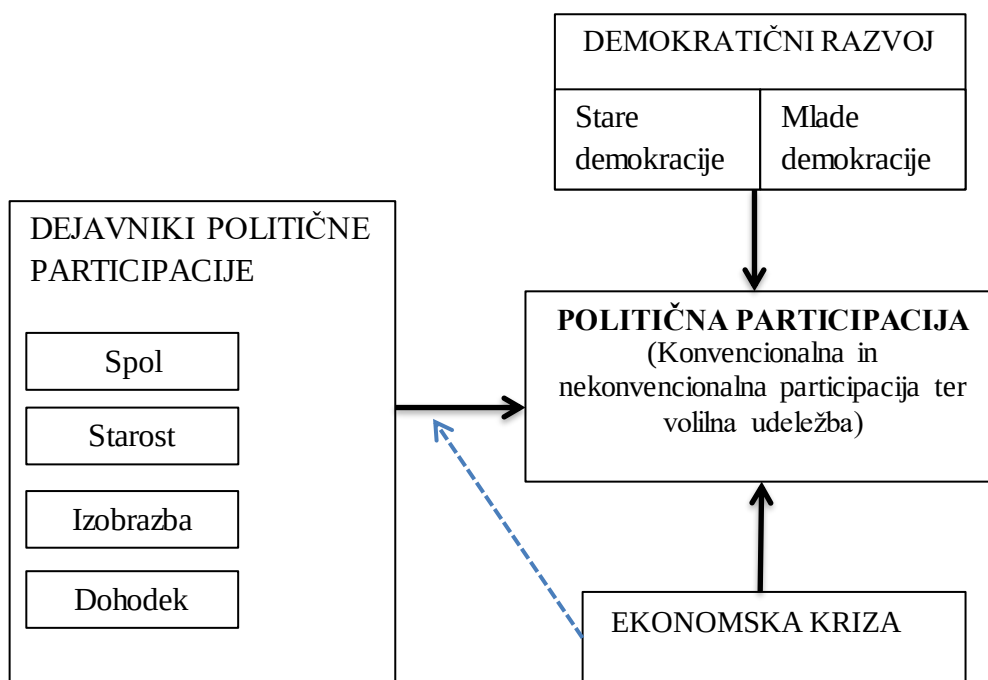
Oba pristopa privedeta do nasprotujočih si predpostavk in hkrati tudi do različnih pričakovanj. Teorija zamer na eni strani napoveduje, da bo pomanjkanje virov ustvarilo zamere, kar bo prispevalo k višji stopnji protestnega sodelovanja posameznikov; na drugi strani pa model državljskega voluntarizma domneva, da se bo pomanjkanje materialnih virov posledično kazalo v nižji stopnji participacije (Kern in drugi 2015, 465–466).

3 REZULTATI ANALIZ

3.1 ANALITSKI MODEL TER HIPOTEZE

Na podlagi že opravljenih raziskav je moč trditi, da so sčasoma oblike nekonvencionalne politične participacije po večini postale zaznamovane kot prevladujoč trend, kar je privedlo do tega, da je potrebno stopnjo institucionalizacije participatornih dejanj obravnavati kot glavno merilo klasifikacije. Za konvencionalne oblike politične participacije velja, da delujejo v povezavi z volilnim procesom in so hkrati organizirane s strani političnega sistema. V nasprotju z institucionaliziranimi oblikami pa za nekonvencionalne oblike politične participacije velja, da gre za takšno participacijo, ki ni organizirana s strani političnega sistema (Kern in drugi 2015, 466). Ker celotna analiza temelji na primerjavi konvencionalne in nekonvencionalne politične participacije, sta obe obliki vključeni v analitski model (glej Sliko 3.1).

Slika 3.1: Ponazoritev analitskega modela

Na politično participacijo posameznikov vplivajo različni dejavniki, v nadaljni analizi se podrobneje ukvarjam z naslednjimi štirimi predstavljenimi v analitskem modelu: spol, starost, izobrazba in dohodek.

Poleg tega ima na participacijo velik vpliv tudi demokratični razvoj posamezne države, ki je v mojem primeru ponazorjen z delitvijo na stare in mlade demokracije. Za stare demokracije – države Zahodne Evrope – je značilen upad stopnje politične participacije, vendar je omenjeni trend opazen predvsem, ko govorimo o konvencionalnih oblikah, hkrati pa lahko v teh državah opazimo povečan obseg nekonvencionalnih oblik participacije (podpisovanje peticij, udeležba na demonstracijah). V primerjavi starih demokracij (razvite družbe) z mladimi demokracijami je obseg politične participacije večji pri prvih (Fink-Hafner in Kropivnik 2006, 55–56).

V analitskem modelu na Sliki 3.1, je kot eden izmed dejavnikov ponazorjena tudi ekonomska kriza, saj je v času slednje, ki se je v Evropi pojavila leta 2008, opazna nenadna rast protestnih gibanj. Ker jasnega vpliva ekonomske krize na politično participacijo ni mogoče zaznati, številni avtorji izpostavljajo, da je v ospredju vprašanje teorije zamer (Grasso in Giugni 2016, 664), v okviru katere lahko zamere kot že omenjeno predstavljajo spodbudo za politično participacijo. Ko govorimo o ekonomski krizi kot dejavniku participacije, je ključno vprašanje,

ali lahko slednja igra pomembno vlogo pri pojasnjevanju kolektivnega delovanja – v mojem primeru nekonvencionalnih oblik participacije (udeležbe na demonstracijah).

V konsolidiranih demokracijah je v zadnjih desetletjih (od 90-ih let prejšnjega stoletja pa vse do danes) moč opaziti porast nezadovoljstva državljanov z delovanjem političnih institucij, demokracije in političnih elit. V drugi polovici prejšnjega desetletja je evropske države prizadela ekonomska (gospodarska) kriza, politične institucije v posameznih državah, pa so se na takratno stanje odzivale zelo počasi. Nezadovoljstvo z odgovori in ukrepi povezanimi z reševanjem nastale situacije, sprejetimi s strani vladajočih za reševanje nastale situacije se je kazalo v vedno večjem številu protestov v različnih evropskih državah. Vlade so bile namreč s strani državljanov dojete kot glavni odgovorni za nastalo ekonomsko stanje (Memoli 2016, 129). Po mnenju nekaterih avtorjev lahko ekonomska kriza spodbudi volivce, da na volitvah sodelujejo, saj bodo želeli izbrati kandidata, ki bi naj krizo rešil; obenem pa lahko posamezniki na ta način izrazijo tudi svoje nezadovoljstvo ali pa poskušajo popraviti situacijo. Po mnenju drugih avtorjev pa ima ekonomska kriza na politično participacijo negativen učinek, saj se obseg le-te zmanjša, kar se kaže v popolnem umiku posameznikov iz političnega procesa in usmerjenosti v svoje osebne skrbi (Blais 2000, 24).

Izhajajoč iz teh trditev sem si zastavila naslednje hipoteze, na podlagi katerih bom skušala ugotoviti, kaj se dogaja z (ne)konvencionalnimi oblikami politične participacije v obdobju ekonomske krize, kot tudi pred in po njej:

H1: Ekonomska kriza v Vzhodni Evropi v obdobju od leta 2008 do leta 2012 je vplivala na politično participacijo tako, da se je obseg le-te povečal.

H2: Ekonomska kriza je v Vzhodni Evropi vplivala predvsem na povečanje obsega nekonvencionalnih oblik politične participacije, kar je bilo pogojeno z občutkom ogroženosti posameznikovega ekonomskega interesa, manj pa na povečanje obsega konvencionalnih oblik zaradi zmanjševanja dostopa do razpoložljivih virov.

Kljub dolgoletni povezavi politične participacije in demokracije, je bil v mnogih državah opazen splošen upad politične udeležbe. To velja tudi za tiste države, kjer so stopnja izobrazbe posameznikov in drugi osebni viri, ki jih tradicionalno povezujemo s stopnjo participacije, v porastu. Omenjeni trendi so opazni tudi pri novih demokracijah tretjega vala, vključno z nekdanjimi komunističnimi državami srednje in vzhodne Evrope, kljub temu pa se sodelovanje

v politiki in rast civilne družbe v teh novih demokracijah zelo počasi razvija (Barnes 2006, 76–77). Za razvite države –stare, že utrjene demokracije– je v primerjavi z mladimi demokracijami (državami iz tretjega vala demokratičnega prehoda) značilna višja stopnja politične participacije, tako konvencionalne kot nekonvencionalne (Hafner-Fink in drugi 2011, 81). Na podlagi teh empiričnih izhodišč sem si zastavila naslednji hipotezi:

H3a: Višja stopnja politične participacije je prisotna v starih demokracijah kot pa v mladih demokracijah.

H3b: V času ekonomske krize se razlike glede stopnje (ne)konvencionalnih oblik participacije med starimi in mladimi demokracijami zmanjšajo na račun večjega povečanja v mladih demokracijah.

Na podlagi številnih izvedenih raziskav na temo dejavnikov politične participacije v zahodnih industrializiranih demokracijah so različni avtorji (med katerimi so tudi Norris 2002, Burns 2008 ter Dalton 2008) prišli do ugotovitve, da je še vedno moč zaznati razkorak med spoloma v pogledu politične participacije, pri čemer se ženske manj politično udeležujejo in zanimajo za politiko kot moški. Kljub temu pa razkorak ni velik in gre le za manjše razlike med spoloma v primerjavi z ostalimi področji –stopnja izobrazbe in starost–, kjer prihaja do izrazitejšega pojava neenakosti (Coffé in Bolzendhal 2010, 319). Vidnejši vpliv spola na politično participacijo naj bi bil prisoten predvsem pri nekonvencionalnih oblikah, medtem, ko pa je pri udeležbi na volitvah ta vpliv zelo majhen – skoraj da neviden (Espinal in Zhao 2015, 127–128). Na stopnjo politične participacije žensk so imele velik vpliv tako politične kot tudi strukturne spremembe. Zaradi nižje stopnje zaupanja v institucionalno politiko, je udeležba žensk v konvencionalnih oblikah participacije v mladih demokracijah Srednje in Vzhodne Evrope nižja od udeležbe v nekonvencionalnih oblikah oz. različnih vrstah protestne participacije (Jogan 2001). Zaradi vse večje enakopravnosti med spoloma na številnih področjih menim, da se razlike tudi v pogledu konvencionalnih in nekonvencionalnih oblik participacije zmanjšujejo. V raziskavi Mladina 2000 je bilo ugotovljeno, da razlike med spoloma v pogledu politične participacije izginjajo. Tudi novejša raziskava Mladina 2010 izpostavlja, da spol ni statistično značilen kazalnik politične participacije, kar lahko pojasnimo z ugotovitvijo, da o razlikah med spoloma pri konvencionalni in protestni participaciji ne moremo govoriti (Lavrič in drugi 2011, 205).

Za ugotavljanje pomena spola pri politični participaciji posameznikov sem si izhajajoč iz predstavljenih teoretičnih in empiričnih izhodišč zastavila naslednjo hipotezo:

H5: Pomen spola v pogledu dejavnikov politične participacije posameznikov v opazovanem obdobju – predvsem v času ekonomske krize – izginja.

3.2 Metode in podatki

Empirični del magistrskega dela bo temeljil na primerjalni analizi izbranih držav v obdobju pred ekonomsko krizo, med samo krizo in po njej. Analiza bo obsegala obdobje od leta 2002 pa do leta 2014. Sestavljena bo:

1. iz splošnega pregleda podatkov glede spreminjanja vzorcev (ne)konvencionalnih oblik participacije. V ta vzorec je vključenih 20 držav, podatki za slednje pa so dostopni v raziskavah European Social Survey;
2. iz analize spreminjanja vzorcev participacije v šestih izbranih državah (Poljska, Slovenija, Španija, Francija, Nemčija in Velika Britanija) in treh časovnih obdobjih;
3. iz pregleda in analize podatkov o udeležbi na nacionalnih volitvah v obdobju pred ekonomsko krizo, med samo krizo in po njej;
4. iz zadnjega dela analize, v katerem se bom osredotočila na dejavnike politične participacije in spreminjanje njihovega vpliva skozi čas. Pri tem bom osrednjo pozornost namenila vplivu spola, v analizo pa bodo vključeni še starost, izobrazba in dohodek.

V drugem delu analize bo ključnega pomena uporaba kvantitativnega raziskovanja, natančneje analize povezanosti med spremenljivkami (Pennings in drugi 2006, 263). Za ugotavljanje in pojasnjevanje vpliva dejavnikov politične participacije na konvencionalne in nekonvencionalne oblike participacije bom uporabila binarno logistično regresijsko analizo.

Vir podatkov za lastno analizo predstavljajo raziskave European Social Survey (ESS)⁴ iz vseh razpoložljivih obdobj, le-te vključujejo spremenljivke, ki jih bom raziskovala. Ker bom preučevala uporabo (ne)konvencionalnih oblik politične participacije v različnih časovnih obdobjih, bom uporabila podatke iz do sedaj opravljenih raziskav ESS, in sicer od leta 2002 do

⁴ ESS Round 1 - 2002; ESS Round 2 -2004; ESS Round 3 -2006; ESS Round 4 -2008; ESS Round 5 -2010; ESS Round 6 -2012; ESS Round 7 -2014

2014, ki vključujejo vprašanja, na podlagi katerih sem izpeljala indikatorje za ugotavljanje obsega in vrste politične participacije za vsako izmed držav, kot tudi socio-ekonomske dejavnike. Ker se med raziskavami pojavljajo določene razlike, med katerimi so zame ključnega pomena države, bom v analizi –pri splošnem pregledu udeležbe v protestni in konvencionalni participaciji– uporabila le tiste, ki so vseskozi vključene v raziskave (20 držav⁵ razdeljenih v dve skupini, in sicer mlade in stare demokracije). Na tej točki naj izpostavim še, da Vzhodnoevropske države uvrščamo v skupino mladih demokracij, Zahodnoevropske (z nekaj izjemami) pa v skupino starih demokracij, zato slednje ne bodo posebej razvrščene v tabelah v nadaljevanju. Nadaljnja analiza pa bo temeljila na šestih izbranih državah, in sicer treh mladih demokracijah: Poljski, Sloveniji in Španiji in treh starih demokracijah: Franciji, Nemčiji in Veliki Britaniji.

Podatki bodo razdeljeni v tri časovna obdobja, in sicer:

- prvo časovno obdobje obsega leta od 2002 do 2008 in označuje obdobje pred ekonomsko krizo, v tem obdobju bom opravila splošen pregled obsega konvencionalne in protestne participacije v mladih in starih demokracijah. Leto 2006 pa predstavlja časovno točko v kateri bom opravila podrobnejše analize za obdobje pred ekonomsko krizo v izbranih državah.
- Drugo obdobje obsega leta od 2008 do 2010, označuje pa čas med ekonomsko krizo v katerem bom opravila splošen pregled obsega konvencionalne in protestne participacije v mladih in starih demokracijah. Leto 2010 pa predstavlja časovno točko v kateri bom opravila podrobnejše analize za obdobje med ekonomsko krizo v izbranih državah.
- tretje obdobje obsega razpoložljive podatke za leta od 2010 do 2014 ter se torej nanaša na obdobje po ekonomski krizi. V tem obdobju bom opravila splošen pregled obsega konvencionalne in protestne participacije v mladih in starih demokracijah. Leto 2014 pa predstavlja časovno točko v kateri bom opravila podrobnejše analize za obdobje po ekonomski krizi v izbranih državah.

Pregled odvisnih spremenljivk

⁵ Belgija, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Irska, Madžarska, Nemčija, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugalska, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Švica, Ukrajina in Velika Britanija.

V analizo sem iz raziskave European Social Survey na podlagi sklopa vprašanj o politiki vključila naslednjih osem spremenljivk (indikatorjev)⁶, ki merijo konvencionalne in nekonvencionalne oblike politične participacije in hkrati predstavljajo odvisne spremenljivke pri nadaljnji analizi:

- kontaktiranje politika ali vladnega uslužbenca v zadnjih 12-ih mesecih;
- delo v politični stranki ali akcijski skupini;
- delo v kakšni drugi organizaciji ali skupini;
- nošenje značke ali nalepke ter na ta način izkazovanje podpore neki politični akciji;
- podpisovanje peticij;
- udeležba na zakonitih demonstracijah;
- bojkotiranje določenih izdelkov in
- udeležba na zadnjih nacionalnih volitvah.

Za lažjo preglednost in analizo podatkov sem iz posameznih skupin indikatorjev tvorila dve sestavljeni merili oz. t.i. indeksa konvencionalne in nekonvencionalne participacije. Za volilno udeležbo pa velja, da je samostojni indikator.

Pri delitvi politične participacije v dve skupini sem se opirala na teoretske in empirične argumente. Za razvrstitev konvencionalnih oblik participacije sem uporabila Milbrathovo hierarhijo participacije (1965), na podlagi katere sem v to skupino participacije uvrstila naslednje dejavnosti: nošenje politične značke, stiki s političnimi voditelji ali funkcionarji, članstvo v politični stranki ter članstvo v kakšni drugi organizaciji. Pri delitvi nekonvencionalne participacije pa sem izhajala iz Daltonove klasifikacije nekonvencionalnih oblik participacije (v Della Porta 2003, 69), v analizo sem vključila naslednje aktivnosti: podpisovanje peticij, udeležbo na demonstracijah (v mirnih sprevodih) ter bojkotiranje določenih izdelkov.

Da bi prišla do dveh omenjenih sestavljenih meril, sem v programu SPSS uporabila funkcijo »Count values«. Najprej sem združila naslednje protestne oblike: podpisovanje peticij, udeležbo na demonstracijah ter bojkotiranje izdelkov in tako prišla do indeksa protestov na individualni ravni. Slednjega sem poimenovala protest2006, pri čemer vrednost 0 pomeni, da posamezniki niso počeli nič od naštetega, vrednost 3 pa ravno nasprotno – posamezniki so počeli vse od naštetega. V drugem koraku sem z namenom ugotovitve ali je posameznik kaj od naštetega počel, spremenljivko protest2006 rekodirala v protest2006b, pri čemer sem uporabila

⁶ Za podroben opis vprašanj, ki predstavljajo izhodišče za izbrane indikatorje, glej prilogo A.

funkcijo »recode into different variable«. Določeni sta novi vrednosti 0 in 1; vrednost 0 pomeni, da posameznik ni bil udeležen v nobeni izmed naštetih oblik participacije, vrednost 1 pa, da se je udeležil vsaj ene od naštetih oblik participacije.

Na enak način sem pripravila tudi indeks konvencionalne participacije.

Pregled neodvisnih spremenljivk

Ker je v drugem delu analize poudarek na dejavnikih politične participacije –zanimajo me namreč, ali pomen spola v pogledu dejavnikov politične participacije skozi čas izginja– sledi v nadaljevanju še opis štirih neodvisnih spremenljivk⁷ (spol, starost, izobrazba in dohodek). Slednje merijo družbeni položaj posameznika. Za lažjo analizo je bila vsaka izmed spremenljivk rekodirana tako, da so bili na koncu možni naslednji odgovori:

- spol (0 – moški; 1 – ženske);
- starost (18–35 let; 36–55 let; nad 55 let);
- izobrazba (osnovnošolska; srednješolska; visokošolska; univerzitetna);
- dohodek (zadosten za preživetje; komaj da zadosten za preživetje; s katerim se stežka preživi).

3.3 Rezultati medčasovne primerjave

Večina dosedanjih raziskav je prišla do ugotovitve, da državljani v mladih demokracijah (Vzhodna Evropa) veliko manj sodelujejo kot državljani v starih demokracijah (oz. sosednja Zahodna Evropa). Pri takih ugotovitvah pa se postavlja vprašanje, zakaj je temu tako. Veliko novih demokracij je v osrednji in vzhodni Evropi nastalo kot posledica preoblikovanja starega režima pod vodstvom elit (Bernhagen in Marsh 2007, 45). Spreminjanje vzorcev politične participacije je tesno povezano s sočasnim povečanjem političnega nezadovoljstva. Državljanje so sčasoma postali bolj samozavestni, zato je manjša verjetnost, da bodo politične odločitve, ki jim škodujejo le tiho spremljali. Za nezadovoljne državljane je značilno, da stremijo k lastni izbiri in političnim aktivnostim (predvsem protestne oblike participacije), preko katerih lahko to nezadovoljstvo –ekonomske zamere– izrazijo (Christensen 2016, 22).

⁷ Za podroben opis glej prilogo A1.

Naj izpostavim še nekaj že opravljenih raziskav (v Grasso in Giugni 2016, 666) na temo ekonomske krize in politične participacije:

- Laurence in Lim v svoji raziskavi ugotovita, da je gospodarska kriza povzročila zmanjšanje prostovoljstva v Združenih državah Amerike in v Veliki Britaniji;
- Dodson z uporabo podatkov Mednarodne družboslovne raziskave 2004 pride do zaključka, da so mobilizacijski učinki gospodarske negotovosti najmočnejši med najbolj ranljivimi – brezposelnimi;
- Kern in drugi so pri svojih raziskavah uporabili podatke Evropske družboslovne raziskave za obdobje med leti 2002 in 2010 in prišli do ugotovitve, da ne obstaja nobena pomembna povezanost med pričakovanjem, da se v državah, ki jih je kriza najbolj prizadela stopnja politične participacije poveča.

3.3.1 Spreminjanje vzorcev nekonvencionalne politične participacije – splošni pregled podatkov

V analizo nekonvencionalnih oblik politične participacije so kot že omenjeno vključene naslednje dejavnosti: podpisovanje peticij, udeležba na demonstracijah (v mirnih sprevodih) ter bojkotiranje določenih izdelkov, ki so združene v nov indeks - protestna participacija. Če na hitro pogledamo Tabelo 3.1, v kateri so prikazani podatki protestne politične participacije v dvajsetih državah skozi čas lahko opazimo, da je ključna razlika v deležu udeležbe med dvema skupinama držav – mladimi in starimi demokracijami. Medtem ko je za stare demokracije značilna dolga demokratična tradicija, ki ima pozitiven vpliv na obseg protestne participacije, je za drugo skupino držav značilno, da sestoji iz bivših socialističnih in sredozemskih držav (ki nimajo tako dolge in hkrati stabilne demokratične tradicije).

Če se najprej osredotočimo na protestno participacijo skozi čas, vidimo, da deleži slednje nihajo pri vseh državah vključenih v analizo. V določenih primerih je začetni delež udeležbe visok in nato z leti upada; pri drugih pa je ravno obratno – začetni delež udeležbe v protestni participaciji (leto 2002) je nižji in z leti narašča. Naj omenim še, da iz tabele ni jasno razvidno, ali se ta delež v obdobju ekonomske krize vidno spremeni (v posameznih primerih začne stopnja udeležbe v protestni participaciji naraščati leta 2006 in se tak trend ohranja vse do leta 2014). Stopnja udeležbe tako začne naraščati že v obdobju pred pojavom ekonomske krize.

Znotraj vsake izmed skupin je delež udeležbe v protestni participaciji zelo podoben ne glede na časovno obdobje – pred ekonomsko krizo, med krizo ali pa po njej. Iz celotne tabele nekoliko izstopa le Španija, pri kateri so nekatere vrednosti deležev, višje oz. zelo blizu vrednostim držav v skupini starih demokracij. Tako je v Španiji delež udeležbe v protestni politični participaciji leta 2004 znašal 74,5 % – ta razmeroma visok delež bi lahko pojasnili z naslednjimi dogodki, ki jim je bila Španija priča v letih 2003 in 2004:

1. povod za množične proteste leta 2003 je bilo nasprotovanje vojni v Iraku in izražanje nezadovoljstva z delovanjem premieja Aznarja (Goodman 2003) in
2. zaradi terorističnega napada na potniške vlake v Madridu 11. marca 2004, so se na ulicah številnih španskih mest odvijali množični protesti proti terorizmu (udeleženi je bilo na milijone ljudi) (Grace 2004).

V obdobju med ekonomsko krizo je ta delež upadel, nato pa je zopet narastel in leta 2014 znašal 44,1 %. Španija sodi med države s kratko demokratično tradicijo in hkrati nižjim življenjskim standardom, kar lahko privede do višje udeležbe v protestni participaciji.

Tabela 3.1: Pregled obsega protestne participacije (v %) v mladih in starih demokracijah med leti 2002 in 2014

» - « ni podatka

Vir: analiza na podlagi naslednjih podatkov ESS Round 1 (2002), ESS Round 2 (2004), ESS Round 3 (2006), ESS Round 4 (2008), ESS Round 5 (2010), ESS Round 6 (2012) in ESS Round 7 (2014).

Anduiza in drugi (2014, 751–752) menijo, da ima na tako izstopanje Španije v pogledu evropskih držav verjetno v prvi vrsti velik vpliv svetovna gospodarska kriza, ki ji je pustila

	Protestna politična participacija						
	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014
Mlade demokracije							
Češka	23	18,5	-	19,2	22,4	25	22,1
Estonija	-	9	10,7	12,3	15,7	15,5	16,8
Madžarska	8,7	10	9,9	11,1	8,6	7,5	7,9
Poljska	10	12,5	8,9	10,5	13,1	14,3	16,2
Portugalska	11	7,7	7,8	8,3	7,7	13,2	20,1
Slovaška	-	31,1	23,8	24	24,6	24,1	-
Slovenija	15,4	7,9	18	12,6	13,5	11,7	16,6
Španija	30,5	74,5	32,2	26,9	36,1	48,2	44,1
Ukrajina	-	-	10,3	10,7	8	5,2	-
Stare demokracije							
Belgija	39,9	28,6	36	33,3	28,9	28,5	31,3
Danska	42,2	45,4	49,8	47,3	43,2	40,7	46,4
Finska	39,6	42,8	45,8	47,6	46	45,3	52,7
Francija	48,6	47,6	48,9	48,4	49,3	47,8	56,1
Irska	33,5	26,9	30,2	33	21,3	30,3	33,7
Nemčija	45,1	43,8	40,6	47,9	47,4	54,2	54,7
Nizozemska	27,5	28,4	25,4	28,9	31,1	27,6	36,2
Norveška	47,5	49,6	49,9	47,6	47,3	47,5	45,6
Švedska	54,7	61,9	56,7	61,1	53,6	62,6	64,9
Švica	-	48,6	48,7	47,7	43,8	46	46,2
Velika Britanija	49,8	43	49	46,5	36	38	48,5

dramatične socialne, pa tudi ekonomske posledice. Izmed vseh držav v Evropi je Španija imela najvišjo stopnjo brezposelnosti, ki je znašala več kot 20 odstotkov, ta vrednost pa je hkrati presegala tudi povprečje Evropske Unije. Poleg problema brezposelnosti in finančnih dolgov se je država soočila tudi s poslabšanjem življenjskih pogojev, ki so se pojavili kot posledica omejitev v zdravstvu in izobraževanju. Kazati se je začelo tudi vse večje nezadovoljstvo s političnimi elitami. Ozadje protestov so predstavljali škandali korupcije in dojemanje političnih voditeljev kot nesposobnih, ko gre za odziv na gospodarske razmere. Takoj za brezposelnostjo in ekonomsko krizo, so bile kot tretji najpomembnejši problem na podlagi raziskave⁸ izvedene med državljani Španije opredeljene politične elite in politične stranke. Velike demonstracije, ki so potekale v Španiji, so imele zelo specifične zahteve, neodvisno od določenih vprašanj povezanih s spremembami v ekonomski politiki ali regionalni samoupravi. Protestniki

⁸ Barometri CIS december 2009 do julij 2011 - Centro de Investigaciones Sociológicas.

(raziskave javnega mnenja Barometer november 2010 – CIS) so zavzemali stališče, da so politiki in stranke ena izmed glavnih težav države, nezmožnost politikov za preprečevanje ali obvladovanje gospodarskih težav pa predstavlja povod za protest. To pomeni, da glavni zastopniki mobilizacije – stranke in sindikati, niso sodelovali pri protestih, kljub temu da je udeležba na demonstracijah v veliki meri odvisna od aktivnega sodelovanja političnih organizacij pri mobilizaciji njihovih podpornikov.

3.3.2 Spreminjanje vzorcev konvencionalnih oblik politične participacije – splošni pregled podatkov

Med konvencionalne oblike politične participacije so uvrščene naslednje dejavnosti: volitve (predstavljene bodo kot posebna oblika konvencionalne politične participacije), nošenje politične značke, stiki s političnimi voditelji ali funkcionarji, članstvo v politični stranki ter članstvo v kakšni drugi organizaciji, ki tvorijo nov indeks – konvencionalna participacija.

Če najprej na splošno pogledamo obseg konvencionalne participacije skozi čas, je iz Tabele 3.2 razvidna ključna razlika med mladimi in starimi demokracijami. Po pričakovanjih je delež politično aktivnih višji v starih že utrjenih demokracijah.

V pogledu obsega konvencionalne politične participacije skozi čas je iz Tabele 3.2 razvidno, da delež slednje skozi celotno preučevano obdobje (od leta 2002 pa vse do leta 2014) niha. Za nobeno izmed držav ni značilno le upadanje ali naraščanje deleža udeležbe v teh oblikah politične participacije. O vplivu ekonomske krize na konvencionalno participacijo na tej točki še ne moremo govoriti, ker v nobeni izmed držav ni jasnega povečanja stopnje participacije v obdobju med samo ekonomsko krizo (leta 2008 – 2010).

Pri udeležbi v konvencionalni participaciji le nekoliko izstopajo skandinavske države (Finska, Norveška in Švedska), katerih delež udeležbe presega 50 %. Za te države je značilna dolga demokratična tradicija, poleg tega pa jih lahko umestimo v skupino zelo razvitih in bogatih držav, kar vsekakor doprinese k višji stopnji participacije državljanov.

Tabela 3.2: Obseg konvencionalne politične participacije (v %) v mladih in starih demokracijah med leti 2002 in 2014

	Konvencionalna politična participacija						
	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014
Mlade demokracije							
Češka	33,8	24,7	-	22,3	21	20,2	16
Estonija	-	12,7	15,2	17,6	19,5	16,6	20,1
Madžarska	17	10,9	14,5	11,3	15,2	7,3	10,5
Poljska	15	13,1	10,2	13	15,6	14,2	14,1
Portugalska	16,5	8	13,5	9,9	7,8	9,4	25,1
Slovaška	-	17,1	16,6	14,8	16	11,5	-
Slovenija	13,8	12,8	18,2	13,7	11,5	9,1	16
Španija	26,7	29,3	23,5	17,4	27,7	33,1	33,8
Ukrajina	-	21,2	13,9	15,1	12,4	12,9	-
Stare demokracije							
Belgija	36,8	26,7	41,6	32,9	29,3	32,1	31,1
Danska	31	37,1	39,3	40,7	37,8	36,1	44,1
Finska	46,5	45,2	45,5	47,6	52,1	49,4	52,1
Francija	33,9	31,6	29,7	29,8	28,5	24	33,1
Irska	32,6	31,5	32,5	36,3	20,4	27,2	28,1
Nemčija	27,4	27,7	28,1	35,2	34,5	41,2	40,7
Nizozemska	31,4	28,4	33	34,6	34,8	34,7	43,5
Norveška	50,2	48,1	48,7	51,6	51	53,4	53,1
Švedska	38,2	36,6	42,1	41,9	45,4	48,2	50,5
Švica	32,3	27,6	26,4	25	25,9	28,8	28,3
Velika Britanija	28,2	23,1	27,1	23,1	21	22,7	28,2

» - « ni podatka

Vir: analiza na podlagi naslednjih podatkov ESS Round 1 (2002), ESS Round 2 (2004), ESS Round 3 (2006), ESS Round 4 (2008), ESS Round 5 (2010), ESS Round 6 (2012) in ESS Round 7 (2014).

Tako kot pri udeležbi v protestni participaciji je tudi pri konvencionalni participaciji ključna in najbolj opazna razlika med dvema skupinama držav. Večji delež ljudi, ki so politično aktivni, je uvrščenih v skupino starih demokracij, kar velja za vsa tri analizirana časovna obdobja. Po mnenju Newtona in Montere (v Hafner-Fink in drugi 2011,75) je moč govoriti o treh skupinah držav, ki so si med seboj podobne:

1. severne države (Finska, Švedska, Norveška, Danska in Nizozemska), za katere je značilna najvišja stopnja participacije;
2. mediteranske države (Grčija, Portugalska, Španija in Italija) z najnižjo stopnjo politične participacije in
3. srednjeevropske države (Poljska, Madžarska, Slovenija ter Češka).

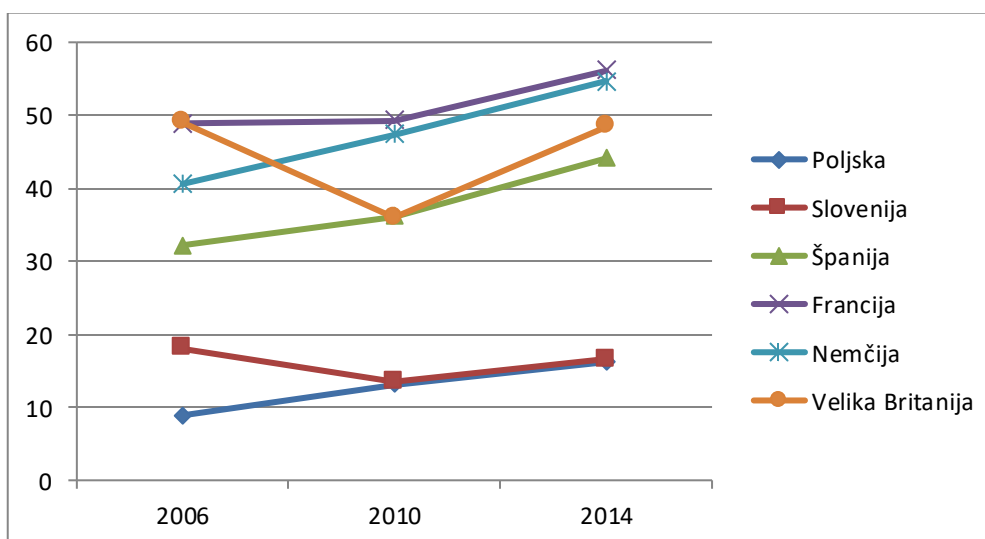
Na tej točki se postavlja vprašanje, zakaj so države srednje in vzhodne Evrope priča vidnemu in izrazitemu upadu stopnje politične participacije državljanov, medtem, ko protestna udeležba

beleži porast. Rose (v Bernhagen in Marsh 2007, 50) ugotavlja, da je temu tako, ker v postkomunističnih družbah ljudje bolj cenijo svobodo in ne sodelovanje v politiki. Drugi so skušali upad politične participacije državljanov v Vzhodni Evropi razložiti s sklicevanjem na prehodne učinke strukturne reforme prvotnih centralno usmerjenih gospodarstev. Po mnenju Lewisa je vpliv ekonomsko-strukturnih sprememb v civilni družbi pripeljal do razpada institucij in odklanjanja ljudi od politične dejavnosti, saj so posamezniki po pregledu svojih materialnih razmer ponovno ocenili svoje osebne prioritete – v bogatih industrializiranih družbah se ljudje vključujejo v politiko zaradi izkoriščanja sposobnosti in sredstev, potrebnih za razvoj in negovanje političnega interesa (Bernhagen in Marsh 2007, 50).

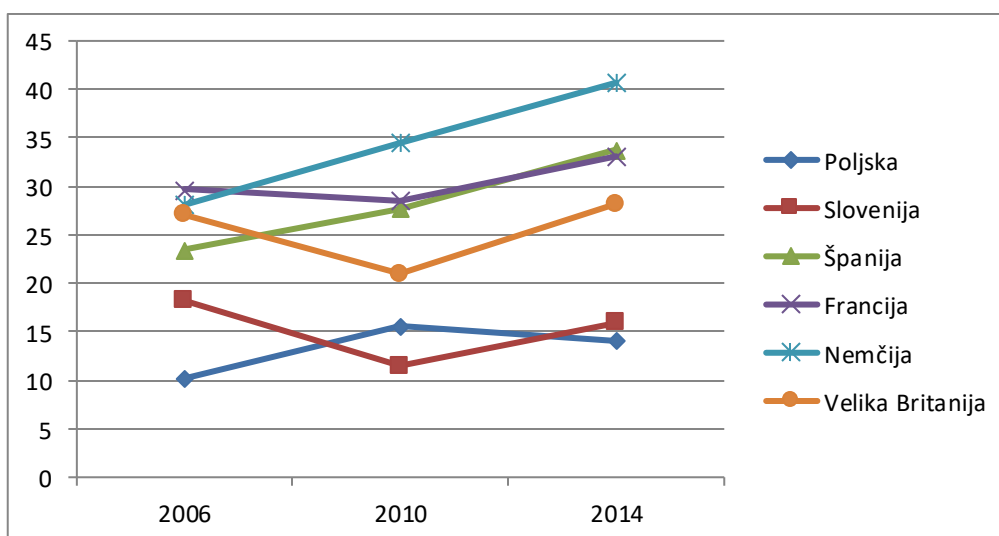
3.3.3 Spreminjanje vzorcev politične participacije v izbranih državah

Za lažjo analizo in ugotavljanje, kaj se dogaja z deležem ljudi, ki so vključeni v različne oblike politične participacije v času ekonomske krize, sem slednje združila v dve novi sestavljeni merili – protestno participacijo in konvencionalno participacijo. Spodnji Graf 3.1 prikazuje delež protestno aktivnih oz. delež udeležencev, ki so sodelovali v kateri koli izmed oblik protestne participacije v treh analiziranih časovnih obdobjih; Graf 3.2 pa prikazuje delež posameznikov, ki so sodelovali v kateri izmed oblik konvencionalne participacije v izbranih državah in treh časovnih obdobjih (pred ekonomsko krizo, med samo krizo in po krizi).

Graf 3.1: Protestna politična participacija v izbranih državah

Graf 3.2: Konvencionalna politična participacija v izbranih državah

Če pogledamo zgornja grafa – Graf 3.1 in Graf 3.2 vidimo med obema skupinama držav veliko podobnosti med deležem udeležbe v protestni in konvencionalni participaciji, saj se vzorci participacije niso veliko spremenili. Na splošno je v starih demokracijah v vseh treh časovnih obdobjih večji delež politično aktivnih bodisi v konvencionalni participaciji bodisi v protestni. V mlajših demokracijah so ti deleži nekoliko nižji (z izjemo Velike Britanije).

Do podobnih spošnih ugotovitev so prišli tudi Hafner-Fink in drugi (2011, 75); njihove ugotovitve nakazujejo, da so stopnje v različnih oblikah politične participacije višje v bogatejših državah, kjer prevladujejo učinkovite in stabilne demokracije, ki delujejo kot pravne države.

Če se iz splošnega pregleda podatkov pomaknemo na konkreten pregled razlik med šestimi državami vključenimi v analizo, je opaznih nekaj razlik. Stopnja protestne participacije se v obdobju med ekonomsko krizo (leto 2010) poveča v vseh državah z izjemo Slovenije in Velike Britanije. Ravno tako se stopnja konvencionalne participacije poveča v treh analiziranih državah, v Sloveniji, Veliki Britaniji in Franciji pa ne. Na tej točki se pojavi vprašanje, zakaj se stopnja predvsem protestne participacije v drugem obdobju –čas med ekonomsko krizo– v posameznih državah ne poveča, saj smo to pričakovali.

Številni teoretični nastavki in avtorji nakazujejo na povečanje udeležbe v protestnih aktivnostih, med njimi je tudi Christensen (2016, 21), ki pravi, da se v času ekonomske krize lahko zelo okrepi povezava med političnim nezadovoljstvom in politično participacijo, posledično lahko pride do večjega števila državljanov, ki so pripravljeni sodelovati in izraziti svoje nezadovoljstvo preko različnih oblik protestne participacije.

Kljub povečanju deleža posameznikov, ki sodelujejo v protestni participaciji, se ta v obdobju ekonomske krize ni drastično povečal (v Sloveniji pa se ta delež v drugem časovnem obdobju ni povečal ne pri konvencionalni kot tudi ne pri protestni participaciji). Ker se trend rasti nadaljuje tudi v leto 2014, me zanima, zakaj je temu tako – ali je kriza z vsemi svojimi ukrepi še vedno odzvanjala; v Sloveniji se je namreč delež politične participacije pričel višati ravno leta 2014 in ne po pričakovanjih v obdobju med ekonomsko krizo.

Zaradi pritiskov naraščajoče krize, groženj glede povečanja javnega dolga in pritiskov glede zahtev s strani Evropske Unije je Vlada Republike Slovenije oblikovala program strukturnih reform, namenjenih reformiranju trga delovne sile in pokojninskega sistema, pri tem je skušala tudi zamenjati izboljšanje minimalnih plač in tako pridobiti podporo sindikatov pri napovedani reformi. Sindikati so se posledično soočili z velikim pritiskom nezadovoljnih delavcev. Enostranska vladna politika je imela uničujoče politične posledice. Sindikati so začeli artikulirati družbeno in politično nezadovoljstvo in hkrati kazati svoje mobilizacijske zmogljivosti. V letu 2013 je nova Vlada nadaljevala s še večjimi varčevalnimi in bolj

radikalnimi ukrepi, ki so se dotikali različnih vidikov družbenih politik kot tudi politik trga delovne sile (Stanojević in Klarič 2013, 223–224). Na podlagi opravljenih raziskav je leta 2013 manj kot 10 % Slovencev izrazilo zadovoljstvo z delovanjem demokracije; pri tem pa je potrebno poudariti, da se je nezadovoljstvo med državljani začelo kazati in upadati že pred pojavom ekonomske krize (Krašovec in Johanssen, 2016, 316–317).

V Sloveniji je kriza odzvanjala še po letu 2010 in številni ukrepi so se sprejemali med leti 2010 in 2014. Zaradi nestrinjanja s slednjimi so državljani za izražanje svojega nezadovoljstva uporabili različne oblike participacije, predvsem protestno participacijo. V Sloveniji so se množični protesti odvijali med leti 2012 in 2014.

Iz grafa 3.1 je razvidno, da delež protestno aktivnih v vseh državah, razen Sloveniji in Veliki Britaniji narašča. Med mladimi demokracijami ima pred ekonomsko krizo Španija najvišjo stopnjo udeležbe v protestni participaciji – 32,2 %, sledi ji Slovenija z 18 % ter Poljska z 8,9 %. Za Poljsko je v obdobju ekonomske krize značilen 4,2 % porast protestno aktivnih, za Španijo pa 3,6 %, medtem ko pa je za Slovenijo značilno upadanje deleža protestno aktivnih. Na Poljskem in v Španiji se v obdobju po ekonomski krizi nadaljuje trend rasti deleža protestno aktivnih. V letu 2014 je tudi v Sloveniji po upadu zopet viden porast deleža udeležencev v protestni participaciji.

Poljska ima v skupini mladih demokracij najnižjo stopnjo politične participacije, ki pa se z leti nekoliko povečuje. Andrzej Rychard (1998, 42–43) je v svojem članku raziskoval politično participacijo na Poljskem in ugotovil, da je za to državo značilen obstoj relativno nizke stopnje participacije. Poleg tega je izpostavil, da poljsko prebivalstvo ni pasivno temveč se ljudje bolj osredotočajo na druga vprašanja in druge težave. Poljaki so vključeni v individualne ekonomske dejavnosti in to bi lahko v prihodnosti privedlo do večje politične aktivnosti.

Med starimi demokracijami ima v letu 2006 – pred ekonomsko krizo najvišjo stopnjo protestne participacije Velika Britanija (49 %), sledita ji Francija (48,9 %) in Nemčija (40,6 %). Med samo ekonomsko krizo se delež protestno aktivnih najbolj poveča v Nemčiji (za 6,8 %), Francija pa beleži 0,4 % porast te oblike participacije. Kot je razvidno iz grafa 3.1 je za Veliko Britanijo v obdobju ekonomske krize značilen upad deleža protestno aktivnih za kar 13 %. V obdobju po ekonomski krizi je tako za Francijo kot tudi za Nemčijo značilno nadaljevanje rasti deleža protestno aktivnih, v letu 2014 tako Francija zavzema prvo mesto z 56,1 % protestno aktivnih, sledi ji Nemčija z 54,7 %. Medtem ko je Velika Britanija leta 2010 beležila upad deleža protestno aktivnih, beleži leta 2014 zopet porast slednjih na 48,5 %.

V primerjavi mladih in starih demokracij je iz zgornjih grafov razvidno, da je delež tako protestno aktivnih, kot tudi delež udeležencev v konvencionalni participaciji v starih demokracijah bistveno višji kot pa v mladih. Glede na ta delež je Španija kot pripadnica mladih demokracij najbližja starim. Tako za mlade kot za stare demokracije je značilno, da se v obdobju med ekonomsko krizo v eni od izbranih držav (iz vsake skupine) pojavi upadanje deleža ljudi vključenih v proteste.

Za pojasnjevanje politične participacije v državah (Poljska, Španija, Nemčija in Francija), v katerih se obseg participacije poveča v drugi časovni točki, torej v obdobju med ekonomsko krizo, bi lahko uporabili teorijo zamer, na podlagi katere se posamezniki odločijo politično sodelovati zaradi ogroženega ekonomskega interesa, nezadovoljstva in zamer. Do tega nezadovoljstva in zamer pa je privedla ekonomska kriza (Kern in drugi 2015, 468). Za ostale države, pri katerih je stopnja ene ali druge oblike politične participacije v upadu v drugem časovnem obdobju, pa bi lahko uporabili voluntaristični model, saj ta predpostavlja, da ima ekonomska kriza negativne učinke na politično participacijo. Med ekonomsko krizo naj bi se obseg posameznikovih razpoložljivih virov zmanjšal, kar se posledično kaže v upadu politične participacije (prav tako, 469).

3.3.4 Udeležba na nacionalnih volitvah

Udeležba oz. glasovanje na volitvah sodi med konvencionalne oblike politične participacije. Medtem, ko so volitve osrednja značilnost sodobnih liberalnih demokracij, so vse ostale oblike neposrednih demokratičnih instrumentov –protestna participacija– sekundarnega pomena. Predstavniška demokracija se osredotoča na udeležbo oz. glasovanje na volitvah. Kljub dejstvu da se reprezentativna participacija sooča s svojevrstno krizo in postopoma upada, ostajajo volitve najpomembnejši instrument politične udeležbe (Kersting 2015, 323). Ravno zaradi pomembnosti volitev kot ene izmed oblik konvencionalne politične participacije, so slednje predstavljene in analizirane ločeno od ostalih oblik.

Tabela 3.3: Delež udeležbe na nacionalnih volitvah v mladih in starih demokracijah med leti 2002 in 2014

Vir: analiza na podlagi naslednjih podatkov ESS Round 1 (2002), ESS Round 2 (2004), ESS Round 3 (2006), ESS Round 4 (2008), ESS Round 5 (2010), ESS Round 6 (2012) in ESS Round 7 (2014) ter podatkov pridobljenih iz spletne strani Election Guide: Democracy Assistance and Elections news.

UDELEŽBA NA ZADNJIH NACIONALNIH VOLITVAH														
	2001/2002		2003/2004		2005/2006		2007/2008		2010/2011		2012		2013/2014	
MLADE DEMOKRACIJE														
Češka	64,2	57,9	52			64,4	53,8		58,7	62,5	58,2		55,3	59,4
Estonija			51,3	58,2	51,6		57,1	61	62,2	63,5	59,3		56,9	
Madžarska	78,8	70,5	75,4		74,4	67,5	73,7		70,9	64,3	67,3		69,8	60,5
Poljska	61,7	46,1	59,6		61,9	40,5	67	53,8	64,9	48,9	64,5		62,4	
Portugalska	69	62,3	65		72,8	65	65,5	59,7	70,7	58,0	64		66,1	
Slovaška		69,9	70,4		65,4	54,6	75,2		72,8	58,6	74	59,1		
Slovenija	75,2	68	65,6	60,6	71,5		70,6	63,1	67,9	65,6	69,7		65,6	51,7
Španija	72,2		77,1	75,6	72		72,3	68,9	71,6	68,9	72,3		70,1	
Ukrajina		69,5	81,7		87,4	67,26	78		75,2		72,9	55,5		52,4
STARE DEMOKRACIJE														
Belgija	79,4		84,6	91,6	80,7		81,6	91	81,5	89,2	78,5		81	89,4
Danska	88,7	87,1	85,1		92,6	84,5	88,1	86,5	83,2	87,7	85,3		83,7	
Finska	71,8		73,2	66,7	75,6		76,8	68,3	72	67,3	79		75,9	
Francija	74,6	60,3	68,4		65,5		67,3	60,4	63		70,1	57,2	57,4	
Irska	75,6	62,5	76,4		69,4		71,9	67	65	69,9	68,3		68,6	
Nemčija	78,1	79	72,5		73,6	77,6	76,2	70,7	72,7		72,9		76,5	71,5
Nizozemska	81,1	79	77,1	80	78	80,3	80,1		79,8	75	79,9	74,5	71,7	
Norveška	81	75	78,2		78	77,4	75,7	76,3	76,5		75,3		78,5	78,2
Švedska	81,5	80,1	80,8		83,1	81,9	81,6		87	84,6	82,1		85,9	85,8
Švica	57,2		55,8	45,4	53		53,7	48,7	51	48,5	55,5		51,7	
Velika Britanija		59,3	62,4		66,9	61,4	64,2		67,5	65,4	66,3		65,9	

V tabeli 3.3 so predstavljeni podatki oz. deleži udeležbe na nacionalnih volitvah za vsako leto posebej, pri tem pa naj poudarim, da so podatki v prvih stolpcih za posamezno leto pridobljeni iz raziskave European Social Survey, v drugem stolpcu pa iz spletne strani Election Guide:

Democracy Assistance and Elections news. Podatki iz te spletne strani so povzeti na podlagi baz podatkov glede udeležbe na volitvah v posameznih državah.

Na podlagi splošnega pregleda podatkov je v Tabeli 3.3 razvidnih le nekaj razlik med mladimi in starimi demokracijami, ki pa niso tako obsežne kot pri ostalih že analiziranih oblikah politične participacije. Znotraj vsake izmed skupin držav so si deleži posameznikov, ki so se udeležili volitev zelo podobni.

Druga ključna razlika razvidna iz tabele pa se kaže med podatki pridobljenimi iz raziskav European Social Survey in spletne strani Election Guide. V določenih primerih so te razlike v udeležbi na volitvah zelo nizke (le nekaj odstotkov), pojavljajo pa se tudi primeri kjer se razlike gibljejo okrog 20 %.

V prvem časovnem obdobju se med starimi demokracijami najbolj množično udeležujejo volitev na Danskem (92,6 %), v Belgiji (84,6 %), na Švedskem (83,1 %), sledita še Nizozemska (81,1 %) in Nemčija (78,1 %). Najnižji delež volilne udeležbe beleži Švica, in sicer 53 %.

V drugem obdobju – v času med ekonomsko krizo na Danskem, Švedskem in v Veliki Britaniji stopnja volilne udeležbe nekoliko upade (največ za 4,5 %). V ostalih državah pa se stopnja volilne udeležbe v letu 2008 poveča; največ v Nemčiji (2,6 %), sledita Irska (2,5 %) in Nizozemska (2,1 %). V letu 2010 pa se stopnja volilne udeležbe v vseh starih demokracijah zmanjša, izjema so le Norveška, Švedska ter Velika Britanija, kjer se zgodi ravno nasprotno – povečanje stopnje volilne udeležbe.

V tretjem časovnem obdobju je opaziti nihanje stopnje volilne udeležbe; prvo leto po ekonomski krizi v večini držav stopnja volilne udeležbe naraste, leta 2014 pa upada. Pojavlja pa se nekaj izjem: Irska in Nemčija, kjer stopnja volilne udeležbe tako leta 2012 kot tudi leta 2014 narašča; Norveška in Švedska, kjer stopnja volilne udeležbe v prvem letu po krizi upada, leta 2014 pa zopet narašča; Velika Britanija, kjer v obdobju po ekonomski krizi volilna udeležba upada.

Med mladimi demokracijami je iz tabele 3.3 vidno, da se v obdobju pred ekonomsko krizo volitev najbolj množično udeležujejo v Ukrajini (87,4 %) sledijo Madžarska (78,8 %), Slovenija (75,2 %), Španija (77,1 %) in Slovaška (70,4 %). Najnižja stopnja volilne udeležbe je v Estoniji, in sicer 51,3 %.

V obdobju med ekonomsko krizo se je stopnja volilne udeležbe povečala na Češkem (leta 2008 za 1,8 % in leta 2010 za 4,9 %), v Estoniji (najprej za 5,5 %, nato še za 5,1 %); v naslednjih

državah se je stopnja leta 2008 povečala, nato pa je zabeležen upad slednje: na Poljskem (za 5,1 %) in Slovaškem (za 9,8%). Za Madžarsko, Slovenijo in Ukrajino je v drugem časovnem obdobju značilno upadanje stopnje volilne udeležbe na nacionalnih volitvah.

V tretjem časovnem obdobju se zopet pojavlja nihanje v stopnji politične participacije: medtem ko je za Češko, Estonijo in Poljsko značilen trend upadanja stopnje volilne udeležbe, ostale države najprej zaznamuje upadanje (leta 2012) in nato naraščanje (leta 2014) volilne udeležbe (Madžarska, Portugalska) oz. ravno obratno: najprej stopnja volilne udeležbe narašča, nato pa upada (Slovenija, Španija).

Po mnenju nekaterih avtorjev (Barnes, Kaase, Norris v Christensen 2016, 20) se v zadnjih desetletjih pojavljajo spreminjajoči se vzorci politične participacije, ki povzročajo upad volilne udeležbe in udeležbe v političnih strankah, sočasno pa porast participacije v protestnih dejavnostih proti elitam. Na podlagi pregleda udeležbe na nacionalnih volitvah sem prišla do drugačnih ugotovitev, in sicer delež udeležbe se v posameznih državah skozi preučevano obdobje nekoliko spremeni, ni pa razvidnega upadanja, temveč je značilno nihanje deleža udeležbe.

3.4 Spreminjanje dejavnikov politične participacije skozi čas

V zadnjem sklopu empiričnega dela preverjam hipotezo (H5), ki se glasi: Pomen spola v pogledu dejavnikov politične participacije posameznikov v opazovanem obdobju – predvsem v času ekonomske krize – izginja.

Za preverjanje hipoteze bom uporabila bivariatno analizo – kontingenčne tabele ter binarno logistično regresijo. V raziskovalni model so poleg spola, ki predstavlja izhodišče, vključeni še naslednji dejavniki konvencionalne in nekonvencionalne politične participacije: starost (tri starostne kategorije), izobrazba (štiri kategorije) ter dohodek (tri kategorije). Navedeni dejavniki so nadalje vključeni v regresijski model binarne logistične regresije. Z binarno logistično regresijo bom skušala ugotoviti, kaj se dogaja z dejavniki participacije skozi čas – v treh časovnih obdobjih, pri čemer leto 2006 označuje obdobje pred ekonomsko krizo, leto 2010 obdobje med samo krizo in leto 2014 obdobje po ekonomski krizi.

Bivariatna analiza (kontingenčne tabele⁹ v prilogi C in Č) je pokazala, da spol nima statistično pomembnega vpliva na protestno participacijo, pri čemer pa predstavljata izjemo Poljska in Velika Britanija. Iz Tabele C.2, v kateri so prikazani dejavniki protestne participacije na Poljskem, je razvidno, da ima spol v letih 2006 in 2014 statistično pomemben vpliv na protestno participacijo. Za Veliko Britanijo (Tabela C.6) pa je ta vpliv statistično pomemben v letih 2006 in 2010. Ostali dejavniki, kamor uvrščam starost, izobrazbo in dohodek, imajo statistično pomemben vpliv v vsaki izmed izbranih držav. Pojavljajo se le redke izjeme glede na časovno obdobje in državo, ko med izbranim dejavnikom in protestno participacijo ni statistično pomembnega vpliva.

Bivariatna analiza za konvencionalne oblike participacije je pokazala, da ima spol statistično pomemben vpliv na konvencionalno participacijo, pri tem sta izjemi le Španija ter Velika Britanija (Tabela Č.3 in Č.6 v Prilogi Č) za kateri velja, da spol nima statistično pomembnega vpliva. Tudi za ostale dejavnike z redkimi izjemami velja, da imajo statistično pomemben vpliv na konvencionalno participacijo. Če pogledamo Tabelo Č.4 lahko vidimo, da med te izjeme sodi Francija za katero je značilno, da starost in dohodek med leti 2006 in 2010 nimata statistično pomembnega vpliva na konvencionalno participacijo.

Najbolj aktivni tako v protestni kot tudi konvencionalni participaciji so posamezniki stari od 36 do 55 let (z izjemo Poljske – višja stopnja participacije je v prvem starostnem razredu in Velike

⁹ glej prilogo C za dejavnike protestne participacije od Tabele C.1 do Tabele C.6 in prilogo Č za dejavnike konvencionalne participacije po letih in izbranih državah od Tabele Č.1 do Č.6.

Britanije – višja stopnja participacije je med posamezniki starimi nad 55 let) z univerzitetno stopnjo izobrazbe (izjema je Nemčija, kjer v večji meri sodelujejo posamezniki z visokošolsko izobrazbo) ter z dohodkom zadostnim za preživetje. Izhajajoč iz tega se največji razkorak v pogledu politične participacije v vseh šestih državah pojavlja med tistimi z osnovnošolsko izobrazbo in tistimi z univerzitetno izobrazbo (pri prvih se delež udeležbe giblje okrog 30 % pri drugih pa presega 60 %) ter med tistimi, katerim dohodek zadostuje za preživetje in tistimi, ki s svojim dohodkom težka preživijo. Slednji so tudi veliko manj politično aktivni ne glede na obliko politične participacije.

V nadaljevanju so po posameznih časovnih točkah v tabelah prikazani rezultati analiz, do katerih sem prišla z binarno logistično regresijo. Slednjo sem uporabila za preverjanje zadnje zastavljene hipoteze. Vsaka tabela v nadaljevanju poleg držav in dejavnikov politične participacije vsebuje tudi vrednost regresijskega koeficienta oz. B in razmerje obojestranskih p-vrednosti oz. ExpB. Statistična značilnost oz. sig. je označena z zvezdico (*). Tabele ne vključujejo vrednosti standardne napake (S.E.), saj se slednje pri vseh analiziranih primerih gibljejo v določenih mejah, kar pomeni, da ne presegajo vrednost 1.

3.4.1 Interpretacija rezultatov binarne logistične regresijske analize za obdobje pred ekonomsko krizo (leto 2006)

Rezultati binarne logistične regresije za leto 2006 – obdobje pred ekonomsko krizo, ki so predstavljeni v Tabeli 3.4 in Tabeli 3.5 kažejo na pomembnost analiziranih dejavnikov (z nekaj izjemami: npr. dohodek), tako v primeru nekonvencionalnih kot tudi v primeru konvencionalnih oblik participacije.

Na podlagi podatkov predstavljenih v Tabeli 3.4 lahko o vplivu spola na protestno participacijo govorimo v Nemčiji, Veliki Britaniji in na Poljskem. O vplivu spola na protestno participacijo pa ne moremo govoriti na primeru Francije, Slovenije in Španije, saj so dobljeni podatki statistično neznačilni. V skupini starih demokracij je iz Tabele 3.4 razvidno, da je razmerje obetov v prid moškim pri protestni participaciji višje kot pri ženskah. V Nemčiji je razmerje obetov v prid moškim za 26,7 % višje kot pri ženskah. V Veliki Britaniji pa je to razmerje v prid moškim za 23,3 % višje kot pri ženskah. V primeru mladih demokracij –Poljska– pa je ravno obratno, in sicer je razmerje obetov pri protestni participaciji v prid ženskam za 93,5 % višje kot pri moških.

V skupini starih demokracij je verjetnost za protestno participacijo dokaj podobna med Francijo in Nemčijo. Na podlagi rezultatov lahko govorimo, da je v Franciji za posameznike v drugi starostni skupini (36 do 55 let) statistično značilna večja verjetnost protestne participacije, v primerjavi s starejšimi od 55 let – razmerje obetov se v prid drugi starostni skupini poveča za 62,7 %. Tudi za Nemčijo je statistično značilno, da bodo posamezniki iz prve in druge starostne skupine bolj protestno aktivni kot pa posamezniki stari nad 55 let. Razmerje obetov se pri protestni participaciji poveča v prid prvi starostni skupini za 36,5 % in v prid drugi starostni skupini za 33 %. Med starimi demokracijami najbolj izstopa Velika Britanija, kjer je za posameznike iz prve starostne skupine manjša verjetnost, da bodo protestno aktivni kot starejši nad 55 let. Razmerje obetov v prid protesti participaciji je v prvem (Slovenija) oz. drugem (Španija) starostnem razredu za trikrat oz. za dvakrat višje kot pri najstarejših (v prvem primeru $\text{Exp}(B) = 2,806$, v drugem pa $\text{Exp}(B) = 2,038$). Med mladimi demokracijami najbolj izstopa Poljska, pri kateri je prisoten problem statistične neznačilnosti.

Če pogledamo Tabelo 3.4 vidimo, da višja stopnja izobrazbe pomeni večjo verjetnost za protestno participacijo, kar velja tako za države v skupini starih demokracij kot tudi za države v skupini mladih demokracij. Tako v Franciji kot tudi v Nemčiji je razmerje obetov v prid protestni participaciji pri posameznikih z univerzitetno izobrazbo za več kot štirikrat višje kot pri posameznikih z najnižjo stopnjo izobrazbe ($\text{Exp}(B) = 4,59$ oz. 4,397). V Veliki Britaniji pa

je razmerje obetov v prid protestni participaciji za tri krat višje pri posameznikih z najvišjo stopnjo izobrazbe kot pri tistih z najnižjo stopnjo izobrazbe ($\text{Exp}(B) = 3,094$). V skupini mladih demokracij je za Poljsko razmerje obetov v prid protestni participaciji za več kot petkrat višje pri posameznikih z univerzitetno izobrazbo, kot pri posameznikih z najnižjo – osnovnošolsko izobrazbo ($\text{Exp}(B) = 5,694$). Sledita Slovenija in Španija kjer je razmerje obetov v prid protestni participaciji za štirikrat oz. dvakrat višje pri posameznikih z najvišjo stopnjo izobrazbe, v primerjavi s tistimi z najnižjo stopnjo izobrazbe (v prvem v primeru $\text{Exp}(B) = 4,170$, v drugem pa $\text{Exp}(B) = 2,872$).

V prvem časovnem obdobju – pred ekonomsko krizo – vpliv dohodka na protestno participacijo ni jasen v nobeni izmed preučevanih držav, saj so pridobljeni podatki predstavljeni v Tabeli 3.4 statistično neznačilni.

Tabela 3.4: Dejavniki nekonvencionalnih oblik politične participacije leta 2006

	STARE DEMOKRACIJE								MLADE DEMOKRACIJE			
	Francija		Nemčija		Velika Britanija		Poljska		Slovenija		Španija	
	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)
Dejavniki politične participacije												
Spol	-0,043	0,958	-0,257 ***	0,773	-0,265 ***	0,767	0,660 ***	1,935	-0,134	0,875	0,073	1,076
Starost												
18 do 35	0,029	1,029	0,311 ***	1,365	-0,813 ***	0,443	0,574 **	1,775	1,032 ***	2,806	0,486 ***	1,626
36 do 55	0,514 ***	1,672	0,285 ***	1,330	-0,219 **	0,804	0,418 *	1,519	0,440 **	1,552	0,712 ***	2,038
nad 55 (ref.)	***		***		***		*		***		***	
Izobrazba												
Osnovnošolska (ref.)	***		***		***		***		***		***	
Srednješolska	0,633 ***	1,884	0,617 ***	1,853	0,556 ***	1,744	0,637 **	1,891	0,704 ***	2,021	0,451 ***	1,570
Visokošolska	1,140 ***	3,127	1,055 ***	2,873	0,678	1,969	1,432 ***	4,188	1,021 ***	2,775	0,577 ***	1,780
Univerzitetna	1,524 ***	4,592	1,481 ***	4,397	1,129 ***	3,094	1,739 ***	5,694	1,428 ***	4,170	1,055 ***	2,872
Dohodek												
Zadosten za preživetje	-0,313	0,731	0,267	1,306	-0,169	0,845	1,205	3,336	0,570	1,768	0,097	1,102
Komaj da zadosten	-0,389	0,678	0,096	1,100	-0,034	0,967	0,676	1,965	0,530	1,699	-,108	0,897
S katerim se stežka preživi (ref.)												
Constant	-0,794	0,452	-1,411	0,244	-0,193	0,825	-4,526	0,011	-3,187	0,041	-1,638	0,194
	$\chi^2 = 7,340$; df=8; p=0,500		$\chi^2 = 1,384$; df=8; p=0,994		$\chi^2 = 4,637$; df=8; p=0,796		$\chi^2 = 18,594$; df=8; p=0,017		$\chi^2 = 9,640$; df=7; p=0,210		$\chi^2 = 9,639$; df=8; p=0,291	
	R ² =0,100		R ² =0,056		R ² =0,072		R ² =0,095		R ² =0,099		R ² =0,096	

* sig.: od 0,05 do 0,10 ** sig.: od 0,01 do 0,05 *** sig.: pod 0,01

Vir: lastna analiza na podlagi podatkov ESS Round 3 (2006).

V Tabeli 3.5 so predstavljeni rezultati analize glede vpliva različnih dejavnikov na konvencionalno politično participacijo, v obdobju pred ekonomsko krizo (leto 2006), ki se v primerjavi z rezultati analize protestne participacije nekoliko razlikujejo.

O vplivu spola na konvencionalno participacijo lahko na primeru starih demokracij govorimo v Franciji in Nemčiji, podatki za Veliko Britanijo pa so statistično neznačilni; na primeru mladih demokracij pa je spol statistično značilen v vseh treh analiziranih državah. Naj najprej podrobneje predstavim dobljene rezultate za skupino starih demokracij: za Francijo velja, da je razmerje obojestranskih prihodov pri ženskah za 39,1 % višje kot pri moških. Ravno tako je v Nemčiji, razmerje obojestranskih prihodov pri konvencionalni participaciji v prid ženskam za 24,3 % večje kot pri moških. Če sedaj pogledamo še mlade demokracije je iz Tabele 3.5 razvidno, da je v pogledu konvencionalne participacije razmerje obojestranskih prihodov na primeru vseh treh držav v prid ženskam, in sicer na Poljskem za 46,2 %, v Sloveniji za 94,7 % ter v Španiji za 29,7 % večje kot pri moških.

Sedaj si pogledajmo še vpliv starosti na konvencionalno participacijo, in sicer lahko iz Tabele 3.5 vidimo, da je v starih demokracijah (z izjemo Nemčije, za katero so podatki statistično neznačilni), za posameznike iz prve starostne skupine (18 do 35 let) manj verjetno, da bodo sodelovali v konvencionalni participaciji kot posamezniki iz tretje starostne skupine. Pri mladih demokracijah se na primeru Poljske pojavi problem statistične neznačilnosti. Za Slovenijo in Španijo pa lahko na podlagi rezultatov govorimo, da je za posameznike v drugi starostni skupini (36 do 55 let) statistično značilna večja verjetnost protestne participacije, v primerjavi s starejšimi od 55 let – razmerje obojestranskih prihodov se v prid drugi starostni skupini v prvem primeru poveča za 72,2 % ter v drugem za 55,7 %.

Podobno kot pri protestni participaciji tudi pri konvencionalni velja, da višja stopnja izobrazbe pomeni večjo verjetnost za konvencionalno participacijo, pri čemer se pojavi le nekaj izjem. Pri starih demokracijah je razmerje obojestranskih prihodov pri posameznikih z univerzitetno izobrazbo za tri (Francija, Velika Britanija) do štirikrat višje (Nemčija), kot pri posameznikih z najnižjo stopnjo izobrazbe. Pri mladih demokracijah pa je razmerje obojestranskih prihodov v prid konvencionalni participaciji za petkrat višje pri posameznikih z najvišjo stopnjo izobrazbe, kot pri posameznikih z najnižjo stopnjo izobrazbe (Poljska – $\text{Exp}(B) = 5,476$ in Španija – $\text{Exp}(B) = 4,970$). Na tej točki je izjema Slovenija, kjer je za posameznike s srednješolsko izobrazbo statistično značilna večja verjetnost za konvencionalno participacijo v primerjavi s tistimi z najnižjo stopnjo izobrazbe – razmerje obojestranskih prihodov se v prid posameznikov s srednješolsko izobrazbo poveča za 59,9 %.

V prvem časovnem obdobju –pred ekonomsko krizo– lahko o vplivu dohodka na konvencionalno participacijo govorimo le v primeru Nemčije in Velike Britanije, za ostale države pa so pridobljeni podatki statistično neznčilni. Na primeru Nemčije lahko govorimo, da se večja verjetnost za konvencionalno participacijo pojavi pri posameznikih katerih dohodki zadostujejo za preživetje – razmerje oboov se v prid posameznikov z najvišjimi dohodki poveča za 67,3 %. Za Veliko Britanijo pa velja ravno nasprotno – manj verjetno je, da bodo politično aktivni tisti posamezniki, katerih dohodki komaj da zadostujejo za preživetje.

Tabela 3.5: Dejavniki konvencionalnih oblik politične participacije leta 2006

	STARE DEMOKRACIJE								MLADE DEMOKRACIJE			
	Francija		Nemčija		Velika Britanija		Poljska		Slovenija		Španija	
	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)
Dejavniki politične participacije												
Spol	0,330 ***	1,391	0,218 **	1,243	-0,123	0,885	0,379 **	1,462	0,666 ***	1,947	0,260 ***	1,297
Starost												
18 do 35	-0,351 **	0,704	-0,056	0,946	-0,839 ***	0,432	-0,115	0,891	0,349 *	1,417	0,033	1,034
36 do 55	-0,002	0,998	0,107	1,113	-,193 *	0,824	0,062	1,064	0,543 ***	1,722	0,443 ***	1,557
nad 55 (ref.)	***				***				***		***	
Izobrazba												
Osnovnošolska (ref.)	***		***		***		***		***		***	
Srednješolska	0,122	1,129	0,394	1,483	0,402 ***	1,495	0,633 **	1,884	0,469 **	1,599	0,614 ***	1,849
Visokošolska	0,824 ***	2,280	0,965 ***	2,624	-0,272	0,762	0,761	2,141	0,465 ***	1,591	0,816 ***	2,261
Univerzitetna	1,044 ***	2,840	1,385 ***	3,990	1,112 ***	3,041	1,700 ***	5,476	1,150	3,158	1,603 ***	4,970
Dohodek												
Zadosten za preživetje	-0,664 *	0,515	0,515 **	1,673	-0,745 **	0,475	1,439 *	4,217	0,146	1,157	-0,063	0,939
Komaj da zadosten	-0,597 *	0,551	0,201	1,223	-0,785 ***	0,456	0,938	2,554	0,117	1,124	-0,134	0,875
S katerim se težka preživi (ref.)			***		**		*					
Constant	-0,848	0,428	-2,044	0,130	-0,545	0,580	-4,036	0,018	-2,774	0,062	-2,081	0,125
	$\chi^2 = 9,876$; df=8; p=0,274		$\chi^2 = 4,787$; df=8; p=0,780		$\chi^2 = 3,071$; df=8; p=0,930		$\chi^2 = 13,533$; df=8; p=0,095		$\chi^2 = 5,685$; df=8; p=0,682		$\chi^2 = 3,503$; df=7; p=0,835	
	R ² =0,059		R ² =0,077		R ² =0,070		R ² =0,065		R ² =0,069		R ² =0,110	

* sig.: od 0,05 do 0,10 ** sig.: od 0,01 do 0,05 *** sig.: pod 0,01

Vir: lastna analiza na podlagi podatkov ESS Round 3 (2006).

3.4.2 Interpretacija rezultatov binarne logistične regresijske analize za obdobje med ekonomsko krizo (leto 2010)

Rezultati binarne logistične regresije za leto 2010 so predstavljeni v Tabeli 3.6 in Tabeli 3.7. Glede na obdobje pred ekonomsko krizo (leto 2006) so za obdobje med ekonomsko krizo značilne nekatere razlike, predvsem v pogledu izobrazbe kot dejavnika tako protestne kot tudi konvencionalne participacije.

V obdobju med ekonomsko krizo o vplivu spola na protestno participacijo ne moremo govoriti v nobeni izmed držav vključenih v analizo, saj so dobljeni podatki povsem statistično neznačilni.

O vplivu starosti na nekonvencionalne oblike participacije lahko govorimo v štirih državah – dveh starih in dveh mladih demokracijah. Če najprej podrobneje pogledamo dobljene rezultate prikazane v Tabeli 3.6 za stare demokracije vidimo, da je za Nemčijo statistično značilno, da bodo posamezniki iz druge starostne skupine bolj protestno aktivni kot pa posamezniki stari nad 55 let. Razmerje obetov se pri protestni participaciji poveča v prid drugi starostni skupini za 67,5 %. V primeru Velike Britanije je za posameznike iz prve starostne skupine manj verjetno, da bodo protestno aktivni kot starejši nad 55 let. Med mladimi demokracijami izstopa Slovenija, za katero so pridobljeni podatki statistično neznačilni. Medtem ko je za Poljsko statistično značilno, da bodo posamezniki iz prve starostne skupine bolj protestno aktivni kot pa posamezniki stari nad 55 let ($\text{Exp}(B) = 1,971$), je za Španijo statistično značilno, da bodo bolj protestno aktivni posamezniki iz druge starostne skupine kot pa posamezniki stari nad 55 let ($\text{Exp}(B) = 1,357$).

Tudi v obdobju med ekonomsko krizo se vpliv izobrazbe na protestno participacijo ni spremenil in še vedno velja, da višja stopnja izobrazbe pomeni večjo verjetnost za protestno participacijo. V skupini starih demokracij je pri posameznikih z univerzitetno izobrazbo razmerje obetov v prid protestni participaciji za tri do petkrat višje, kot pri posameznikih z najnižjo stopnjo izobrazbe. Pri mladih demokracijah zopet izstopa Slovenija, pri kateri se pojavi problem statistične neznačilnosti. Na Poljskem je razmerje obetov v prid protestni participaciji pri posameznikih z najvišjo stopnjo izobrazbe za šestkrat višje, kot pri tistih z najnižjo stopnjo izobrazbe, v Španiji pa je to razmerje pri posameznikih z najvišjo stopnjo izobrazbe za skoraj štirikrat višje kot pri tistih z najnižjo izobrazbo.

V obdobju med samo krizo lahko govorimo o vplivu dohodka na protestno participacijo le v primeru Nemčije in Velike Britanije, za ostale države pa so pridobljeni podatki statistično neznčilni. Na primeru Nemčije je iz Tabele 3.6 razvidno, da je razmerje oboov v prid protestni participaciji pri posameznikih katerih dohodki zadostujejo za preživetje dva krat višje kot pri posameznikih, ki s svojimi dohodki steška preživijo. Za Veliko Britanijo pa velja ravno nasprotno – za posameznike, z najvišjimi dohodki je manj verjetno, da bodo politično aktivni v primerjavi s tistimi z najnižjimi dohodki.

Tabela 3.6: Dejavniki nekonvencionalnih oblik politične participacije leta 2010

	STARE DEMOKRACIJE								MLADE DEMOKRACIJE			
	Francija		Nemčija		Velika Britanija		Poljska		Slovenija		Španija	
	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)
Dejavniki politične participacije												
Spol	-0,149	0,862	0,083	1,086	0,140	1,150	-0,068	0,934	0,024	1,024	-0,028	0,972
Starost												
18 do 35	-0,196	0,822	0,143	1,153	-0,412 ***	0,663	0,679 ***	1,971	0,275	1,316	0,004	1,004
36 do 55	0,182	1,199	0,516 ***	1,675	-0,051	0,951	0,271	1,312	0,118	1,125	0,305 **	1,357
nad 55 (ref.)	**		***		***		***				**	
Izobrazba												
Osnovnošolska (ref.)	***		***		***		**				***	
Srednješolska	0,938 ***	2,554	0,962 ***	2,616	0,990 ***	2,691	1,013	2,755	0,867	2,381	0,927 ***	2,526
Visokošolska	1,060 ***	2,855	1,558 ***	4,747	1,039 ***	2,825	1,028	2,796	1,022 *	2,779	0,989 ***	2,689
Univerzitetna	1,456 ***	4,287	1,569 ***	4,803	1,138 ***	3,120	1,842 **	6,307	1,074	2,927	1,317 ***	3,734
Dohodek												
Zadosten za preživetje	0,244	1,276	0,934 ***	2,544	0,647 ***	1,910	0,774	2,169	0,077	1,080	0,190	1,210
Komaj da zadosten	0,048	1,049	0,630 ***	1,877	0,596 **	1,816	0,483	1,621	-0,458	0,632	-0,033	0,967
S katerim se stežka preživi (ref.)			***		**				***			
Constant	-0,949	0,387	-2,151	0,116	-1,942	0,143	-3,746	0,024	-2,697	0,067	-1,437	0,238
	$\chi^2 = 14,043$; df = 8; p = 0,081		$\chi^2 = 6,347$; df = 8; p = 0,608		$\chi^2 = 5,671$; df = 8; p = 0,684		$\chi^2 = 2,679$; df = 7; p = 0,913		$\chi^2 = 7,650$; df = 8; p = 0,468		$\chi^2 = 9,323$; df = 8; p = 0,316	
	R ² = 0,067		R ² = 0,062		R ² = 0,056		R ² = 0,035		R ² = 0,026		R ² = 0,079	

* sig.: od 0,05 do 0,10 ** sig.: od 0,01 do 0,05 *** sig.: pod 0,01

Vir: lastna analiza na podlagi podatkov ESS Round 5 (2010).

Pri starosti je tako v Franciji kot tudi v Veliki Britaniji za posameznike iz prve starostne skupine (18 do 35 let) manj verjetno, da bodo sodelovali v konvencionalni participaciji kot posamezniki iz tretje starostne skupine. V Nemčiji pa je za posameznike v prvi starostni skupini statistično značilna večja verjetnost konvencionalne participacije v primerjavi s starejšimi od 55 let – razmerje obetov se v prid prvi starostni skupini poveča za 6,3 %. Med mladimi demokracijami pa so dobljeni rezultati za Slovenijo statistično neznačilni. Medtem ko lahko v primeru Poljske govorimo, da je statistično značilna večja verjetnost konvencionalne participacije prisotna med posamezniki v prvi starostni skupini v primerjavi s starejšimi od 55 let, pa je na primeru Španije statistično značilna večja verjetnost konvencionalne participacije med posamezniki v drugi starostni skupini v primerjavi s starejšimi od 55 let.

V drugi časovni točki –med samo krizo– lahko o vplivu dohodka na konvencionalno participacijo govorimo le v primeru Nemčije in Poljske, za ostale države pa so pridobljeni podatki statistično neznačilni. Tako za Nemčijo kot tudi za Poljsko velja, da je razmerje obolev v prid konvencionalni participaciji za skoraj trikrat višje pri posameznikih, katerih dohodki zadostujejo za preživetje kot pa pri tistih, ki s svojimi dohodki težka preživijo (v prvem primeru $\text{Exp}(B) = 2,836$; v drugem primeru pa $\text{Exp}(B) = 2,495$).

Tabela 3.7: Dejavniki konvencionalnih oblik politične participacije leta 2010

	STARE DEMOKRACIJE				MLADE DEMOKRACIJE							
	Francija		Nemčija		Velika Britanija		Poljska		Slovenija		Španija	
	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)
Dejavniki politične participacije												
Spol	-2,18 **	0,804	-0,437 ***	0,646	-0,087	0,916	-0,365 ***	0,694	-0,758 ***	0,469	-0,273 *	0,761
Starost												
18 do 35	-0,349 **	0,706	0,061 **	1,063	-0,467 ***	0,627	0,341 **	1,406	-0,277	0,758	-0,074	0,929
36 do 55	-0,140	0,869	0,227	1,255	-0,025	0,976	0,190	1,210	0,092	1,096	0,307 **	1,360
nad 55 (ref.)			***		***						***	
Izobrazba												
Osnovnošolska (ref.)	***		***		***		**				***	
Srednješolska	1,030 ***	2,801	0,654 **	1,923	0,802 ***	2,231	0,651	1,917	0,374	1,454	0,741 ***	2,097
Visokošolska	1,084 ***	2,958	1,211 ***	3,356	0,671 ***	1,956	0,763	2,145	0,541	1,718	0,701 ***	2,015
Univerzitetna	1,202 ***	3,325	1,057 ***	2,876	0,978 ***	2,660	1,372 **	3,942	0,635	1,888	1,003 ***	2,725
Dohodek												
Zadosten za preživetje	-0,137	0,872	1,042 ***	2,836	-0,021	0,979	2,495 **	12,119	0,938 *	2,556	0,319	1,376
Komaj da zadosten	-0,135	0,873	0,500 *	1,649	-0,132	0,876	2,177 **	8,818	0,477	1,611	-0,036	0,964
S katerim se stežka preživi (ref.)			***				**		**		***	
Constant	-1,450	0,235	-1,956	0,141	-1,733	0,177	-4,575	0,010	-2,737	0,065	-1,575	0,207
	$\chi^2 = 3,850$; df = 7; p = 0,797		$\chi^2 = 6,456$; df = 8; p = 0,596		$\chi^2 = 9,193$; df = 8; p = 0,326		$\chi^2 = 2,329$; df = 8; p = 0,969		$\chi^2 = 15,510$; df = 8; p = 0,050		$\chi^2 = 4,257$; df = 8; p = 0,833	
	R ² = 0,038		R ² = 0,059		R ² = 0,033		R ² = 0,036		R ² = 0,047		R ² = 0,063	

* sig.: od 0,05 do 0,10 ** sig.: od 0,01 do 0,05 *** sig.: pod 0,01

Vir: lastna analiza na podlagi podatkov ESS Round 5 (2010).

3.4.3 Interpretacija rezultatov binarne logistične regresijske analize za obdobje po ekonomski krizi (leto 2014)

Tabeli 3.8 in 3.9 prikazujeta rezultate binarne logistične regresije za leto 2014, torej za obdobje po ekonomski krizi. Tako kot v obdobju med samo krizo niti v obdobju po krizi o vplivu spola na protestno participacijo ne moremo govoriti zaradi statistično neznačilnih podatkov.

Med starimi demokracijami se statistično značilen vpliv starosti kaže v Nemčiji in Veliki Britaniji. Za Nemčijo je tako kot v drugi časovni točki statistično značilno, da bodo posamezniki iz druge starostne skupine bolj protestno aktivni kot pa posamezniki stari nad 55 let – razmerje obetov se v prid drugi starostni skupini poveča za 31,3 %. Prav tako so rezultati za Veliko Britanijo podobni tistim iz obdobja med ekonomsko krizo, in sicer je za posameznike iz prve starostne skupine manj verjetno, da bodo protestno aktivni kot starejši nad 55 let. Med mladimi demokracijami pa so podatki o spolu statistično neznačilni na primeru Španije. Medtem ko je za Poljsko statistično značilno, da bodo bolj protestno aktivni posamezniki iz druge starostne skupine kot pa posamezniki stari nad 55 let ($\text{Exp(B)} = 2,624$) je za Slovenijo statistično značilno, da bodo posamezniki iz prve starostne skupine bolj protestno aktivni kot pa posamezniki iz zadnje starostne skupine.

Tako kot v predhodnih dveh obdobjih lahko tudi za leto 2014 – po ekonomski krizi iz Tabele 3.8 vidimo, da se vpliv izobrazbe na protestno participacijo ni spremenil in še vedno velja, da višja stopnja izobrazbe pomeni večjo verjetnost za protestno participacijo, tako v starih kot tudi v mladih demokracijah. V skupini starih demokracij je pri posameznikih z univerzitetno izobrazbo razmerje obetov v prid protestni participaciji med tri in štirikrat višje kot pri posameznikih z najnižjo stopnjo izobrazbe. Med mladimi demokracijami nekoliko izstopa Slovenija, kjer je pri posameznikih z najvišjo stopnjo izobrazbe razmerje obetov za devetkrat ($\text{Exp(B)} = 9,214$) višje kot pri posameznikih z najnižjo stopnjo izobrazbe. Pri ostalih dveh državah je to razmerje višje za štiri do šestkrat.

O vplivu dohodka na protestno participacijo v obdobju po ekonomski krizi lahko govorimo na primeru Nemčije, kjer je razmerje obetov pri posameznikih z najvišjimi dohodki dvakrat višje kot pri posameznikih z najnižjimi dohodki. In drugič, na primeru Poljske kjer je razmerje obetov pri posameznikih z najvišjimi dohodki za skoraj štirikrat višje kot pri tistih z najnižjimi dohodki.

Tabela 3.8: Dejavniki nekonvencionalnih oblik politične participacije leta 2014

	STARE DEMOKRACIJE								MLADE DEMOKRACIJE			
	Francija		Nemčija		Velika Britanija		Poljska		Slovenija		Španija	
	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)
Dejavniki politične participacije												
Spol	-0,078	0,925	0,085	1,089	0,103	1,108	-0,190	0,827	0,147	1,158	0,073	1,076
Starost												
18 do 35	-0,254 *	0,776	0,154	1,166	-0,370 ***	0,691	0,866 ***	2,377	0,718 ***	2,051	0,148	1,159
36 do 55	-0,159	0,853	0,272 ***	1,313	-0,138	0,872	0,965 ***	2,624	0,169	1,184	0,136	1,146
nad 55 (ref.)			***		*		***		***			
Izobrazba												
Osnovnošolska (ref.)	***		***		***		***		***		***	
Srednješolska	0,838 ***	2,311	0,832 ***	2,298	1,132 ***	3,103	0,622	1,863	1,218 ***	3,382	1,129 ***	3,092
Visokošolska	1,086 ***	2,961	0,921 ***	2,512	1,199 ***	3,318	1,029 *	2,797	1,650 ***	5,206	1,407 ***	4,085
Univerzitetna	1,258 ***	3,520	1,229 ***	3,416	1,457 ***	4,293	1,497 **	4,470	2,221 ***	9,214	1,778 ***	5,917
Dohodek												
Zadosten za preživetje	0,067	1,069	0,785 ***	2,192	-0,076	0,927	1,321 **	3,747	0,539	1,715	0,355	4,426
Komaj da zadosten	-0,030	0,971	0,393	1,482	-0,219	0,803	0,590	1,804	0,608	1,837	0,140	1,151
S katerim se stežka preživi (ref.)			***				***				**	
Constant	-0,405	0,667	-1,434	0,238	-0,818	0,441	-3,621	0,027	-3,800	0,022	-1,500	0,223
	$\chi^2=13,654$; df =8; p =0,091		$\chi^2=4,831$; df =8; p =0,775		$\chi^2=4,476$; df =8; p =0,812		$\chi^2=7,591$; df =7; p =0,370		$\chi^2=4,382$; df =8; p =0,812		$\chi^2=6,743$; df =8; p =0,565	
	R ² =0,091		R ² =0,031		R ² =0,071		R ² =0,077		R ² =0,124		R ² =0,113	

* sig.: od 0,05 do 0,10 ** sig.: od 0,01 do 0,05 *** sig.: pod 0,01

Vir: lastna analiza na podlagi podatkov ESS Round 7 (2014).

Kljub temu da so bili v pogledu protestne participacije podatki glede vpliva spola statistično neznailni, lahko v pogledu konvencionalne participacije (glej Tabelo 3.9) govorimo o vplivu slednjega v Nemčiji, na Poljskem in v Sloveniji. V vseh treh primerih je razmerje obetov v prid moškim večje kot pri ženskah za 70,0 % v Nemčiji, 65,4 % na Poljskem in 52,6 % v Sloveniji.

Pri starosti kot dejavniku politične participacije je v Franciji statistično značilna večja verjetnost konvencionalne participacije za posameznike v drugi starostni skupini v primerjavi s starejšimi od 55 let. Enako velja tudi za Poljsko ($\text{Exp}(B) = 1,734$). V primeru Velike Britanije je za posameznike iz druge starostne skupine (36 do 55 let) manj verjetno, da bodo sodelovali v konvencionalni participaciji kot posamezniki iz tretje starostne skupine.

Vpliv izobrazbe na konvencionalno participacijo se je glede na predhodno obdobje nekoliko spremenil v taki smeri, da so dobljeni rezultati za vse države statistično značilni. Z izjemo Nemčije velja, da višja stopnja izobrazbe pomeni večjo verjetnost za protestno participacijo tako v starih kot tudi v mladih demokracijah. V skupini starih demokracij je razmerje obetov v prid konvencionalni participaciji pri posameznikih z univerzitetno izobrazbo za tri do štirikrat višje kot pri posameznikih z najnižjo stopnjo izobrazbe. V Nemčiji pa je razmerje obetov pri posameznikih z visokošolsko izobrazbo za več kot enkrat višje kot pri tistih z osnovnošolsko izobrazbo. Med mladimi demokracijami nekoliko izstopa Poljska, kjer je razmerje obetov pri posameznikih z najvišjo stopnjo izobrazbe za devetkrat višje kot pri posameznikih z najnižjo stopnjo izobrazbe. Na primeru Slovenije in Španije pa je to razmerje med tri in petkrat višje.

Tako kot med samo krizo lahko o vplivu dohodka na konvencionalno participacijo govorimo tudi v obdobju po krizi le v primeru Nemčije in Poljske, za ostale države pa so pridobljeni podatki statistično neznailni. Medtem ko je v Nemčiji razmerje obetov v prid konvencionalni participaciji za skoraj trikrat višje pri posameznikih katerih dohodki zadostujejo za preživetje kot pa pri tistih, ki s svojimi dohodki stežka preživijo, je na Poljskem razmerje obetov pri posameznikih z najvišjimi dohodki za petkrat višje kot pri tistih z najnižjimi dohodki.

Tabela 3.9: Dejavniki konvencionalnih oblik politične participacije leta 2014

STARE DEMOKRACIJE						MLADE DEMOKRACIJE						
	Francija		Nemčija		Velika Britanija		Poljska		Slovenija		Španija	
	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)	B	Exp (B)
<i>Dejavniki politične participacije</i>												
Spol	-0,134	0,874	-0,357 ***	0,700	-0,149	0,862	-0,425 ***	0,654	-0,643 ***	0,526	0,009	1,009
Starost												
18 do 35	-0,422	0,656	-0,177 *	0,837	-0,888 ***	0,411	0,172	1,188	-0,022	0,978	-0,243 *	0,784
36 do 55	0,046 ***	1,047	-0,163 *	0,850	-0,577 ***	0,562	0,550 ***	1,734	-0,047	0,954	0,169	0,784
nad 55 (ref.)	***				***		***				***	
Izobrazba												
Osnovnošolska (ref.)	***		***		***		***		***		***	
Srednješolska	0,855 ***	2,351	0,008	1,008	0,991 ***	2,694	1,456 *	4,288	1,041 ***	2,832	1,085 ***	2,960
Visokošolska	1,087 ***	2,966	0,526	1,692	0,462 **	1,587	1,579 **	4,852	1,428 ***	4,170	1,101 ***	3,007
Univerzitetna	1,311 ***	3,708	0,363	1,438	1,087 ***	2,964	2,203 ***	9,049	1,595 ***	4,930	1,259 ***	3,522
Dohodek												
Zadosten za preživetje	0,650	1,916	1,094 ***	2,986	-0,030	0,970	1,647 **	5,194	-0,332	0,717	0,369 *	1,446
Komaj da zadosten	0,365	1,440	0,690 **	1,994	-0,197	0,821	0,859	2,360	-0,331	0,718	0,001	1,001
S katerim se stežka preživi (ref.)	**		***				***				***	
Constant	-1,885	0,152	-1,056	0,348	-1,116	0,327	-4,301	0,014	-2,013	0,134	-1,658	0,191
	χ2 =8,542; df= 8; p =0,382		χ2 =5,851; df =8; p =0,664		χ2 =4,569; df =8; p =0,802		χ2 =11,496; df =7; p =0,118		χ2 =5,737; df =8; p =0,677		χ2 =3,972; df =8; p =0,860	
	R² =0,053		R² =0,039		R² =0,069		R² =0,056		R² =0,071		R² =0,080	

* sig.: od 0,05 do 0,10 ** sig.: od 0,01 do 0,05 *** sig.: pod 0,01

Vir: lastna analiza na podlagi podatkov ESS Round 7 (2014).

Tabela 3.10: Pregled vseh pridobljenih rezultatov

	Stare demokracije	Mlade demokracije
2006	O vplivu <u>spola</u> na protestno participacijo lahko govorimo na primeru Nemčije in Velike Britanije. V Franciji in Nemčiji je večja verjetnost za konvencionalno participacijo pri ženskem spolu. Vpliv <u>starosti</u> se v pogledu protestne participacije kaže v vseh treh državah – za drugo starostno skupino (35 do 55 let) je večja verjetnost za protestno participacijo. Medtem ko je za VB večja verjetnost protestne participacije pri posameznikih starih nad 55 let, je za Nemčijo značilna ta verjetnost v primeru konvencionalne participacije. Večja verjetnost za protestno kot tudi za konvencionalno participacijo je pri posameznikih z najvišjo stopnjo <u>izobrazbe</u> (univerzitetno). O vplivu <u>dohodka</u> na protestno participacijo ne moremo govoriti. Večja verjetnost za konvencionalno participacijo je pri posameznikih z najvišjimi dohodki (Nemčija).	Medtem ko lahko o vplivu <u>spola</u> na protestno participacijo govorimo le v primeru Poljske, kjer je večja verjetnost za udeležbo pri moških, slednji vpliva na konvencionalno participacijo tako, da je večja verjetnost za participacijo pri ženskem spolu. Večja verjetnost za protestno participacijo je v prvih dveh <u>starostnih</u> skupinah, za konvencionalno participacijo pa je ta verjetnost večja v drugi starostni skupini. Tako pri protestni kot tudi pri konvencionalni participaciji je večja verjetnost za participacijo pri tistih z najvišjo stopnjo <u>izobrazbe</u> (izjema Slovenija – večja verjetnost za konvencionalno participacijo je pri tistih s srednješolsko izobrazbo). O vplivu <u>dohodka</u> ne moremo govoriti ne v pogledu protestne kot tudi ne konvencionalne participacije.
2010	O vplivu <u>spola</u> na protestno participacijo ne moremo govoriti; večja verjetnost za konvencionalno participacijo pa je pri moškem spolu. V drugi <u>starostni</u> skupini je večja verjetnost za protestno participacijo; za konvencionalno participacijo pa je večja verjetnost pri starejših nad 55 let. Večja verjetnost za protestno kot tudi za konvencionalno participacijo je pri posameznikih z najvišjo stopnjo <u>izobrazbe</u> (univerzitetno) – izjema je Nemčija. Večja verjetnost za protestno in konvencionalno participacijo v Nemčiji je pri tistih z najvišjimi <u>dohodki</u>. Primer VB – manjša verjetnost za protestno participacijo pri tistih z najvišjimi dohodki v primerjavi s tistimi na dnu lestvice.	O vplivu <u>spola</u> na protestno participacijo ne moremo govoriti; večja verjetnost za konvencionalno participacijo pa je pri moškem spolu. Večja verjetnost tako za protestno kot tudi za konvencionalno participacijo je med mladimi od 18 do 35 let (izjema Španija – večja verjetnost v drugi <u>starostni</u> skupini). Tako pri protestni kot tudi pri konvencionalni participaciji je večja verjetnost za participacijo pri tistih z najvišjo stopnjo <u>izobrazbe</u>. Vpliv <u>dohodka</u> je razviden le v primeru konvencionalne participacije, in sicer za Poljsko, kjer je značilna večja verjetnost za participacijo pri posameznikih z najvišjimi dohodki.
2014	Govorimo lahko le o vplivu <u>spola</u> na konvencionalno participacijo – primer Nemčije – večja verjetnost za participacijo je pri moškem spolu. Večja verjetnost za protestno in konvencionalno participacijo je pri drugi <u>starostni</u> skupini (Nemčija) in pri starejših nad 55 let v primerjavi s prvo starostno skupino (VB). Večja verjetnost za protestno kot tudi za konvencionalno participacijo je pri posameznikih z najvišjo stopnjo <u>izobrazbe</u> (univerzitetno) – izjema je Nemčija. Večja verjetnost za protestno in konvencionalno participacijo je v Nemčiji pri tistih z najvišjimi <u>dohodki</u>.	Govorimo lahko le o vplivu <u>spola</u> na konvencionalno participacijo – primer Poljska in Slovenija – večja verjetnost za participacijo je pri moškem spolu. Večja verjetnost za protestno kot tudi za konvencionalno participacijo je pri posameznikih iz druge <u>starostne</u> skupine (Poljska); na primeru Slovenije je večja verjetnost za protestno participacijo pri posameznikih iz prve starostne skupine. Večja verjetnost za protestno kot tudi za konvencionalno participacijo je pri posameznikih z najvišjo stopnjo <u>izobrazbe</u>. O vplivu dohodka na politično participacijo lahko govorimo le v primeru Poljske, in sicer je večja verjetnost za participacijo pri tistih z najvišjimi <u>dohodki</u>.

V Tabeli 3.10 je predstavljen pregled pridobljenih rezultatov glede vpliva različnih dejavnikov – spol, starost, izobrazba in dohodek – na politično participacijo v treh časovnih točkah. O vplivu spola lahko večinoma govorimo le pri konvencionalni participaciji. Le v letu 2006 je bila ugotovljena večja verjetnost za konvencionalno participacijo pri ženskem spolu tako v starih kot tudi v mladih demokracijah. Vpliv spola na protestno participacijo je prisoten samo v obdobju pred ekonomsko krizo, v skupini starih demokracij. Rezultati glede spola kot dejavnika politične participacije so v skladu s pričakovanji, saj slednji skozi čas izgublja svoj vpliv. Temu v prid pa govori tudi predstavljena teorija in različne izvedene raziskave, ki pravijo, da se razkorak med spoloma zmanjšuje, v določenih primerih pa sploh ne obstaja več. Na ta razkorak v veliki meri vpliva sama vrsta politične participacije kot tudi obseg slednje. Ko govorimo o starosti in izobrazbi kot dejavnikih participacije, sem ravno tako prišla do pričakovanih rezultatov, kar pomeni, da je skozi vse tri časovne točke tako v starih kot mladih demokracijah večja verjetnost, da politično sodelujejo posamezniki med 36 in 55 letom starosti z najvišjo stopnjo izobrazbe. Kar zadeva dohodek kot dejavnik participacije so rezultati nekoliko drugačni od pričakovanj – podatki o vplivu dohodka so zelo pogosto statistično neznačilni. Na podlagi teorije zamer bi pričakovali, da v višji meri politično sodelujejo posamezniki z najnižjimi dohodki in ne tisti z najvišjimi dohodki, kot v večini obravnavanih primerov kažejo rezultati. V obdobju med ekonomsko krizo glede vpliva dohodka izstopa Velika Britanija za katero velja, da je manjša verjetnost za protestno participacijo pri tistih posameznikih z najvišjimi dohodki v primerjavi s posamezniki na dnu lestvice.

Pregled hipotez

Z generalno hipotezo sem predpostavljala, da je imela ekonomska kriza v Vzhodni Evropi zaradi njene nedavne izkušnje s socializmom in tranzicijo, drugačne vplive kot v Zahodni Evropi. Generalno hipotezo sem utemeljevala na podlagi teoretskih študij in ugotovitev dosedanjih raziskav. O usodi generalne hipoteze pa sklepam na podlagi ugotovitev ostalih zastavljenih hipotez.

Prva hipoteza, ki sem jo preverjala, se glasi: ekonomska kriza v Vzhodni Evropi v obdobju od leta 2008 do leta 2012 je vplivala na politično participacijo tako, da se je obseg le-te povečal. Iz tabel v analizi (Tabele: 3.1, 3.2 in 3.3) ter Grafov 3.1 in 3.2, kjer je prikazana analiza izbranih šestih držav, je razvidno nihanje deleža politične participacije glede na tri opazovana časovna obdobja. Delež protestne participacije se je v času ekonomske krize v nekaterih državah Vzhodne Evrope povečal, v drugih pa je ta delež nekoliko upadel. Enako velja tudi za konvencionalne oblike – v nekaterih vzhodnoevropskih državah se delež participacije poveča, medtem ko v drugih delež slednje upade. Zastavljene hipoteze ne morem potrditi, ker iz podatkov ne morem z gotovostjo trditi, da je ekonomska kriza vplivala na povečanje obsega politične participacije. Kljub temu da je delež slednje v nekaterih državah v obdobju med krizo večji glede na obdobje pred ekonomsko krizo, se ta delež povečuje tudi v tretjem časovnem obdobju – po krizi.

Druga hipoteza se glasi: Ekonomska kriza je v Vzhodni Evropi vplivala predvsem na povečanje obsega nekonvencionalnih oblik politične participacije, kar je bilo pogojeno z občutkom ogroženosti posameznikovega ekonomskega interesa, manj pa na povečanje obsega konvencionalnih oblik zaradi zmanjševanja dostopa do razpoložljivih virov.

Delež tako konvencionalnih kot tudi nekonvencionalnih oblik politične participacije se je v preučevanem obdobju nekoliko povečeval oz. velja trend naraščanja in upadanja deleža. Tudi druge hipoteze ne morem potrditi, ker je delež povečanja obsega tako nekonvencionalnih kot tudi konvencionalnih oblik participacije približno enak in za pojasnitev ne morem izpostaviti teorije zamer kot tudi ne voluntarističnega modela.

Tretja hipoteza je sestavljena iz dveh delov:

- prvega, na podlagi katerega skušam dokazati naslednje: v starih demokracijah je v primerjavi z mladimi demokracijami prisotna višja stopnja nekonvencionalne in konvencionalne participacije in
- drugega, kjer predpostavljam, da se v času ekonomske krize razlike glede stopnje (ne)konvencionalnih oblik participacije med starimi in mladimi demokracijami zmanjšajo na račun večjega povečanja razlik v mladih demokracijah.

Prvi del tretje hipoteze lahko na podlagi analize (tabele: 3.1, 3.2 in 3.3) potrdim, saj je iz tabel in iz podrobnejše analize držav razvidno, da je v starih demokracijah prisotna višja stopnja tako konvencionalnih kot tudi nekonvencionalnih oblik politične participacije. V tabeli 3.3 je

predstavljen delež udeležbe na nacionalnih volitvah, iz katerega je razvidno, da se najbolj množično udeležujejo volitev na Danskem, Nizozemskem, Norveškem ter Švedskem. V prid zgornji ugotovitvi govorijo tudi rezultati analize izvedene s strani Daltona in Sicklea (v Fink-Hafner in Kropivnik 2006, 56), ki sta prišla do podobnih zaključkov – višja stopnja nekonvencionalne politične participacije je prisotna v najbolj razvitih demokratičnih državah (stare demokracije). »Bolj protestirajo ljudje, ki (v svetovnem merilu) živijo bolje in v bolj demokratičnih okoljih. Ljudje tu ne protestirajo zato, ker so frustrirani in izključeni iz politike, temveč zato, ker imajo na voljo kakovostne družbene vire (imajo dober socialno-ekonomski položaj, visoko izobrazbo), lahko protestirajo (saj živijo v demokratičnem okolju) in pričakujejo, da se bodo vlade odzvale na njihove akcije« (Fink-Hafner in Kropivnik 2006, 56). Drugi del hipoteze moram zavrniti, saj se razlike glede obsega politične participacije med starimi in mladimi demokracijami v času ekonomske krize ne zmanjšajo na račun večjega povečanja v mladih demokracijah. Delež (ne)konvencionalnih oblik participacije v nekaterih državah poraste, v drugih pa upade; med mladimi demokracijami je ta delež veliko nižji kot med starimi, zato ne moremo govoriti o zmanjšanju razlik med tema dvema skupinama držav.

Na politično participacijo vplivajo različne skupine dejavnikov: kontekstualni, demografski, družbeni. V analizi sem osrednjo pozornost namenila vplivu spola na politično participacijo, ki ga poleg starosti uvrščamo v skupino demografskih dejavnikov (Norris 2013, 89).

Hipoteza, ki sem jo skušala dokazati v zadnjem delu analize, se glasi: pomen spola v pogledu dejavnikov politične participacije posameznikov v opazovanem obdobju – predvsem v času ekonomske krize – izginja. Hipotezo lahko potrdim, saj se je v večini analiziranih primerov izkazalo, da lahko govorimo o vplivu spola le na konvencionalno participacijo, in sicer v prid moškemu spolu, vpliv spola na protestno participacijo je prisoten samo leta 2006 v obdobju pred ekonomsko krizo. Tudi na podlagi teorije je bilo ugotovljeno, da razkorak med spoloma v pogledu politične participacije izginja. Čeprav se je položaj žensk v primerjavi z zgodnjim 20. stoletjem izboljšal, je dandanes med spoloma še mogoče opaziti neenakomerno porazdelitev ekonomske, socialne in politične moči. Glede na dosedANJI potek dosežkov v pogledu enakosti spolov bi lahko zaključili, da je uresničevanje enakopravnosti spolov preprosto vprašanje časa.

4 ZAKLJUČEK

V magistrskem delu sem se ukvarjala s preučevanjem spreminjanja vzorcev konvencionalnih in nekonvencionalnih oblik politične participacije v treh časovnih obdobjih – pred ekonomsko krizo, med krizo in po njej na primeru starih in mladih demokracij. Namen tega dela je bil skozi analizo ugotoviti, ali se delež politično aktivnih predvsem v protestni participaciji v času ekonomske krize poveča ali zmanjša ter katera skupina glede na višjo stopnjo politične participacije izstopa. Namen je bil tudi ugotoviti, ali pomen spola v pogledu dejavnikov politične participacije s časom izginja.

Ekonomska kriza, ki se je v Evropi začela leta 2008, je povzročila naraščanje brezposelnosti in krčenje gospodarske rasti. Danes, skoraj deset let kasneje, je v različnih evropskih državah za seboj pustila velike razlike v ekonomskih pogojih. Te razlike so še posebej vidne v tistih državah, ki jih je ekonomska kriza najbolj prizadela. V slednjih so se odvijali množični protesti usmerjeni proti evropskim vladam, katere so ljudje krivili za poslabšanje pogojev. Na podlagi tega se tako na mikro kot tudi na makro ravni zastavljajo številna vprašanja v povezavi z razmerjem med protestnim vedenjem (nekonvencionalne oblike politične participacije) in zamerami (Grasso in Giugni 2016, 663).

Pridobljeni rezultati podpirajo dve zastavljeni hipotezi, izhajajoči iz analitičnega modela pričujočega dela (glej Sliko 3.1). Najprej sem ugotovila prisotnost višje stopnje konvencionalne kot tudi protestne participacije v starih demokracijah; nato pa sem prišla do zaključka, da pomen spola v pogledu dejavnikov politične participacije s časom izginja, kar se kaže v sorazmernem deležu politične participacije (konvencionalne in protestne) obeh spolov. V nasprotju z na podlagi modela zastavljenimi pričakovanji je bilo nadalje z raziskavo glede Vzhodne Evrope ugotovljeno, da delež konvencionalne in protestne participacije v treh časovnih točkah ni konstanten, zato o ekonomski krizi kot dejavniku participacije v tem primeru ne moremo govoriti. Ravno tako ne moremo trditi, da se v obdobju ekonomske krize delež politične participacije v mladih demokracijah povečuje.

Iz preizkusa konkretnih hipotez, zastavljene generalne hipoteze o različnem vplivu ekonomske krize na politično participacijo v Vzhodni in Zahodni Evropi ne morem podpreti, kljub teoretičnim nastavkom, ki nakazujejo drugače. Skozi vsa tri analizirana obdobja je obseg tako

protestne kot tudi konvencionalne participacije višji v Zahodni Evropi. V času med ekonomsko krizo je v obeh skupinah držav zaznati nihanja v obsegu protestne in konvencionalne participacije, pri tem pa vzhodnoevropske države ne izstopajo, zato o drugačnem vplivu ekonomske krize na politično participacijo v Zahodni in Vzhodni Evropi, kljub njeni nedavni izkušnji s socializmom in tranzicijo ne morem govoriti.

5 LITERATURA

1. Anduiza, Eva, Camilo Cristancho in Jose M.Sabucedo. 2013. Mobilization through online social networks: the political protest of the indignados in Spain. *Journal of Information, Communication and Society* 17 (6): 750–764.
2. Baglioni, Sebastian in Achim Hurrelmann. 2016. The Eurozone crisis and citizen engagement in EU affairs. *West European Politics* 39 (1): 104–124.
3. Barnes, Samuel H. 2006. The Changing Political Participation of Postcommunist Citizens. *International Journal of Sociology* 36 (2): 76–98.
4. Barrett, Martyn in Ian Brunton-Smith. 2014. Political and Civic Engagement and Participation: Towards an Integrative Perspective. *Journal of Civil Society* 10 (1): 5–28.
5. Bernhagen, Patrick in Michael Marsh. 2007. Voting and Protesting: Explaining Citizen Participation in Old and New European Democracies. *Democratization* 14 (1): 44–72.
6. Blais, Andre. 2000. *To vote or not to vote? The merits and limits of rational choice theory*. Pittsburgh: University of Pittsburg Press.
7. Brezovšek, Marjan. 1995. Politična participacija: prispevek k analizi »participativne demokracije«. *Teorija in praksa* 32 (3–4): 199–211.
8. --- 2001. Federalizem in demokratizacija (Razpad jugoslovanske večnacionalne socialistične skupnosti). V *Demokratski prehodi II: Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 78–93. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. Brezovšek, Marjan in Miro Haček. 2012. *Politični sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Christensen, Henrik Serup. 2016. Political Dissatisfactions and Citizen Involvement. Political participation in Europe during the early stages of the economic crisis. *PArteecipazione e CONflitto, The Open Journal of Sociopolitical Studies* 9 (1): 19–45.
11. Coffé, Hilde in Catherine Bolzendhal. 2010. Same Game, Different Rules? Gender Differences in Political Participation. *Sex Roles* 62: 318–333.
12. Crouch, Colin. 2013. *Postdemokracija*. Ljubljana: Krtina.
13. Davis, Kevin T. 2008. *The challenge of democracy, ninth edition*. Boston, New York: Houghton Mifflin Company.
14. Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.

15. Espinal, Rosario in Shanayang Zhao. 2015. Gender Gaps in Civic and Political Participation in Latin America. *Latin American Politics and Society* 57 (1): 123–138.
16. Election Guide: Democracy Assistance and Elections news. 2017. *Elections*. Dostopno prek: <http://www.electionguide.org/elections/past/> (2. september 2017).
17. European Social Survey. 2002. *ESS Round – 1*. Dostopno prek: <http://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=1> (24. april 2017).
18. --- 2004. *ESS Round – 2*. Dostopno prek: <http://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=2> (24. april 2017).
19. --- 2006. *ESS Round – 3*. Dostopno prek: <http://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=3> (24. april 2017).
20. --- 2008. *ESS Round – 4*. Dostopno prek: <http://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=4> (24. april 2017).
21. --- 2010. *ESS Round – 5*. Dostopno prek: <http://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=5> (24. april 2017).
22. --- 2012. *ESS Round – 6*. Dostopno prek: <http://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=6> (24. april 2017).
23. --- 2014. *ESS Round – 7*. Dostopno prek: <http://www.europeansocialsurvey.org/data/download.html?r=7> (24. april 2017).
24. Faieta, Jessica, Susan Mcdade in Rebeca Arias. *Where Are The Women? A Study of Women, Politics, Parliaments and Equality in the CARICOM*. Panama: United Nations Development Programme.
25. Ferfila, Bogomil. 2008. *Demokratske in nedemokratske države sveta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
26. Fieldhouse, Edward, Mark Tranmer in Andrew Russell. 2007. Something about young people or something about elections? Electoral participation of young people in Europe: Evidence from a multilevel analysis of the European Social Survey. *European Journal of Political Research* 46: 797–822.
27. Fink-Hafner, Danica in Samo Kropivnik. 2006. Politična udeležba v posocializmu: med deformirano modernostjo, nov modernizacijo in postmodernostjo. *Družboslovne razprave* 22 (51): 55–72.
28. Goodman, Al. 2003. Polls: 90 percent of Spaniards against war. Aznar: Ruling party won't be 'cornered' by pro-war stance. *CNN International/ World*, 29. marec. Dostopno prek: <http://edition.cnn.com/2003/WORLD/europe/03/29/sprj.irq.spain/> (8. december 2017).

29. Grace, Francie. 2004. Spain Rallies Against Terrorism. *CBS NEWS*, 13. marec. Dostopno prek: <https://www.cbsnews.com/news/spain-rallies-against-terrorism/> (8. december 2017).
30. Grasso, T. Maria in Marco Giugni. 2016. Protest participation and economic crisis: The conditioning role of political opportunities. *European Journal of Political Research* 55: 663–680.
31. Hafner-Fink, Mitja. 2005. Dejavniki udeležbe na volitvah v evropski parlament 2004 – primer Slovenije. V *Volitve v evropski parlament: Res drugorazredne volitve?*, ur. Alenka Krašovec, 69–86. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
32. Hafner-Fink, Mitja, Danica Fink-Hafner in Alenka Krašovec. 2011. Changing patterns of political participation. V *Europeanising party politics?: comparative perspectives on Central and Eastern Europe*, ur. Paul G. Lewis in Radoslaw Markowski, 69–96. Manchester; New York : Manchester University Press.
33. Jogan, Maca. 2001. *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: FDV.
34. Kassa, Shimelis. 2015. Challenges and Opportunities of Women Political Participation in Ethiopia. *Journal of Global Economics* 3 (4): 1–7.
35. Kern, Anna, Sofie Marien in Marc Hooghe. 2015. Economic Crisis and Levels of Political Participation in Europe (2002 – 2010): The Role of Resources and Grievances. *West European Politics* 38 (3): 465–490.
36. Kersting, Norbert. 2015. Local Political Participation in Europe: Elections and Referendums. *Croatian and Comparative Public Administration* 15 (2): 319–334.
37. Krašovec, Alenka in Lars Johannsen. 2016. Recent Developments in Democracy in Slovenia. *Problems of Post-Communism* 63 (5 – 6): 313–322.
38. Kustec, Simona. 2000. Dejavniki sprememb in konsolidacija demokracije v postsocialističnih državah. V *Demokratski prehodi I: Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 115–134. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
39. Lavrič, Miran, Sergej Flere, Marina Tavčar Krajnc, Rudi Klanjšek, Bojan Musil, Andrej Naterer, Andrej Kirbiš, Marko Divjak in Petra Lešek. 2011. *MLADINA 2010: Družbeni profil mladih v Sloveniji*. Maribor: Aristej.
40. Letki, Natalia. 2003. Explaining Political Participation in East-Central Europe: Social Capital, Democracy, and the Communist Past. *Studies in Public Policy* 381: 1–37.
41. Mattick, Paul. 2013. *Vse po starem: gospodarska kriza in polom kapitalizma*. Ljubljana: Studia humanitatis.

42. Memoli, Vincenzo. 2016. Unconventional participation in time of crisis: How Ideology Shapes Citizens' Political Actions. *PArtecipazione e CONflitto, The Open Journal of Sociopolitical Studies* 9 (1): 127–151.
43. Milbrath, W. Lester. 1965. *Political participation – How and why do people get involved in politics?* Chicago: Rand McNally and Company.
44. Monnier, Alain in Jitka Rychtarikova. 1992. The Division of Europe Into East and West. *Population: An English Selection* 4: 129–159.
45. Morales, Laura. 2009. Political Participation: Exploring the Gender Gap in Spain. *South European Society and Politics* 4 (2): 223–247.
46. Norris, Pippa. 2013. *Democratic phoenix: reinventing political activism*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
47. Otieno, Millicent. 2016. *Influence of Demographic Factors on Women's Participation in Political Leadership in Rongo Constituency, Migori Country, Kenya*. Dostopno prek: <http://www.ijird.com/index.php/ijird/article/viewFile/95732/70275> (10 julij 2017).
48. Pennings, Paul, Hans Keman in Jan Kleinnijenhuis. 2006. *Doing research in political science*. London; Thousand Oaks; New Delhi: Sage.
49. Roets, Arne, Ilse Cornelis in Alain Van Hiel. 2014. Openness as a Predictor of Political Orientation and Conventional and Unconventional Political Activism in Western and Eastern Europe. *Journal of Personality Assessment* 96 (1): 53–63.
50. Rožman, Sara in Metka Mencin Čepelak. Politična socializacija, izobrazba in ambivalentnost politične profesionalizacije žensk. *Teorija in praksa* 49 (2): 356–375.
51. Rychard, Andrzej. 1998. Institutions and Actors in New Democracy: The Vanishing Legacy of Communist and Solidarity Types of Participation in Poland. V *Participation and Democracy, East and West: Comparisons and Interpretations*, ur. Dietrich Rueschemeyer, Marilyn Rueschemeyer in Bjorn Wittrock: 26–50. New York: M. E. Shrape.
52. Quaranta, Mario. 2015. Protesting in »hard times«: Evidence from a comparative analysis of Europe, 2000–2014. *Current Sociology* 64 (5): 736–756.
53. Stanojević, Miroslav in Matej Klarič. 2013. The impact of socio-economic shocks on social dialogue in Slovenia. *Transfer: European Review of Labour and Research* 19 (2): 217–226.
54. Stockemer, Daniel. 2014. What drives unconventional political participation? A two level study. *The Social Science Journal* 51(2): 201–211.
55. Stražisar, Nina, Borut Strnad in Peter Štemberger. 2015. *Nacionalni računi o gospodarski krizi v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad RS.

56. Štiblar, Franjo. 2008. *Svetovna kriza in Slovenci: Kako jo preživeti?* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
57. Tomšič, Matevž. 2002. *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
58. Verba, Sidney. 2003. Would the Dream of Political Equality Turn out to Be a Nightmare? *Perspectives on Politics* 1 (4): 663–679.
59. Verba, Sidney in Norman H. Nie. 1972. *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. United States of America: University of Chicago Press.
60. Visegrady, Antal. 1992. Transition to Democracy in Central and Eastern Europe: Experiences of a Model Country – Hungary. *William and Mary Bill of Rights Journal* 1 (2): 244–265.
61. Zajc, Drago. 2000. *Parlamentarno odločanje: (re)parlamentarizacija v Srednji in Vzhodni Evropi: funkcije novih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
62. --- 2001. Demokratične volitve in prehod v nekaterih novih državah na območju nekdanje Jugoslavije. V *Demokratični prehodi II: Slovenija v primerjavi z drugimi nekdanjimi jugoslovanskimi republikami*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 17–51. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

PRILOGA A: Vprašanja iz sklopa o politiki, ki merijo konvencionalne in nekonvencionalne oblike politične participacije in na katerih temeljijo izbrani indikatorji

- udeležba na zadnjih nacionalnih volitvah

Vprašanje se glasi:

Danes je običajno, da se nekateri ljudje iz takšnih ali drugačnih razlogov ne udeležujejo volitev. Ali ste se vi udeležili zadnjih državnozborskih volitev?

Možni odgovori: 1 – da; 2 – ne; 3 – nisem imel/-a volilne pravice; 8 – ne vem.

- kontaktiranje politika ali vladnega uslužbenca v zadnjih 12-ih mesecih;

Vprašanje se glasi:

Obstaja več načinov, kako bi v Sloveniji lahko izboljšali stvari ali pa preprečili, da bi šlo kaj narobe. Ali ste v zadnjih 12-ih mesecih naredili kaj od navedenega? Ali ste stopili v stik s politikom ali predstavnikom državne ali občinske oblasti?

Možni odgovori: 1 – da; 2 – ne; 8 – ne vem.

- delo v politični stranki ali akcijski skupini;

Vprašanje se glasi:

Obstaja več načinov, kako bi v Sloveniji lahko izboljšali stvari ali pa preprečili, da bi šlo kaj narobe. Ali ste v zadnjih 12-ih mesecih naredili kaj od navedenega? Ali ste delovali v politični stranki ali skupini aktivistov?

Možni odgovori: 1 – da; 2 – ne; 8 – ne vem.

- delo v kakšni drugi organizaciji ali skupini;

Vprašanje se glasi:

Obstaja več načinov, kako bi v Sloveniji lahko izboljšali stvari ali pa preprečili, da bi šlo kaj narobe. Ali ste v zadnjih 12-ih mesecih naredili kaj od navedenega? Ali ste delovali v kakšni drugi politični organizaciji ali zvezi?

Možni odgovori: 1 – da; 2 – ne; 8 – ne vem.

- nošenje značke ali nalepke ter na ta način izkazovanje podpore neki politični akciji;

Vprašanje se glasi:

Obstaja več načinov, kako bi v Sloveniji lahko izboljšali stvari ali pa preprečili, da bi šlo kaj narobe. Ali ste v zadnjih 12-ih mesecih naredili kaj od navedenega? Ali ste nosili značko ali nalepko v podporo neki politični akciji?

Možni odgovori: 1 – da; 2 – ne; 8 – ne vem.

- podpisovanje peticij;

Vprašanje se glasi:

Obstaja več načinov, kako bi v Sloveniji lahko izboljšali stvari ali pa preprečili, da bi šlo kaj narobe. Ali ste v zadnjih 12-ih mesecih naredili kaj od navedenega? Ali ste podpisali peticijo?

Možni odgovori: 1 – da; 2 – ne; 8 – ne vem.

- udeležba na zakonitih demonstracijah ter

Vprašanje se glasi:

Obstaja več načinov, kako bi v Sloveniji lahko izboljšali stvari ali pa preprečili, da bi šlo kaj narobe. Ali ste v zadnjih 12-ih mesecih naredili kaj od navedenega? Ali ste se udeležili zakonitih demonstracij?

Možni odgovori: 1 – da; 2 – ne; 8 – ne vem.

- bojkotiranje določenih izdelkov.

Vprašanje se glasi:

Obstaja več načinov, kako bi v Sloveniji lahko izboljšali stvari ali pa preprečili, da bi šlo kaj narobe. Ali ste v zadnjih 12-ih mesecih naredili kaj od navedenega? Ali ste bojkotirali določene izdelke?

Možni odgovori: 1 – da; 2 – ne; 8 – ne vem.

PRILOGA A1: Vprašanja iz sklopa o demografiji izhajajoč iz katerih so določene neodvisne spremenljivke:

1. spol

Vprašanje se glasi:

Spol

1 – moški

2 – ženski

2. starost

Starost anketiranca

3. izobrazba

Vprašanje se glasi:

Katero najvišjo stopnjo izobrazbe ste si pridobili?

0 – brez formalne izobrazbe

1 – končana osnovna šola

2 – nedokončana srednja šola: tehnični, strokovni tip šole

3 – končana srednja šola: tehnični, strokovni tip šole

4 – končana srednja šola, splošni tip šole (gimnazija)

5 – nekaj univerzitetne izobrazbe, brez diplome ali dokončana višja šola

6 – univerzitetna izobrazba, z diplomom

4. dohodek

Občutek glede gospodinjских prihodkov; vprašanje se glasi:

Kateri od opisov na tej kartici je najbližji temu, kakšni se ti zdijo dohodki vašega gospodinjstva dandanes?

1 – s sedanjimi dohodki se da živeti udobno

2 – sedanji dohodek je obvladljiv

3 – s sedanjimi dohodki se težko preživi

4 – s sedanjimi dohodki se zelo težko preživi

PRILOGA B: Indeks politične participacije

Indeks protestne politične participacije – delež protestno aktivnih po državah v treh časovnih obdobjih

	2006	2010	2014
Poljska	8,9	13,1	16,2
Slovenija	18	13,5	16,6
Španija	32,2	36,1	44,1
Francija	48,9	49,3	56,1
Nemčija	40,6	47,4	54,7
Velika Britanija	49	36	48,5

PRILOGA B1: Indeks konvencionalne politične participacije – delež aktivnih posameznikov v konvencionalnih oblikah participacije po državah v treh časovnih obdobjih

	2006	2010	2014
Poljska	10,2	15,6	14,1
Slovenija	18,2	11,5	16
Španija	23,5	27,7	33,8
Francija	29,7	28,5	33,1
Nemčija	28,1	34,5	40,7
Velika Britanija	27,1	21	28,2

PRILOGA C: Dejavniki protestne politične participacije po letih 2006, 2010 in 2014

Tabela C. 1: Dejavniki protestne participacije v Sloveniji

Dejavniki politične participacije oz. kontrolne spremenljivke	% udeležencev sodelujočih v kateri izmed oblik protestne participacije		
	2006	2010	2014
Spol			
- moški	18,5	13,8	15,6
- ženske	17,4	13,2	17,4
X ² (sig.)	0,327 (0,567)	0,102 (0,750)	0,686 (0,407)
Cramarjev koeficient	0,015	0,009	0,024
Starost			
- 18 do 35 let	29,6	16,6	27
- 36 do 55 let	17,2	13,4	15,7
- nad 55 let	10,7	11,4	11,3
X ² (sig.)	52,532*** (0,000)	5,393* (0,067)	34,090*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,189	0,062	0,167
Izobrazba			
- osnovnošolska izobrazba	4,2	5,2	0
- srednješolska izobrazba	15,7	12,9	14,8
- visokošolska izobrazba	0	15,1	20,8
- univerzitetna izobrazba	29,5	15,7	18,5
X ² (sig.)	36,649*** (0,000)	5,110 (0,164)	14,588*** (0,002)
Cramarjev koeficient	0,158	0,060	0,109
Dohodek			
- zadosten za preživetje	21	17,7	19,2
- komaj da zadosten za preživetje	15,9	10,7	15,8
- s katerim se stežka preživi	8,1	14,3	6,5
X ² (sig.)	8,953** (0,011)	13,441*** (0,001)	7,083** (0,029)
Cramarjev koeficient	0,078	0,098	0,076

* sig.: od 0,05 do 0,10

** sig.: od 0,01 do 0,05

*** sig.: pod 0,01

Tabela C. 2: Dejavniki protestne participacije na Poljskem

Dejavniki politične participacije oz. kontrolne spremenljivke	% udeležencev sodelujočih v kateri izmed oblik protestne participacije		
	2006	2010	2014
Spol			
- moški	11,4	13,5	17,8
- ženske	6,6	12,8	14,7
X ² (sig.)	11,828*** (0,001)	0,223 (0,637)	2,818* (0,093)
Cramarjev koeficient	0,083	0,011	0,042
Starost			
- 18 do 35 let	12,4	17,8	20,5
- 36 do 55 let	9,4	12,6	20,6
- nad 55 let	4,5	9,2	8,7
X ² (sig.)	20,099*** (0,000)	19,626*** (0,000)	39,402*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,108	0,106	0,156
Izobrazba			
- osnovnošolska izobrazba	2	3,2	6,7
- srednješolska izobrazba	7,3	12,7	14,6
- visokošolska izobrazba	14,7	13,9	20,4
- univerzitetna izobrazba	20,5	23,6	25,8
X ² (sig.)	42,485*** (0,000)	12,854*** (0,005)	16,635*** (0,001)
Cramarjev koeficient	0,157	0,086	0,101
Dohodek			
- zadosten za preživetje	17,1	17,1	29,8
- komaj da zadosten za preživetje	8,4	12,8	14,9
- s katerim se težka preživi	3,8	6,9	8,1
X ² (sig.)	11,726*** (0,003)	4,814* (0,090)	24,112*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,083	0,052	0,122

* sig.: od 0,05 do 0,10

** sig.: od 0,01 do 0,05

*** sig.: pod 0,01

Tabela C. 3: Dejavniki protestne participacije v Španiji

Dejavniki politične participacije oz. kontrolne spremenljivke	% udeležencev sodelujočih v kateri izmed oblik protestne participacije		
	2006	2010	2014
Spol			
- moški	33,4	36,9	43,9
- ženske	31,1	35,2	44,4
X ² (sig.)	1,179 (0,278)	0,609 (0,435)	0,043 (0,836)
Cramarjev koeficient	0,025	0,018	0,005
Starost			
- 18 do 35 let	36,8	38,4	51,4
- 36 do 55 let	39,8	42	48,6
- nad 55 let	18,5	26,9	33,8
X ² (sig.)	75,514*** (0,000)	34,530*** (0,000)	46,319*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,201	0,135	0,155
Izobrazba			
- osnovnošolska izobrazba	19,4	20,5	22,2
- srednješolska izobrazba	34,7	41,9	49,4
- visokošolska izobrazba	37,7	42,4	57,1
- univerzitetna izobrazba	50	51,8	65,1
X ² (sig.)	103,255*** (0,000)	94,627*** (0,000)	155,744*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,235	0,224	0,284
Dohodek			
- zadosten za preživetje	39,9	42,7	50,7
- komaj da zadosten za preživetje	28,5	33	41,9
- s katerim se težka preživi	25,5	29,5	35,7
X ² (sig.)	25,645*** (0,000)	18,502*** (0,000)	16,000*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,117	0,099	0,091

* sig.: od 0,05 do 0,10

** sig.: od 0,01 do 0,05

*** sig.: pod 0,01

Tabela C. 4: Dejavniki protestne participacije v Franciji

Dejavniki politične participacije oz. kontrolne spremenljivke	% udeležencev sodelujočih v kateri izmed oblik protestne participacije		
	2006	2010	2014
Spol			
- moški	48	50,6	57,5
- ženske	49	48,1	54,8
X ² (sig.)	0,489 (0,484)	1,067 (0,302)	1,454 (0,228)
Cramarjev koeficient	0,016	0,025	0,028
Starost			
- 18 do 35 let	47,9	48,4	55,5
- 36 do 55 let	55,8	55,3	56,9
- nad 55 let	40,3	44,3	55,3
X ² (sig.)	35,155*** (0,000)	16,037*** (0,000)	0,436 (0,804)
Cramarjev koeficient	0,133	0,096	0,015
Izobrazba			
- osnovnošolska izobrazba	28,6	28,7	37
- srednješolska izobrazba	47,6	51,4	56,5
- visokošolska izobrazba	0	53,8	61,8
- univerzitetna izobrazba	64,3	63	65,6
X ² (sig.)	103,100*** (0,000)	72,675*** (0,000)	53,127*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,228	0,205	0,166
Dohodek			
- zadosten za preživetje	53,9	54,7	59,3
- komaj da zadosten za preživetje	46,4	46,7	54,7
- s katerim se stežka preživi	51,9	44,4	52,6
X ² (sig.)	9,727*** (0,008)	10,074*** (0,006)	3,603 (0,165)
Cramarjev koeficient	0,070	0,076	0,043

* sig.: od 0,05 do 0,10

** sig.: od 0,01 do 0,05

*** sig.: pod 0,01

Tabela C. 5: Dejavniki protestne participacije v Nemčiji

Dejavniki politične participacije oz. kontrolne spremenljivke	% udeležencev sodelujočih v kateri izmed oblik protestne participacije		
	2006	2010	2014
Spol			
- moški	39,2	46,8	54,2
- ženske	41,9	47,9	55,2
X ² (sig.)	2,097 (0,148)	0,366 (0,545)	0,338 (0,561)
Cramarjev koeficient	0,027	0,011	0,011
Starost			
- 18 do 35 let	42,9	46,4	55,4
- 36 do 55 let	42,8	55	57,5
- nad 55 let	36,4	40,7	51,5
X ² (sig.)	11,559*** (0,003)	46,377*** (0,000)	8,909** (0,012)
Cramarjev koeficient	0,063	0,124	0,054
Izobrazba			
- osnovnošolska izobrazba	23,3	21,1	34,9
- srednješolska izobrazba	35,7	44,8	53,1
- visokošolska izobrazba	47,5	57,9	55,2
- univerzitetna izobrazba	56,1	61	62,7
X ² (sig.)	97,208*** (0,000)	76,817*** (0,000)	27,947*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,183	0,159	0,096
Dohodek			
- zadosten za preživetje	45,9	53,2	60,4
- komaj da zadosten za preživetje	39,0	45,1	51
- s katerim se težka preživi	34,6	30	41,4
X ² (sig.)	12,974*** (0,002)	0,366 (0,545)	30,768*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,067	0,100	0,101

* sig.: od 0,05 do 0,10

** sig.: od 0,01 do 0,05

*** sig.: pod 0,01

Tabela C. 6: Dejavniki protestne participacije v Veliki Britaniji leta 2006

Dejavniki politične participacije oz. kontrolne spremenljivke	% udeležencev sodelujočih v kateri izmed oblik protestne participacije		
	2006	2010	2014
Spol			
- moški	45,9	34,1	47,2
- ženske	51,7	37,7	49,6
X ² (sig.)	8,037*** (0,005)	3,388* (0,066)	1,331 (0,249)
Cramarjev koeficient	0,058	0,037	0,024
Starost			
- 18 do 35 let	39,9	32,4	45,4
- 36 do 55 let	52	39,3	50,6
- nad 55 let	51,9	35,5	48,1
X ² (sig.)	25,728*** (0,000)	7,567** (0,023)	3,547 (0,170)
Cramarjev koeficient	0,104	0,056	0,040
Izobrazba			
- osnovnošolska izobrazba	37,9	21,1	27,2
- srednješolska izobrazba	45,1	39,6	51,7
- visokošolska izobrazba	55,6	39,5	52,2
- univerzitetna izobrazba	59,1	44	60,2
X ² (sig.)	71,761*** (0,000)	70,707*** (0,000)	105,802*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,173	0,171	0,216
Dohodek			
- zadosten za preživetje	49,8	38,4	52,1
- komaj da zadosten za preživetje	48,6	35,5	45,9
- s katerim se stežka preživi	43,6	23,1	47,2
X ² (sig.)	0,957 (0,620)	9,914*** (0,007)	8,175** (0,017)
Cramarjev koeficient	0,020	0,064	0,060

* sig.: od 0,05 do 0,10

** sig.: od 0,01 do 0,05

*** sig.: pod 0,01

PRILOGA Č: Dejavniki konvencionalne politične participacije po letih 2006, 2010 in 2014

Tabela Č. 1: Dejavniki konvencionalne participacije v Sloveniji

Dejavniki politične participacije oz. kontrolne spremenljivke	% udeležencev sodelujočih v kateri izmed oblik konvencionalne participacije		
	2006	2010	2014
Spol			
- moški	23,4	15,8	20,8
- ženske	14	7,9	12
X ² (sig.)	21,769*** (0,000)	21,367*** (0,000)	17,626*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,121	0,123	
Starost			
- 18 do 35 let	20,4	10,7	17,9
- 36 do 55 let	21,4	12,7	16
- nad 55 let	13,1	11,2	15
X ² (sig.)	14,615*** (0,001)	0,943 (0,624)	1,220 (0,543)
Cramarjev koeficient	0,100	0,026	0,032
Izobrazba			
- osnovnošolska izobrazba	4,2	6,9	7,9
- srednješolska izobrazba	15,7	11,1	14,2
- visokošolska izobrazba	0	12,3	18,8
- univerzitetna izobrazba	29,5	14,6	21
X ² (sig.)	36,649*** (0,000)	2,526 (0,471)	7,416* (0,060)
Cramarjev koeficient	0,128	0,042	0,078
Dohodek			
- zadosten za preživetje	21	15	17,8
- komaj da zadosten za preživetje	15,9	9,7	15
- s katerim se težka preživi	8,1	6,3	14,5
X ² (sig.)	8,953* (0,092)	10,579*** (0,005)	1,803 (0,406)
Cramarjev koeficient	0,057	0,087	0,038

* sig.: od 0,05 do 0,10

** sig.: od 0,01 do 0,05

*** sig.: pod 0,01

Tabela Č. 2: Dejavniki konvencionalne participacije na Poljskem

Dejavniki politične participacije oz. kontrolne spremenljivke	% udeležencev sodelujočih v kateri izmed oblik konvencionalne participacije		
	2006	2010	2014
Spol			
- moški	11,9	18,1	17
- ženske	8,7	13,3	11,6
X ² (sig.)	4,520** (0,033)	7,465*** (0,006)	9,470*** (0,002)
Cramarjev koeficient	0,051	0,065	0,077
Starost			
- 18 do 35 let	10,9	18,5	14,2
- 36 do 55 let	11,6	15,9	17,9
- nad 55 let	7,9	12,6	10,5
X ² (sig.)	4,781* (0,092)	7,989** (0,018)	12,904*** (0,002)
Cramarjev koeficient	0,053	0,068	0,089
Izobrazba			
- osnovnošolska izobrazba	0	6,3	3,3
- srednješolska izobrazba	8,7	15	13,7
- visokošolska izobrazba	12,2	17,2	14,7
- univerzitetna izobrazba	23,6	25	22,6
X ² (sig.)	46,662*** (0,000)	9,911** (0,019)	11,537*** (0,009)
Cramarjev koeficient	0,165	0,075	0,084
Dohodek			
- zadosten za preživetje	16,2	20,6	25,8
- komaj da zadosten za preživetje	9,9	15,5	13
- s katerim se stežka preživi	3,8	1,7	5,4
X ² (sig.)	7,191** (0,027)	12,301*** (0,002)	20,881*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,065	0,084	0,114

* sig.: od 0,05 do 0,10

** sig.: od 0,01 do 0,05

*** sig.: pod 0,01

Tabela Č. 3: Dejavniki konvencionalne participacije v Španiji

Dejavniki politične participacije oz. kontrolne spremenljivke	% udeležencev sodelujočih v kateri izmed oblik konvencionalne participacije		
	2006	2010	2014
Spol			
- moški	25,9	30,9	34,1
- ženske	21,3	24,7	33,4
X ² (sig.)	5,699** (0,017)	9,026	0,107 (0,744)
Cramarjev koeficient	0,055	0,069	0,007
Starost			
- 18 do 35 let	24,6	27,5	32,7
- 36 do 55 let	29,9	33,3	40,1
- nad 55 let	14,6	21,4	27,4
X ² (sig.)	43,127*** (0,000)	23,167*** (0,000)	25,956*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,152	0,111	0,116
Izobrazba			
- osnovnošolska izobrazba	12,5	16,7	17,3
- srednješolska izobrazba	23,2	32,4	39,4
- visokošolska izobrazba	26,8	30,1	38,3
- univerzitetna izobrazba	44,5	38,1	43,4
X ² (sig.)	128,395*** (0,000)	53,910 *** (0,000)	86,857*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,262	0,169	0,212
Dohodek			
- zadosten za preživetje	29,2	34,7	41,4
- komaj da zadosten za preživetje	20,8	24,4	30,8
- s katerim se stežka preživi	17,6	22,9	28,6
X ² (sig.)	17,160*** (0,000)	22,743*** (0,000)	21,347*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,096	0,110	0,105

* sig.: od 0,05 do 0,10

** sig.: od 0,01 do 0,05

*** sig.: pod 0,01

Tabela Č. 4: Dejavniki konvencionalne participacije v Franciji

Dejavniki politične participacije oz. kontrolne spremenljivke	% udeležencev sodelujočih v kateri izmed oblik konvencionalne participacije		
	2006	2010	2014
Spol			
- moški	33	30,7	35,2
- ženske	26,5	26,5	31,1
X ² (sig.)	9,840*** (0,002)	3,650* (0,056)	3,677* (0,055)
Cramarjev koeficient	0,070	0,046	0,044
Starost			
- 18 do 35 let	28,3	27,1	27,4
- 36 do 55 let	30,6	30,1	36,7
- nad 55 let	29,4	28	31,7
X ² (sig.)	0,892 (0,640)	1,287 (0,525)	12,603*** (0,002)
Cramarjev koeficient	0,021	0,027	0,081
Izobrazba			
- osnovnošolska izobrazba	19	15,3	16,7
- srednješolska izobrazba	28,1	31,3	33,4
- visokošolska izobrazba	0	31,3	36,4
- univerzitetna izobrazba	39,6	32,6	
X ² (sig.)	43,255*** (0,000)	32,758*** (0,000)	44,549*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,148	0,138	0,152
Dohodek			
- zadosten za preživetje	31,1	30,4	38,7
- komaj da zadosten za preživetje	28,9	27,6	30,7
- s katerim se stežka preživi	32,1	30,6	21,1
X ² (sig.)	1,050 (0,591)	1,628 (0,443)	14,371*** (0,001)
Cramarjev koeficient	0,023	0,031	0,087

* sig.: od 0,05 do 0,10

** sig.: od 0,01 do 0,05

*** sig.: pod 0,01

Tabela Č. 5: Dejavniki konvencionalne participacije v Nemčiji

Dejavniki politične participacije oz. kontrolne spremenljivke	% udeležencev sodelujočih v kateri izmed oblik konvencionalne participacije		
	2006	2010	2014
Spol			
- moški	31,9	39,5	45,2
- ženske	24,4	29,2	36
X ² (sig.)	20,578*** (0,000)	35,558*** (0,000)	26,882*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,084	0,108	0,094
Starost			
- 18 do 35 let	25,8	34,3	40,2
- 36 do 55 let	29,7	37,4	38,9
- nad 55 let	27,5	31,7	42,7
X ² (sig.)	3,496 (0,174)	8,241** (0,016)	3,639 (0,162)
Cramarjev koeficient	0,035	0,052	0,035
Izobrazba			
- osnovnošolska izobrazba	16,3	18,9	36,5
- srednješolska izobrazba	22,2	32,4	38,4
- visokošolska izobrazba	34,7	46,3	48,6
- univerzitetna izobrazba	46,3	43,7	47,7
X ² (sig.)	148,124*** (0,000)	41,842*** (0,000)	21,354*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,225	0,117	0,084
Dohodek			
- zadosten za preživetje	36	43,3	46,8
- komaj da zadosten za preživetje	25,7	30,3	36,9
- s katerim se stežka preživi	19,4	20	22,9
X ² (sig.)	33,411*** (0,000)	60,324 *** (0,000)	38,748*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,107	0,141	0,113

* sig.: od 0,05 do 0,10

** sig.: od 0,01 do 0,05

*** sig.: pod 0,01

Tabela Č. 6: Dejavniki konvencionalne participacije v Veliki Britaniji

Dejavniki politične participacije oz. kontrolne spremenljivke	% udeležencev sodelujočih v kateri izmed oblik konvencionalne participacije		
	2006	2010	2014
Spol			
- moški	26	21,6	29,9
- ženske	28	20,4	26,7
X ² (sig.)	1,173 (0,279)	0,502 (0,478)	2,926* (0,087)
Cramarjev koeficient	0,022	0,014	0,036
Starost			
- 18 do 35 let	19,3	16,9	20,3
- 36 do 55 let	29,6	23,6	25,9
- nad 55 let	29,7	21,3	35
X ² (sig.)	24,075*** (0,000)	9,893*** (0,007)	37,732*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,100	0,064	0,129
Izobrazba			
- osnovnošolska izobrazba	19,4	12,9	18,2
- srednješolska izobrazba	22	23,3	31,8
- visokošolska izobrazba	20	19,5	19,9
- univerzitetna izobrazba	36,4	27,1	35,2
X ² (sig.)	70,291*** (0,000)	33,654*** (0,000)	47,854*** (0,000)
Cramarjev koeficient	0,171	0,118	0,145
Dohodek			
- zadosten za preživetje	29,2	23	32,5
- komaj da zadosten za preživetje	25	19,7	25,2
- s katerim se težka preživi	35,2	21,9	25,8
X ² (sig.)	6,923** (0,031)	3,607 (0,165)	14,210*** (0,001)
Cramarjev koeficient	0,054	0,039	0,079

* sig.: od 0,05 do 0,10

** sig.: od 0,01 do 0,05

*** sig.: pod 0,01